HARTMANN

Think Hartmann

Årsrapport 2016

Indholdsfortegnelse

Ledelsesberetning

Overblik

4 2016 på to minutter
5 100 år og klar til fremtiden
6 Finansielle højdepunkter
7 Hoved- og nøgletal
8 Hartmann kort fortalt

Forretning

11 Udviklingen i 2016
15 Forventninger og målsætninger
16 Strategi
18 Markeder og produkter
19 Risikoforhold
21 1917-2017

Ledelse

25 Samfundsansvar
26 Aktionærinformation
27 Virksomhedsledelse
28 Bestyrelse og direktion

Årsregnskab

Regnskab

32 Totalindkomstopgørelse
33 Pengestrømsopgørelse
34 Balance
35 Egenkapitalopgørelse
37 Noter
80 Ledelsespåtegning
81 Revisionspåtegning

Think fast

Overblik

4 2016 på to minutter

5 100 år og klar til fremtiden

6 Finansielle højdepunkter

7 Hoved- og nøgletal

8 Hartmann kort fortalt

2016 på to minutter

Hartmann indfriede forventningerne til 2016 trods et lavere emballagesalg og øgede indtjeningen i et år med fokus på at udfolde koncernens langsigtede potentiale gennem betydelige investeringer.

Med etablering af nye fabrikker på de amerikanske markeder og udvidelse af den eksisterende produktionskapacitet i Europa lægger Hartmann et godt fundament for at skabe vækst i de kommende år.

I 2017 forventer Hartmann en omsætning på 2,2-2,3 mia. kr. og en overskudsgrad på 11,0-12,5%. De udmeldte finansielle målsætninger for 2017 om en omsætning på 2,2-2,4 mia. kr. og en overskudsgrad på 12-14% forskydes til 2018, da lønsomheden i 2017 påvirkes af et midlertidigt lavere emballagesalg på de amerikanske markeder og lavere udnyttelse af den udvidede produktionskapacitet i Sydamerika samt forsinket færdiggørelse af fabrikken i USA.

Nettoomsætning

2.096 mio. kr.

2.133 mio. kr. i 2015

Overskudsgrad*

11,8%

11,0% i 2015

Driftsresultat*

248 mio. kr.

234 mio. kr. i 2015

ROIC

21%

22% i 2015

Omsætning (mio. kr.)

Overskudsgrad (%)*

* I denne rapport refererer driftsresultat til resultat af primær drift før særlige poster og overskudsgrad til overskudsgrad før særlige poster, medmindre andet er anført.

100 år og klar til fremtiden

I 2016 fortsatte Hartmann den positive indtjeningsmæssige udvikling og skabte gode resultater trods et lavere emballagesalg. 100 år efter de tre Hartmann-brødres etablering af en mindre maskinfabrik i København er koncernen i dag en stor, stabil og profitabel producent af støbepapemballage og relateret teknologi. Under overskriften 'Unpacking our potential' følger vi den strategiske kurs og styrker produktionsplatformen med tilføjelse af kapacitet på de amerikanske markeder. I Europa investerer vi yderligere i produktionskapacitet på eksisterende fabrikker efter lukningen af vores tyske fabrik og en vellykket indsats for at skabe en mere effektiv forretning.

Siden 1917 har teknologien spillet en afgørende rolle i Hartmanns udvikling, og vi investerer stadig betydeligt i teknologiske kompetencer og løsninger for at fastholde og udbygge vores stærke markedspositioner verden over. I 2016 fejrede vi, at fabrikken i Danmark har været i drift i 50 år og stadig optimeres og udvikles i både det daglige og gennem større investeringer. Derfor er den igangværende etablering af ny produktionskapacitet og udvidelse af Hartmanns geografiske tilstedeværelse også udtryk for en betydelig tro på markederne og fremtiden.

Selvom færdiggørelsen af den nye fabrik i USA og udnyttelsen af de nye fabrikker i Sydamerika er forsinket, vil den nye produktionskapacitet bidrage til Hartmanns vækst i den kommende tid. Det gælder også trods de markedsmæssige udfordringer, som 2016 bød på i form af makroøkonomiske udsving i Sydamerika og markedsvolatilitet i Nordamerika efter et udbrud af fugleinfluenza året forinden. Vi har fuldt fokus på disse byggetekniske og markedsmæssige udfordringer - men forsinket kapacitetsudvidelse og kortsigtede udsving ændrer ikke de grundlæggende forhold, der driver efterspørgslen efter Hartmanns produkter.

Vi forskyder vores oprindelige finansielle målsætninger for 2017 til udgangen af 2018 og forlænger strategiperioden for 'Unpacking our potential' tilsvarende. Det betyder, at vi fastholder vores strategiske kurs og koncentrerer os om løbende at sikre den rette balance mellem vækst og effektivitet. Vi er overbeviste om, at dét er opskriften på at skabe værdi for vores kunder, medarbejdere og aktionærer. Strategien skal kort og godt sikre fortsat udvikling af vores produkter og services, stabil lønsom vækst og attraktive udbytteudbetalinger.

Vi er overbeviste om, at kombinationen af attraktive demografiske forhold og vores unikke tilbud til kunderne udgør et stærkt fundament for at fortsætte den positive forretningsmæssige udvikling længe efter Hartmanns 100-års jubilæum.

Agnete Raaschou-Nielsen
Bestyrelsesformand

Ulrik Kolding Hartvig
Adm. direktør

Finansielle højdepunkter

4. kvartal 2016

- Omsætningen udgjorde 523 mio. kr. (2015: 564 mio. kr.), og driftsresultatet var 59 mio. kr. (2015: 78 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 11,2% (2015: 13,9%). Udviklingen var drevet af en lavere gennemsnitlig salgspris i Europa og mindre omsætning fra Hartmann Technology samt et lavere emballagesalg og højere faste omkostninger på de amerikanske markeder.

- I den europæiske forretning var omsætningen 313 mio. kr. (2015: 348 mio. kr.) og driftsresultatet 50 mio. kr. (2015: 43 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 16,1% (2015: 12,4%). Fortsat høj kapacitetsudnyttelse og gennemførte effektiviseringstiltag bidrog til at øge lønsomheden, som også var positivt påvirket af lavere energi- og fragtomkostninger.

- På de amerikanske markeder udgjorde omsætningen 210 mio. kr. (2015: 216 mio. kr.) og driftsresultatet 13 mio. kr. (2015: 41 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 6,3% (2015: 19,0%). Udviklingen var påvirket af det lavere emballagesalg samt højere afskrivninger og faste omkostninger ved etableringen af tre nye fabrikker, som ikke bidrog til driftsresultatet under indkøring.

2016

- Den samlede omsætning var 2.096 mio. kr. (2015: 2.133 mio. kr.), og driftsresultatet steg til 248 mio. kr. (2015: 234 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 11,8% (2015: 11,0%). De samlede anlægsinvesteringer udgjorde 340 mio. kr. mod en forventning om et niveau på 300-325 mio. kr. Afkastet af den investerede kapital udgjorde 21% (2015: 22%).

- Bestyrelsen indstiller, at der udbetales et udbytte på 9,50 kr. pr. aktie (2015: 9,50 kr.).

- I Europa steg omsætningen til 1.258 mio. kr. (2015: 1.248 mio. kr.) og driftsresultatet til 164 mio. kr. (2015: 112 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 13,1% (2015: 9,0%).

- Den amerikanske forretning realiserede en omsætning på 838 mio. kr. (2015: 886 mio. kr.), et driftsresultat på 116 mio. kr. (2015: 146 mio. kr.) og en overskudsgrad på 13,8% (2015: 16,5%).

- Udsving i valutakurser påvirkede omsætningen med -125 mio. kr. og driftsresultatet med -15 mio. kr. i 2016. Valutakurseffekterne vedrørte primært aktiviteterne i Sydamerika og blev i nogen udstrækning opvejet af prisstigninger som følge af inflationen i økonomierne.

Forventninger og målsætninger

- I 2017 forventes omsætningen at udgøre 2,2-2,3 mia. kr. Overskudsgraden ventes at være 11,0-12,5% som følge af et midlertidigt lavere emballagesalg på de amerikanske markeder samt forsinkelse af færdiggørelse af fabrikken i USA og udnyttelse af den udvidede kapacitet i Sydamerika.

- De samlede anlægsinvesteringer forventes at udgøre i niveauet 250 mio. kr., og afkastet af den investerede kapital ventes at udgøre i niveauet 18% i 2017.

- Hartmanns udmeldte finansielle målsætninger for 2017 om en omsætning på 2,2-2,4 mia. kr. og en overskudsgrad på 12-14% forskydes til udgangen af 2018.

> Trods et lavere emballagesalg fortsatte vi den positive indtjeningsmæssige udvikling i 2016, hvor vi investerede betydeligt for at skabe grundlag for lønsom vækst i de kommende år.

Adm. direktør Ulrik Kolding Hartvig

Hoved- og nøgletal for koncernen

mio. kr.	2016	2015	2014	2013	2012
Totalindkomstopgørelse					
Nettoomsætning	2.096	2.133	1.615	1.579	1.544
Driftsresultat	248	234	163	148	114
Særlige poster	0	(101)	(7)	(39)	0
Finansielle poster, netto	(27)	(23)	(17)	(15)	(8)
Resultat før skat	221	111	139	95	107
Årets resultat	175	111	119	86	93
Totalindkomst	239	1	117	77	104
Pengestrømme					
Pengestrømme fra driftsaktivitet	248	221	141	178	153
Pengestrømme fra investeringsaktivitet	(337)	(512)	(98)	(112)	(57)
Pengestrømme fra finansieringsaktivitet	(26)	332	(33)	(86)	(46)
Pengestrømme i alt	(115)	41	10	(20)	51
Balance					
Aktiver	1.942	1.720	1.244	1.126	1.141
Investeringer i materielle aktiver	339	186	99	115	62
Nettoarbejdskapital	275	308	219	186	178
Investeret kapital	1.323	1.055	736	689	655
Nettorentebærende gæld	644	495	161	138	137
Egenkapital	771	598	663	612	600

mio. kr.	2016	2015	2014	2013	2012
Nøgletal i %					
Overskudsgrad	11,8	11,0	10,1	9,4	7,4
Afkast af investeret kapital (ROIC)	20,9	21,7	22,3	23,0	16,7
Egenkapitalforrentning	25,0	17,1	19,2	14,9	15,7
Egenkapitalandel	39,7	34,7	53,3	54,4	52,6
Gearing	83,6	82,8	24,2	22,6	22,8
Aktierelaterede nøgletal					
Antal aktier, stk.	7.015.090	7.015.090	7.015.090	7.015.090	7.015.090
Resultat pr. aktie, kr. (EPS)	25,3	16,1	17,2	12,4	13,4
Pengestrømme pr. aktie, kr.	35,9	32,0	20,4	25,7	22,2
Udbytte pr. aktie, kr. (foreslået)	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50
Indre værdi pr. aktie, kr.	111,4	86,4	95,8	88,5	86,8
Børskurs pr. aktie, kr.	338,0	271,0	173,0	167,0	110,5
Børskurs/indre værdi pr. aktie	3,0	3,1	1,8	1,9	1,3
Børskurs/indtjening (P/E)	13,4	16,9	10,1	13,4	8,3
Udbytteandel, %	38,1	60,0	56,1	77,5	72,0
Markedsværdi	2.371,1	1.901,1	1.213,6	1.171,5	775,2
Medarbejdere					
Gennemsnitligt antal fuldtidsbeskæftigede	1.992	2.086	1.461	1.487	1.506

For nøgletalsdefinitioner henvises til note 1 i regnskabet.

Hartmann kort fortalt

Hartmann er verdens førende producent af ægemballage i støbepap, markedsleder inden for fremstilling af frugtemballage i Sydamerika og en af verdens største producenter af maskiner til fremstilling af emballage i støbepap. Hartmann blev stiftet i 1917, og virksomhedens markedsposition er grundlagt på baggrund af stærke teknologiske kompetencer og indgående erfaring med produktion af støbepap siden 1936.

Markeder

Hartmanns ægemballage sælges globalt. De væsentligste markeder er Europa, Sydamerika og Nordamerika, hvor Hartmann har stærke markedspositioner. Virksomheden er markedsleder i Europa samt i Sydamerika, hvor produktporteføljen også omfatter frugtemballage. Hartmann har en mindre, men stigende andel af det nordamerikanske marked. Virksomhedens teknologi, herunder maskiner og ydelser, sælges også globalt uden for Hartmanns hovedmarkeder.

Hartmann kort fortalt

Produkter og kunder

Hartmann sælger æg- og frugtemballage til producenter og distributører samt detailkæder, som i stigende grad efterspørger specialiseret markedsføringsekspertise. Den alsidige produktportefølje skræddersys til kundernes og forbrugernes behov i hvert marked.

Hartmanns teknologi og relaterede ydelser sælges til producenter af emballage i støbepap.

Bæredygtighed

Bæredygtighed og miljøhensyn er integrerede elementer i Hartmanns forretningsmodel og strategi. Alle Hartmanns produkter er baseret på returpapir, som er en fornybar og biologisk nedbrydelig ressource. Hartmann arbejder tæt sammen med sine kunder for at understøtte behovet for bæredygtige produkter i detailhandlen og var den første producent til at tilbyde FSC-mærket såvel som CO_2-neutral detailemballage.

Produktion

Hartmanns produktionsplatform består af 12 fabrikker i Europa og Israel samt Nord- og Sydamerika. Koncernens stærke teknologiske kompetencer og omfattende erfaring med fremstilling af støbepapemballage er udgangspunktet for etablering, udvikling og vedligeholdelse af produktionsplatformen.

Koncernens 2.000 medarbejdere fremstiller hvert år flere milliarder enheder støbepapemballage.

Produktionsprocessen

Papirmasse · Affarvning · Formgivning · Tørring · Efterpresning · Tryk/mærkat · Levering

Støbepap fremstilles af genbrugspapir, som affarves

Emballagen fremstilles i flere former og farver efter kundernes ønsker

Slutproduktet får et skræddersyet grafisk udtryk og leveres til kunden

Think potential

Forretning

11 Udviklingen i 2016
15 Forventninger
16 Strategi
18 Markeder og produkter
19 Risikoforhold
21 1917-2017

Udviklingen i 2016

4. kvartal 2016

Den samlede omsætning faldt til 523 mio. kr. i 4. kvartal 2016 (2015: 564 mio. kr.) som følge af en lavere gennemsnitlig salgspris i Europa, et mindre bidrag fra Hartmann Technology og moderat tilbagegang i emballagesalget på de amerikanske markeder. Omsætningen udgjorde således 313 mio. kr. (2015: 348 mio. kr.) i Europa og 210 mio. kr. (2015: 216 mio. kr.) på de amerikanske markeder.

Driftsresultatet udgjorde 59 mio. kr. (2015: 78 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 11,2% (2015: 13,9%). Udviklingen kan henføres til koncernens lavere omsætning samt højere afskrivninger og faste omkostninger i den amerikanske forretning som følge af udbygningen af koncernens produktionskapacitet.

I Europa steg driftsresultatet til 50 mio. kr. (2015: 43 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 16,1% (2015: 12,4%) som følge af fortsat høj kapacitetsudnyttelse og gennemførte effektiviseringstiltag samt lavere energi- og fragtomkostninger. Derudover bidrog et tilskud til energieffektive produktionsvirksomheder til driftsresultatet i Europa. Den amerikanske forretnings driftsresultat faldt til 13 mio. kr. (2015: 41 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 6,3% (2015: 19,0%) primært som følge af etableringen af tre nye fabrikker og implementering af ny it-platform og -services i Nordamerika.

I 4. kvartal 2016 udgjorde pengestrømme fra driftsaktivitet 81 mio. kr. (2015: 65 mio. kr.). Pengestrømme fra investeringsaktivitet var -110 mio. kr. (2015: -86 mio. kr.), mens pengestrømme fra finansieringsaktivitet udgjorde -3 mio. kr. (2015: 10 mio. kr.).

2016

Nettoomsætning

Hartmanns samlede omsætning udgjorde 2.096 mio. kr. (2015: 2.133 mio. kr.) og indfriede forventningen til 2016 om en omsætning på 2,1-2,2 mia. kr. Udsving i valutakurser påvirkede omsætningen med -125 mio. kr. og vedrørte primært aktiviteterne i Sydamerika, hvor inflation i økonomierne medførte prisstigninger, der i nogen udstrækning opvejede valutakurseffekterne.

Europe

Den samlede europæiske omsætning steg til 1.258 mio. kr. (2015: 1.248 mio. kr.) som følge af høj aktivitet i Hartmann Technology. Hartmann fastholdt en høj kapacitetsudnyttelse i Europa efter overførsel af produktionskapacitet fra og lukning af den tyske fabrik i 1. halvår. Et moderat højere emballagesalg i årets løb opvejede delvist den negative effekt af en lavere gennemsnitlig salgspris.

Americas

I Americas udgjorde omsætningen 838 mio. kr. (2015: 886 mio. kr.). Udviklingen skyldes lavere emballagesalg som følge af midlertidig markedsvolatilitet i Nordamerika efter et udbrud af fugleinfluenza i 2015 samt den makroøkonomiske udvikling i Sydamerika.

I Nordamerika øgede Hartmann fortsat andelen af premiumemballage og den gennemsnitlige salgspris, hvilket delvist opvejede effekten af det lavere emballagesalg. På de sydamerikanske markeder faldt omsætningen som følge af lavere emballagesalg og udviklingen i valutakurser.

Driftsresultat

Hartmann øgede driftsresultatet til 248 mio. kr. (2015: 234 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 11,8% (2015: 11,0%) og indfriede forventningen om en overskudsgrad på 11-12,5%.

Udvalgte hoved- og nøgletal*

mio. kr.	4. kvt. 2016	3. kvt. 2016	2. kvt. 2016	1. kvt. 2016	4. kvt. 2015
Nettoomsætning	523	482	537	554	564
Driftsresultat	59	47	63	80	78
Særlige poster	0	0	0	0	(3)
Finansielle poster, netto	(12)	(1)	(5)	(10)	1
Periodens resultat	44	35	43	53	81
Pengestrømme i alt	(31)	(54)	(54)	25	(10)
Overskudsgrad, %	11,2	9,7	11,6	14,5	13,9

* De udvalgte hoved- og nøgletal er ikke reviderede.

Udviklingen i 2016

Fremgangen var drevet af en stærk udvikling i den europæiske forretning og den høje aktivitet i Hartmann Technology, mens det samlede driftsresultat var negativt påvirket af udviklingen på de amerikanske markeder samt etablering og indkøring af nye fabrikker. Udsving i valutakurser påvirkede driftsresultatet med -15 mio. kr.

Europe

I Europa øgede Hartmann driftsresultatet til 164 mio. kr. (2015: 112 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 13,1% (2015: 9,0%). Fortsat høj kapacitetsudnyttelse og gennemførte effektiviserings-tiltag bidrog positivt til driftsresultatet, og derudover medvirkede den høje aktivitet i Hartmann Technology samt lavere energi- og fragtomkostninger til forbedringen af lønsomheden. Udviklingen opvejede den lavere gennemsnitlige salgspris.

Americas

Driftsresultatet for den amerikanske forretning faldt til 116 mio. kr. (2015: 146 mio. kr.) svarende til en overskudsgrad på 13,8% (2015: 16,5%). Udviklingen skyldes primært den lavere omsætning og ud-bygningen af koncernens produktionsplatform i Brasilien, Argentina og USA, som medførte højere afskrivninger og faste omkostninger uden at bidrage til driftsresultatet i indkøringsperioden. Derudover steg den nordamerikanske forretnings faste omkostninger som følge af opgradering af it-platform og -services.

Koncernfunktioner

Omkostningerne til koncernfunktioner udgjorde 32 mio. kr. i 2016 (2015: 25 mio. kr.). Udviklingen kan primært henføres til en stigning i omkostningerne til konsulentbistand.

Særlige poster

Særlige poster udgjorde 0 mio. kr. (2015: -101 mio. kr.), mens 2015 var påvirket af nedskrivninger og øvrige udgifter forbundet med lukningen af Hartmanns fabrik i Tyskland samt organisatoriske tilpasninger på de europæiske fabrikker og hovedkontoret i Danmark. De afholdte omkostninger i 2016 vedrørende restrukture-ring svarer samlet set til den i 2015 indregnede forpligtelse.

Finansielle poster

I 2016 udgjorde finansielle poster -27 mio. kr. (2015: -23 mio. kr.). Koncernens renteomkostninger steg som følge af den øgede rentebærende gæld fra investeringer i ekspansion af produktionen på de amerikanske markeder og i Europa. Udviklingen blev delvist opvejet af valutakursgevinster.

Omsætning og overskudsgrad

Udviklingen i 2016

Årets resultat
Resultatet før skat steg til 221 mio. kr. (2015: 111 mio. kr.) som følge af fremgangen i driftsresultatet i 2016 og væsentlige særlige omkostninger sidste år. Skat af årets resultat udgjorde -47 mio. kr. (2015: 0 mio. kr.) svarende til en effektiv skattesats på 21% (2015: 0%), jf. note 13. Skat af årets resultat var i 2015 påvirket af indregning af udskudte skatteaktiver i Nordamerika.

Årets resultat efter skat steg til 175 mio. kr. (2015: 111 mio. kr.).

Totalindkomst
Totalindkomsten steg til 239 mio. kr. (2015: 1 mio. kr.) som følge af fremgangen i årets resultat og valutakursregulering af dattervirksomheder i Argentina, Brasilien og Canada, jf. note 34.

Investeringer og pengestrømme
Ved udgangen af 2016 var Hartmanns immaterielle og materielle aktiver steget til 1.107 mio. kr. (2015: 807 mio. kr.) som følge af investeringer i ekspansion af produktionen på de amerikanske markeder og i Europa. Koncernens samlede investeringer steg således til 340 mio. kr. (2015: 187 mio. kr.) mod forventningen om et niveau på 300-325 mio. kr. Det højere niveau skyldes, at investeringen i fabrikken i USA blev større end oprindeligt forventet og udvidet som forberedelse til etablering af yderligere produktionskapacitet. Afskrivningerne udgjorde 104 mio. kr. (2015: 93 mio. kr.).

Hartmanns samlede pengestrømme fra driftsaktivitet udgjorde 248 mio. kr. i 2016 (2015: 221 mio. kr.).

Pengestrømmene fra investeringsaktivitet udgjorde -337 mio. kr. (2015: -512 mio. kr.). Det relativt høje investeringsniveau kan henføres til ekspansionen af koncernens produktionsplatform, mens niveauet i 2015 var påvirket af købet af koncernens sydamerikanske aktiviteter. De samlede pengestrømme fra drifts- og investeringsaktivitet var således -88 mio. kr. (2015: -291 mio. kr.).

Pengestrømme fra finansieringsaktivitet var -26 mio. kr. (2015: 332 mio. kr.) i 2016. I 2015 var pengestrømme fra finansieringsaktivitet påvirket af optagelse af langfristet gæld i forbindelse med købet af de sydamerikanske aktiviteter.

Den nettorentebærende gæld udgjorde 644 mio. kr. (2015: 495 mio. kr.) ved udgangen af 2016. Stigningen i den nettorentebærende gæld skyldes det relativt høje investeringsniveau.

Investeringer

ROIC

Udbytte

Udviklingen i 2016

Ultimo 2016 udgjorde det finansielle beredskab 299 mio. kr. Beredskabet udgøres af likvide beholdninger og uudnyttede trækningsfaciliteter på lån og kassekreditter. Hartmanns lån er underlagt sædvanlige finansielle covenants, jf. note 33.

Aktiver
Ved udgangen af 2016 udgjorde koncernens samlede aktiver 1.942 mio. kr. (2015: 1.720 mio. kr.).

ROIC
Afkastet af den investerede kapital udgjorde 21% i 2016 mod 22% i 2015.

Egenkapital
Hartmanns egenkapital steg til 771 mio. kr. ved udgangen af 2016 (2015: 598 mio. kr.). Egenkapitalandelen steg således til 40% (2015: 35%), og gearingen udgjorde 84% (2015: 83%). Udviklingen skyldes årets overførte resultat og positiv effekt af valutakursregulering af dattervirksomheder.

Resultatet pr. aktie steg til 25,3 kr. (2015: 16,1 kr.). På generalforsamlingen den 4. april 2017 vil bestyrelsen foreslå en udbyttebetaling på 9,50 kr. pr. aktie (2015: 9,50 kr.) svarende til en udbytteandel på 38% (2015: 69%).

Moderselskab
I 2016 var moderselskabets omsætning 1.260 mio. kr. (2015: 1.299 mio. kr.), og driftsresultatet steg til 85 mio. kr. (2015: 35 mio. kr.). Årets resultat udgjorde 96 mio. kr. mod 297 mio. kr. i 2015, hvor resultatet var væsentligt påvirket af tilbageførsel af tidligere års nedskrivning af kapitalandele i dattervirksomheder.

Begivenheder efter balancedagen
Der er fra balancedagen og frem til datoen for aflæggelsen af denne årsrapport ikke indtruffet forhold, som væsentligt påvirker vurderingen af årsrapporten.

Forventninger og målsætninger

Hartmann fastholder ambitionen om at øge effektiviteten og skabe vækst med udgangspunkt i strategien 'Unpacking our potential'. Strategiens oprindelige finansielle målsætninger for 2017 om en omsætning på 2,2-2,4 mia. kr. og en overskudsgrad på 12-14% forskydes til udgangen af 2018 med afsæt i udviklingen på de amerikanske markeder samt den forsinkede færdiggørelse og udnyttelse af kapacitetsudvidelserne i Nord- og Sydamerika.

Hartmann forventer på den baggrund en omsætning på 2,2-2,3 mia. kr. og en overskudsgrad på 11,0-12,5% i 2017.

De samlede anlægsinvesteringer forventes at udgøre i niveauet 250 mio. kr. i 2017 og omfatter den igangværende udvidelse af koncernens produktionskapacitet og effektiviseringsindsats.

Afkastet af den investerede kapital forventes at udgøre i niveauet 18% i 2017. Hartmann vil forbedre afkastet af den investerede kapital, som forventes at udgøre i niveauet 20% ved udgangen af 2018.

Omsætning og driftsresultat er normalt højere i 1. og 4. kvartal end i 2. og 3. kvartal, da koncernens emballagesalg er sæsonbetonet.

Forudsætninger

Hartmanns forventninger til omsætning og overskudsgrad i 2017 er blandt andet baseret på en forudsætning om færdiggørelse af fabrikken i USA og tilfredsstillende drift og salg af emballage fra koncernens udvidede produktionskapacitet på de amerikanske markeder og i Europa i 2. halvår 2017. Afvigelser i forhold til forudsætningerne kan få indflydelse på resultatet for 2017.

Forventninger og målsætninger

	2017	2018
Omsætning	2,2-2,3 mia. kr.	2,2-2,4 mia. kr.
Overskudsgrad	11,0-12,5%	12-14%

Udsagn om fremtiden

Udsagnene om fremtiden i denne årsrapport afspejler Hartmanns nuværende forventninger til fremtidige begivenheder og økonomiske resultater. Udsagnene er i sagens natur forbundet med usikkerhed, og de opnåede resultater kan derfor afvige fra forventningerne. Forhold, som kan medføre, at de opnåede resultater afviger fra forventningerne, er blandt andet udviklingen i konjunkturerne og på de finansielle markeder, ændringer i love og regler på Hartmanns markeder, udviklingen i efterspørgsel efter produkter, konkurrenceforhold samt råvarepriser. Se i øvrigt afsnittet om risikoforhold og note 33.

Strategi

Det strategiske arbejde fortsatte i 2016 under overskriften 'Unpacking our potential'. Hartmann udvidede produktionsplatformen med den igangværende etablering af kapacitet på de amerikanske markeder og styrkede konkurrenceevnen i Europa, hvor effektiviseringstiltag forbedrede lønsomheden trods øget konkurrence.

I 2016 gennemførte vi flere af de strategiske tiltag, der blev iværksat i 2015. To fabrikker påbegyndte produktion i henholdsvis Argentina og Brasilien, og vi skabte grundlaget for at påbegynde produktion i USA i 1. halvår 2017.

I Europa blev fabrikken i Tyskland lukket som planlagt. Derudover etablerede vi et testcenter som en del af Hartmann Technology, der bidrager til koncernens udvikling af produktionsmetoder og produkter. Endelig accelererede vi udbygningen af produktionskapaciteten i Europa efter effektivisering af forretningen. Udbygningen i Europa fortsættes i 2017 med tilføjelse af yderligere kapacitet og fortsat automatisering på eksisterende fabrikker. Indsatsen skal bidrage til at sikre Hartmann en væsentlig del af væksten i udvalgte europæiske markeder.

På de amerikanske markeder og i Europa justerer vi løbende balancen mellem de to strategiske fokusområder vækst og effektivitet. Fra 2017 flyttes den strategiske balance på de amerikanske markeder gradvist mod effektivisering i takt med, at den nye produktionskapacitet i Nord- og Sydamerika afsættes. I Europa viste effektiviseringsindsatsen gode resultater i 2016, og lønsomheden steg markant. Vi fortsætter den løbende effektiviseringsindsats i den kommende periode, hvor det primære fokus imidlertid vil skifte fra effektivitet til vækst og en styrket indsats for at udvide produktionskapaciteten på de eksisterende fabrikker og øge salget af ægemballage.

Derudover fortsættes den løbende indsats for at skræddersy produktporteføljen til vores forskellige markeder og drive bevægelsen fra standard- til premiumprodukter, så kunderne får mulighed for at opnå de unikke markedsføringsmæssige og logistiske fordele, som Hartmann kan tilbyde.

Arbejdet med 'Unpacking our potential'-strategien styrker Hartmanns attraktive tilbud til kunderne og skaber grundlag for vækst og indtjeningsfremgang efter udvidelse og indkøring af koncernens nye produktionskapacitet på de amerikanske markeder og i Europa.

Vi forlænger strategiperioden for 'Unpacking our potential' til udgangen af 2018, og vores udmeldte finansielle målsætninger for 2017 om en omsætning på 2,2-2,4 mia. kr. og en overskudsgrad på 12-14% forskydes tilsvarende.

Potentiale

Udnytte og udvide vores **stærke positioner** i eksisterende markeder og vurdere mulighederne for global vækst gennem udvidelse af produktionsnetværket og potentielle opkøb af attraktive virksomheder.

Anvende og udvikle vores **velafprøvede teknologiske kompetencer** som afsæt for produktionsoptimering, maskinsalg og indgåelse af nye partnerskaber.

Skræddersy vores **alsidige produktportefølje** til de specifikke efterspørgselsmønstre i eksisterende markeder og øge salget af såvel transportemballage som standard- og premiumprodukter.

Optimere og udbygge vores **veletablerede produktionsapparat** og skabe en mere effektiv og fleksibel produktion.

Strategi

Initiativer

Potentiale	Tiltag	Timing
	Tilføjelse af sydamerikanske aktiviteter Vi har styrket Hartmanns globale position med tilstedeværelsen i de attraktive sydamerikanske vækstmarkeder.	2015
	Udvidelse af produktionsnetværk i Sydamerika Vi har øget produktionskapaciteten i både Argentina og Brasilien for at kunne imødekomme den langsigtede efterspørgsel i markederne, der er præget af gunstig demografisk udvikling og fortsat urbanisering.	2015-2018
	Udvidelse af produktionsnetværk i Nordamerika Vi etablerer produktion i USA for at udnytte den demografiske udvikling samt den langsigtede konvertering fra skum- til støbepapemballage.	2016-2018
	Udbygning af produktionskapacitet på europæiske fabrikker Vi accelererer udbygningen af produktionskapacitet og udnytter vores eksisterende infrastruktur for bedre at imødekomme kundernes efterspørgsel, øge lønsomheden og tage del i markedsvæksten.	2015-2018

Potentiale	Tiltag	Timing
	Lukning af fabrik i Tyskland og driftsoptimering Vi har styrket konkurrenceevnen i Europa gennem optimering af produktionsnetværket og samspillet mellem salgs- og produktionsorganisationen.	2015-2016
	Etablering af testcenter i Tyskland Vi styrker Hartmanns udvikling af produktionsmetoder og produkter.	2016
	Øget markedsføring af premiumprodukter i Europa Vi driver bevægelsen fra standard- til premiumemballage, som tilbyder kunderne markedsføringsmæssige og logistiske fordele samt sikrer bedre produktion og lønsomhed for Hartmann.	-
	Øget markedsføring af premiumprodukter i Nordamerika Vi synliggør mulighederne ved premiumprodukter og introducerer nye produkttyper for at give kunderne de bedste muligheder og styrke vores markedsposition yderligere.	-
	Salg af teknologi og service samt afdækning af muligheder Vi bringer vores teknologiske kompetencer i spil ved udvikling af egne fabrikker og over for kunder uden for Hartmanns nuværende markeder samt i vurderingen af muligheder for at indgå i partnerskaber eller foretage investeringer i potentielle nye markeder.	-

Markeder og produkter

Som producent af støbepapemballage opererer Hartmann på en række forskelligartede markeder med varierende produktudbud, som løbende tilpasses regionale behov. Hartmanns samlede produktportefølje omfatter både detailemballage til æg og transportemballage til æg og frugt.

Detailemballage til æg er Hartmanns væsentligste produktkategori, og opdelingen på standard- og premiumprodukter varierer for de enkelte markeder afhængig af forhold som detailhandelens modenhed, støbepapemballages udbredelse og fokus på bæredygtighed.

Inden for salg af æg- og frugtemballage er Europa samt Nord- og Sydamerika Hartmanns væsentligste markeder, mens Hartmann Technology sælger maskiner og teknologi til fremstilling af støbepapemballage samt serviceydelser globalt med hovedvægten uden for Hartmanns markeder.

Efterspørgslen efter æg- og frugtemballage er generelt stabil og ikke i væsentlig grad påvirket af konjunkturudsving. Udsving i valutakurser kan dog påvirke den sydamerikanske frugteksport og dermed også salget af frugtemballage, og efterspørgslen efter både æg- og frugtemballage er i en vis grad sæsonbetonet. Hartmanns primære markeder er konkurrenceprægede og domineret af få store og mellemstore aktører.

Hartmann har udviklet og lanceret nye produktserier, som har sat standarden for kvalitetsemballage. Udviklingen af innovative produkter styrker Hartmanns position som kundernes foretrukne leverandør og medfører fordele ved fremstilling og transport, og vi sikrer derfor løbende vores immaterielle rettigheder med henblik på aktivt at beskytte vores produkter og varemærker.

I 2016 styrkede koncernen den løbende indsats for at forbedre produkter og produktionsmetoder med etableringen af et testcenter i Tyskland. Hartmann har fokus på at imødekomme kundernes efterspørgsel efter stadig bedre markedsføringsmuligheder i premiumsegmentet for ægemballage. Samtidig udvikler vi øvrige produkter, som tilgodeser kundernes behov og giver mulighed for at optimere fremstillingsprocessen og øge produktionskapaciteten på fabrikkerne. I 2016 medførte indsatsen blandt andet lancering af yderligere varianter af transportemballage tilpasset udvalgte markeder i Europa. Derudover fortsatte arbejdet for at forbedre den digitale interaktion med kunderne.

Europa

Med en markedsandel på omkring 40% er Hartmann den førende producent af ægemballage på de relativt modne europæiske markeder, hvoraf flere var præget af hård konkurrence i 2016. I 4. kvartal blev en af de større aktører i markedet, Omni-Pac, købt af Hartmanns franske konkurrent, CDL, og den ændrede konkurrencesituation kan medføre volatilitet i markedet. Den gennemsnitlige årlige vækst ventes at være i niveauet 1-3% og varierer på tværs af landegrænser, men drives generelt af en stigende efterspørgsel efter detailemballage gennem fortsat udbredelse og professionalisering af detailhandelen samt en løbende konvertering fra plastic- til støbepapemballage.

Kapaciteten udvides i det eksisterende produktionsnetværk i Europa.

Nordamerika

I Nordamerika udgør Hartmanns støbepapprodukter godt 15% af det samlede marked for ægemballage i støbepap og skum. Den gennemsnitlige årlige vækst på markedet for støbepapprodukter i Nordamerika ventes at være i niveauet 3% og drives af konvertering fra skumemballage og et stigende forbrug af æg. Kunderne efterspørger i stigende grad produkter i premiumsegmentet, hvor Hartmann har en stærk markedsposition og senest har lanceret en nyskabende hybridemballage, som kombinerer en bund af beskyttende støbepap med en top af foldekarton, der giver særligt gode markedsføringsmuligheder.

Kapaciteten i Nordamerika er under udvidelse med etablering af en fabrik i Missouri i USA med henblik på at fortsætte den positive salgsudvikling og tilbyde vores produkter til eksisterende og nye kunder med afsæt i øget produktionskapacitet, bredere geografisk dækning og muligheden for at sikre leverancer i tilfælde af utilsigtede produktionsstop på en fabrik.

Sydamerika

Hartmann er markedsleder i Brasilien og Argentina, hvor vi sælger både æg- og frugtemballage og dækker omkring en tredjedel af efterspørgslen efter ægemballage.

Hartmanns andel af markederne for frugtemballage udgør omkring en femtedel i Brasilien og omkring halvdelen i Argentina. Efter en periode med lavere markedsvækst ventes den gennemsnitlige årlige markedsvækst i Sydamerika at være i niveauet 4-7% som følge af voksende efterspørgsel, en gunstig demografisk udvikling og fortsat urbanisering.

De to nye fabrikker i henholdsvis Brasilien og Argentina er under indkøring med henblik på at imødekomme kundernes efterspørgsel.

Hartmann Technology

Koncernens teknologi, maskiner og relaterede ydelser sælges globalt med hovedvægt uden for Hartmanns primære markeder. Hartmann Technology bistår således kunderne med at imødekomme den stigende efterspørgsel efter støbepapemballage, ligesom den teknologiske ekspertise løbende udnyttes i forbindelse med udbygning og optimering af Hartmanns eget produktionsnetværk.

Risikoforhold

Hartmann er udsat for en række driftsrisici, som virksomheden løbende forholder sig aktivt til. Direktionen har ansvaret for at identificere samt styre risici inden for de af bestyrelsen godkendte politikker. Direktionen gennemgår derudover i samarbejde med revisionsudvalget og bestyrelsen de risici, som kan påvirke Hartmanns operationelle og finansielle mål. Formålet med risikostyringen er at identificere risikoområder, fastlægge håndteringen af risici samt sikre en optimal balance mellem risiko og afkast.

Kommercielle risici

Afhængighed af kunder
Hartmanns kundeportefølje er veldiversificeret og fordelt på en række store kunder samt et større antal mindre kunder. Kundeporteføljen udvikler sig mod færre og større kunder, og Hartmann vil i fremtiden blive mere afhængig af denne kundegruppe.

Efterspørgslen efter æg og frugt
Kerneforretningen består i salg af æg- og frugtemballage, som påvirkes af efterspørgslen efter æg og frugt. Forbruget af æg og frugt kan påvirkes af en lang række faktorer, der er uden for Hartmanns kontrol, herunder udbrud af sygdomme blandt læggehøns og forbrugernes frygt for potentielle helbredsmæssige effekter heraf, fremherskende sundhedsopfattelser, regionale eksport- og samhandelsbetingelser mv. Forbruget og dermed også efterspørgslen efter Hartmanns produkter drives primært af demografiske forhold og har historisk været robust over for nedgang i den økonomiske vækst.

Afhængighed af leverandører
Hartmann benytter en række leverandører af returpapir, energi og andre råvarer, som anvendes i produktionen. Hvis aftalerne med en eller flere af disse leverandører ophæves eller misligholdes, eller leverandørerne af andre årsager undlader at leve op til deres forpligtelser, kan det betyde, at virksomheden enten ikke får leveret de nødvendige råvarer eller bliver nødt til at foretage køb fra alternative leverandører, hvilket ikke nødvendigvis kan ske på samme vilkår.

Hartmann har indgået aftaler med flere forskellige leverandører af returpapir, energi og andre råvarer.

Udsving i råvarepriser
Hartmann er afhængig af indkøbspriserne på de råvarer, som indgår i produktionen. I særdeleshed er virksomheden eksponeret for udsving i indkøbsprisen på returpapir og energi (elektricitet og gas), som er de væsentligste råvarer i produktionen.

Muligheden for at begrænse resultatfølsomheden i forhold til prisudviklingen på returpapir er begrænset, hvis leverancerne af de fornødne mængder skal sikres og fastholdes.

Hartmann indgår løbende fastprisaftaler med energileverandører for typisk 6 eller 12 måneder for en væsentlig del af energiforbruget. Det er dog ikke muligt at indgå fastprisaftaler med energileverandører i alle de lande, hvor Hartmann opererer.

Der arbejdes målrettet på at nedbringe følsomheden over for udsving i råvarepriserne gennem løbende implementering af teknologiske forbedringer og optimering af arbejdsprocesser.

Kraftvarmeværk
Tønder Fjernvarmeselskab indgav i 2008 en klage til Energitilsynet omkring prisfastsættelse af fjernvarme leveret fra Hartmanns kraftvarmeværk. I 2015 traf Sekretariatet for Energitilsynet en afgørelse vedrørende principperne for opgørelse af varmeprisen for perioden fra 2003 til og med fjernvarmeleveringens ophør den 8. januar 2015. Hartmann påklagede denne afgørelse til Energiklagenævnet, som den 30. juni 2016 traf en afgørelse, der udelukkende forholdt sig til Energitilsynets kompetence til at udstede fremadrettede pålæg. Da kontrakten mellem Tønder Fjernvarmeselskab og Hartmann er ophørt, medfører Energiklagenævnets afgørelse alene, at der ikke udstedes et pålæg til Hartmann.

I den verserende og relaterede sager har Energitilsynet og Energiklagenævnet fortolket retsgrundlaget forskelligt. Hartmann har derfor påklaget Energitilsynets afgørelse til Energiklagenævnet og stævnet Energiklagenævnet jf. selskabsmeddelelse 16/2016 af den 22. december 2016 med henblik på at opnå klarhed over retsgrundlaget i det samlede sagskompleks, som også omfatter Hartmanns inddrivelse af et tilgodehavende på 39 mio. kr. hos Tønder Fjernvarmeselskab.

Hvis Energitilsynets afgørelse fra 2015 lægges til grund for den endelige afslutning af sagen, har Hartmann opgjort de forventede omkostninger til at udgøre i niveauet 50 mio. kr. og den likviditetsmæssige påvirkning til -10 mio. kr. Tønder Fjernvarmeselskab har derimod opgjort og fremsat et krav på 88 mio. kr.

På baggrund af intern gennemgang af afgørelserne og tilkendegivelser fra eksterne rådgivere vurderer ledelsen, at det er overvejende sandsynligt, at sagen hjemvises til fornyet behandling i Energiklagenævnet, og at denne vil føre til omgørelse af principperne for prisfastsættelse af fjernvarme.

Risikoforhold

Sociale og miljømæssige risici

Sociale relationer og risici
Sikring af medarbejdernes sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen, beskyttelse af menneskelige værdier i det omgivende samfund samt af de mennesker, der er i kontakt med Hartmann eller virksomhedens produkter, har høj prioritet. Hartmann har etableret processer, der sikrer, at sundheden og sikkerheden på arbejdspladsen lever op til koncernens krav, samt at Hartmann håndterer sit sociale ansvar på en effektiv måde og optræder som en ansvarlig virksomhed i de lande, hvor virksomheden opererer.

Miljømæssige risici
Hartmanns aktiviteter, herunder produktion, salg, anvendelse, opbevaring og bortskaffelse af produkter, er underlagt en række miljømæssige love og regler. De miljømæssige risici overvåges både lokalt og fra hovedkontoret, så belastninger af det eksterne miljø enten forebygges, afhjælpes eller nedbringes til et minimum. Hartmann anvender og forventer også fremover at skulle anvende betydelige ressourcer på at efterleve og overholde miljømæssige love og regler i de lande, hvor virksomheden har aktiviteter.

Hartmann er blandt andet omfattet af regler om begrænsning af støj, regler for udledning af spildevand, bortskaffelse af affald samt underlagt EU's CO_2-kvoteordning. Det er virksomhedens politik at drive alle produktionsanlæg på en miljømæssigt forsvarlig måde og i overensstemmelse med bæredygtighedsprincipperne. En række af Hartmanns produktionsanlæg er ISO 14001-certificerede.

Læs mere om bæredygtig udvikling under 'Samfundsansvar' og på csr2016.hartmann-packaging.com.

Forsikringsforhold

Hartmann har et omfattende forsikringsprogram, der afspejler omfanget af aktiviteterne samt disses geografiske placering. Programmet gennemgås årligt med en forsikringsmægler, og der foretages løbende tilpasninger, som understøtter virksomhedens udvikling.

Den største enkeltstående risiko er totalskade på en fabrik som følge af brand, da reetablering af faciliteterne vil være tidskrævende og indebære risiko for driftstab og tab af markedsandele. Hartmann har derfor tegnet en all risk-forsikring for alle produktionsanlæg, som blandt andet omfatter brandskade og driftstab. Herudover arbejdes der systematisk med forebyggelse af skader, og der er i samarbejde med en forsikringsmægler implementeret et Risk Management-program. Hartmanns forsikringsprogram omfatter blandt andet erhvervs- og produktansvar, ejendom og løsøre, driftstab, arbejds- og personskade samt miljøansvar.

Finansielle risici

Udviklingen i resultat og egenkapital er påvirket af en række finansielle risici, herunder rente-, valuta-, likviditets- og kreditrisici.

Styringen af finansielle risici er koncentreret i koncernfinansfunktionen.

Terminskontrakter anvendes til afdækning af valutarisici, der kan henføres til de kommercielle aktiviteter. Hartmann foretager ikke spekulative dispositioner. Hartmann foretager afdækning af koncernens transaktionsrisici, så de primære valutaer til stadighed er afdækket i en periode på mindst 9 og maksimalt 12 måneder.

De finansielle risici og styringen heraf er uddybet i note 33.

100 years
HARTMANN
HARTMANN

1917-2017

100 years HARTMANN

I dag har Hartmann 12 fabrikker i 8 lande og 2.000 medarbejdere, som fremstiller flere milliarder enheder støbepapemballage om året. Koncernen har skabt førende markedspositioner inden for støbepapemballage til æg og frugt, men udgangspunktet var et ganske andet. Hartmanns 100-årige historie tager sit afsæt i en papirposefabrik og tre innovative brødres forkærlighed for teknologi og global handel.

1917

Hartmann skabes
De tre brødre Carl, Louis og Gunnar Hartmann stifter Brødrene Hartmann A/S med afsæt i faderens papirposefabrik og maskinværksted samt brødrenes egen virkelyst, opfindsomhed og teknologiske viden.

1925

Forretningen vokser
De tre brødre udvider virksomheden og flytter til større lokaler i Lyngby. Maskinerne sælges i Europa, Afrika og Sydamerika.

1929

Pakkeanlæg og mælkekartoner
Virksomheden udvikler HERMETON-pakkeanlæg til automatisk pakning af sukker, mel, kaffe, salt, mm. samt SATONA-mælkekartoner og -maskiner.

Maskinerne sælges i Europa frem til 1936, hvor produktionen afhændes.

1936

Ægemballage i støbepap
Licensrettigheder til fremstilling af ægemballage i støbepap erhverves, og virksomheden etablerer en emballagefabrik i Lyngby med salg til Danmark, Sverige, Finland og Holland.

1941

Opfindelser i krigstid
Under 2. Verdenskrig falder eksporten af ægemballage dramatisk.

For at anvende maskinfabrikkens kapacitet udvikles blandt andet en trinløs boremaskine og barberbladspakkemaskiner.

1947

Fremgang i fredstid
Efter krigen udvides kapaciteten, salget af ægemballage stiger og koncernens første internationale datterselskab etableres i England. Maskiner sælges til store dele af Europa, Sydafrika, Australien, Israel, Syd- og Centralamerika samt Indien.

1966

Fabrik i Tønder
Fabrikken i Tønder indvies, og produktionskapaciteten udvides i løbet af otte år til seks anlæg, hvorefter fabrikken i Lyngby lukker. I 2016 fejrede Hartmann Tønder-fabrikkens 50 års jubilæum og besluttede at udvide produktionen.

1917-2017

1970

Første fabrik i Sydamerika
Fabrikken i Sorocaba, Brasilien, etableres i samarbejde med Industrialiseringsfonden for Udviklingslandene (IFU) samt Østasiatisk Kompagni (ØK). Hartmann er minoritetsaktionær indtil 1988.

1982

Hartmann i kurslisterne
Hartmann-aktien optages til handel på Københavns Fondsbørs. Indtil 2008 har Hartmann to aktieklasser, som sikrer familiefonden Brødrene Hartmanns Fond mulighed for at fastholde bestemmende indflydelse.

1992

Udvidelse i Østeuropa
Fabrikken i Ungarn købes for at få adgang til de attraktive østeuropæiske markeder.

Hartmann leverede de første maskiner til fabrikken i 1979.

1997-98

Udvidelse i Sydamerika
Fabrikken i Sorocaba, Brasilien, overtages fra ØK med IFU som minoritetsaktionær. Derudover købes fabrikken i Cipoletti, Argentina, som Hartmann leverede de første maskiner til i 1968. Udvidelsen gennemføres for at øge tilstedeværelsen i vækstmarkeder uden for Europa.

1999

Fabrikker i Kroatien og Israel
Fabrikkerne købes for at styrke Hartmanns position i de attraktive markeder i henholdsvis det sydlige Østeuropa og Israel.

Hartmann leverede de første maskiner til fabrikken i Israel i 1962 og Kroatien i 1969.

2002

Første fabrik i Nordamerika
Fabrikken i Canada købes og udvides med ny teknologi over en periode for at få adgang til de attraktive markeder i Canada og USA.

2007

Tilpasning af koncernen
Alle aktiviteter uden for Europa, Israel og Canada sælges, og Hartmann fokuserer forretningen og gennemfører en turnaround frem til 2010 efter utilfredsstillende resultater i en årrække.

2015

Ny strategi og sydamerikanske aktiviteter
Sanovo Greenpack og virksomhedens fire fabrikker i henholdsvis Brasilien og Argentina købes. Fabrikkerne fremstiller støbepapemballage til æg og frugt. Der udvides efterfølgende med to fabrikker som led i strategien 'Unpacking our potential'.

2017

100 år og fabrik i USA
Hartmann fejrer 100 års-jubilæum og åbner fabrik i USA for at skabe grundlag for yderligere vækst på det attraktive nordamerikanske marked.

Think ahead

Ledelse

25 Samfundsansvar

26 Aktionærinformation

27 Virksomhedsledelse

28 Bestyrelse og direktion

Samfundsansvar

Arbejdet med samfundsansvar og resultaterne heraf er beskrevet i Hartmanns Global Compact-fremskridtsrapport for 2016, som i overensstemmelse med årsregnskabslovens §§ 99 a og 99 b kan findes på csr2016.hartmann-packaging.com. Oplysningerne i denne årsrapport er en beskrivelse af udvalgte aktiviteter i 2016.

Samfundsansvar er en integreret del af Hartmanns forretningsmodel, og bæredygtighed er en konkurrencemæssig fordel samt en væsentlig parameter i markedsføringen af en række af vores produkter, da forbrugere og detailkæder på de modne markeder stiller stadig større krav til emballages bæredygtighed.

CO_2-udledning påvirket af sydamerikansk integration

Hartmanns CO_2-ækvivalente udledning pr. kg. produkt steg i 2016 som følge af indregning af de sydamerikanske aktiviteters bidrag og etableringen af to sydamerikanske fabrikker, der kun i begrænset omfang bidrog til koncernens emballageproduktion i indkøringsperioden. I årets løb bidrog en række effektiviseringstiltag imidlertid til at reducere den CO_2-ækvivalente udledning fra koncernens fabrikker uden for Sydamerika med 9,5% fra niveauet i 2012. Efter en målrettet indsats blev vores ungarske fabrik eksempelvis ISO 50001-certificeret for energiledelse.

Vi fortsætter arbejdet for at nå 2020-målet om en reduktion på 25% fra niveauet ved udgangen af 2012 gennem:

- Investering i ny procesteknologi
- Optimering af eksisterende teknologi
- Produkt- og produktionsudvikling
- Reduktion af spild
- Øget andel af fornybar energi i produktionen

Nyt rensningsanlæg i Ungarn

Som led i bestræbelserne på at reducere Hartmanns miljøpåvirkning etablerede vi et rensningsanlæg i Ungarn i 2016. Spildevandet fra den ungarske fabrik renses kemisk og biologisk på anlægget, som blev taget i brug efter et halvt års testperiode.

Efter etableringen af rensningsanlægget fordeles udledningen af spildevand fra spidsbelastningsperioder i produktionen, og løbende målinger viser, at både det kemiske iltforbrug (COD) og det biokemiske iltforbrug (BOD) i spildevandet fortsat er lavere end de fastsatte grænseværdier.

Intensiveret sikkerhedsindsats viser resultater

Det øgede fokus på sikkerhed de senere år viste resultater i 2016, hvor antallet af arbejdsulykker pr. million arbejdstimer (LTI-FR) blev reduceret med 20% fra året før.

Indsatsen for at forbedre sikkerheden på fabrikkerne har blandt andet omfattet en styrkelse af den strukturerede registrering og opfølgning på medarbejdernes observationer samt gennemførelse af interne sikkerhedsaudits. Derudover blev der løbende afholdt sikkerhedsmøder og kurser, ligesom der på de enkelte fabrikker er gennemført lokale tiltag så som ansættelse af en dedikeret sikkerhedschef og tilføjelse af sikkerhedsparametre i forbindelse med den løbende vurdering af medarbejdernes indsats.

I 2017 forventer vi at reducere antallet af registrerede arbejdsulykker pr. million arbejdstimer yderligere.

CO_2-ækvivalent udledning

Arbejdsulykker

Aktionærinformation

Aktiekapital

Hartmann har en aktieklasse, og hver aktie har en stemme. Dermed har alle aktionærer lige adgang til at stille forslag, deltage, ytre sig og stemme på generalforsamlingen. Generalforsamlingen vedtog den 11. april 2016 at give Hartmanns aktier status af navneaktier frem for ihændehaveraktier i forlængelse af en ændring af selskabsloven i 2015. Aktierne er fortsat omsætningspapirer uden indskrænkninger i omsættelighed, og der er ikke sket ændringer i aktiekapitalen i 2016.

Selskabets bestyrelse er af generalforsamlingen bemyndiget til – indtil den ordinære generalforsamling den 4. april 2017 – at lade Hartmann erhverve egne aktier med en pålydende værdi på højest 14.030.180 kr. til den til enhver tid gældende børskurs med en afvigelse på indtil 10%.

Hartmann-aktien

Hartmann-aktien begyndte året i kurs 271,0 og sluttede året i kurs 338,0 svarende til en stigning på 25%. Medregnes det betalte udbytte på 9,5 kr. pr. aktie, blev afkastet på Hartmann-aktien 28%.

Selskabets aktie indgår i Nasdaq Copenhagens Mid Cap-segment, og Hartmann har en prisstillerordning, som sikrer, at der til stadighed stilles købs- og salgspriser i Hartmann-aktien.

Fondsbørs	Nasdaq Copenhagen
Indeks	Mid Cap
Fondskode	DK0010256197
Kortnavn	HART
Antal aktier	7.015.090
Nominel stykstørrelse pr. aktie	20 kr.
Nominel aktiekapital	140.301.800 kr.
Bloomberg-kode	HART:DC

Ejerkreds

Ved årets udgang havde Hartmann ca. 2.300 navnenoterede aktionærer, som tilsammen repræsenterede 6,6 mio. aktier svarende til 94% af Hartmanns aktiekapital.

Følgende aktionær har over for Hartmann oplyst at besidde 5% eller derover af aktiekapitalen:

- Thornico Holding A/S og hermed nærtstående parter, Odense, Danmark (68,6%)

Pr. 31. december 2016 havde Hartmann en beholdning af egne aktier på 1,4% af aktiekapitalen.

Pr. 31. december 2016 ejede Hartmanns bestyrelse og direktion 0,2% af aktiekapitalen. Bestyrelsen og direktionen er registreret på Hartmanns permanente insiderliste og har kun mulighed for at handle Hartmann-aktier i en periode på fire uger efter offentliggørelse af regnskabsmeddelelser eller andre tilsvarende finansielle meddelelser, jf. Hartmanns interne regler.

Udbytte

Det er bestyrelsens generelle indstilling at udbetale overskydende kapital i form af udbytte eller aktietilbagekøb, så Hartmanns egenkapitalandel som udgangspunkt udgør maksimalt 45%. Udbetaling af kapital vil dog altid ske under hensyntagen til Hartmanns planer for vækst og likviditetsbehov. Bestyrelsen vil på generalforsamlingen den 4. april 2017 foreslå, at der udbetales et udbytte for 2016 på 9,5 kr. pr. aktie (2015: 9,50 kr.), hvilket svarer til 66 mio. kr. og en udbytteandel på 38%.

Vederlag til koncerndirektionen

Hvis en kontrollerende andel af aktierne i Hartmann skifter ejer, forlænges opsigelsesvarslet for medlemmer af koncerndirektionen fra 12 måneder til maksimalt 24 måneder med virkning fra den dag, hvor aktierne sælges. Det forlængede varsel gælder indtil 18 måneder efter overdragelsen.

Investor relations

Hartmanns mål er at give investorer og analytikere bedst mulig indsigt i de forhold, der vurderes at være relevante for at sikre en effektiv og fair kursdannelse på Hartmann-aktien. Kontakten til investorer og analytikere varetages af direktionen og IR-funktionen under hensyntagen til de lovgivningsmæssige krav og Hartmanns standarder for god selskabsledelse. Hartmann deltager i udvalgte seminarer og afholder derudover individuelle møder med danske og internationale investorer og analytikere. Fire uger op til offentliggørelse af årsrapport og regnskabsmeddelelser kommenterer Hartmann ikke på forhold vedrørende finansielle resultater eller forventninger.

Elektronisk kommunikation

Hartmann kommunikerer elektronisk med aktionærerne, hvilket gør det muligt hurtigt og effektivt at indkalde til generalforsamling og udsende relevante oplysninger. Aktionærer kan registrere sig på Investor-Portalen via investor.hartmann-packaging.com.

Finanskalender 2017

4. april 2017	Ordinær generalforsamling
23. maj 2017	Delårsrapport 1. kvartal 2017
29. august 2017	Delårsrapport 2. kvartal 2017
14. november 2017	Delårsrapport 3. kvartal 2017

Virksomhedsledelse

Hartmanns lovpligtige redegørelse for virksomhedsledelse for regnskabsåret 2016, jf. § 107 b i årsregnskabsloven, kan findes på corporategovernance2016.hartmann-packaging.com.

Redegørelsen omfatter en uddybende beskrivelse af Hartmanns ledelsesstruktur samt en beskrivelse af hovedelementerne i selskabets interne kontrol og risikostyringssystemer i forbindelse med regnskabsaflæggelse.

Derudover beskriver redegørelsen Hartmanns stillingtagen til Komiteen for god Selskabsledelses anbefalinger som implementeret i Nasdaq Copenhagens Regler for udstedere af aktier. I 2016 fulgte Hartmann anbefalingerne for god selskabsledelse med følgende undtagelser:

- Bestyrelsen har ikke nedsat et egentligt nomineringsudvalg
- Bestyrelsen har ikke nedsat et egentligt vederlagsudvalg

Ledelsesstruktur

Hartmann har en todelt ledelsesstruktur, som består af bestyrelsen og direktionen. Bestyrelsen udpeges af aktionærerne og fører tilsyn med direktionen. Bestyrelsen og direktionen er uafhængige af hinanden.

Bestyrelsen varetager selskabets overordnede ledelse og træffer beslutninger om den strategiske udvikling, budgetter, risikoforhold, køb og salg af virksomheder samt større udviklings- og investeringsprojekter.

Derudover fastsætter bestyrelsen direktionens ansættelsesvilkår og løn, som består af fast årlig gage og kontant præstationsrelateret bonus, der afhænger af de opnåede resultater. Hartmanns vederlagspolitik er tilgængelig på investor.hartmann-packaging.com, og vederlag for 2016 er anført i note 9.

Direktionen ansættes af bestyrelsen og har ansvaret for selskabets daglige ledelse, herunder den driftsmæssige udvikling, resultaterne og den interne udvikling. Direktionen er ansvarlig for at gennemføre strategien og de overordnede beslutninger, som er godkendt af bestyrelsen.

Bestyrelsen har nedsat et revisionsudvalg, hvis opgaver primært omfatter områderne risikostyring, regnskabsudarbejdelse, økonomisk rapportering og interne kontroller samt overvågning af og kommunikation med den generalforsamlingsvalgte revisor. Udvalget udgøres af mindst 2 bestyrelsesmedlemmer, afholder møder 4-5 gange årligt og rapporterer regelmæssigt til bestyrelsen.

Bestyrelse og direktion

Bestyrelse

Agnete Raaschou-Nielsen
Bestyrelsesformand

Frem til 2011 direktør i Aalborg Portland A/S. Tidligere adm. direktør i Zacco Denmark A/S og Coca-Cola Tapperierne A/S samt underdirektør i Carlsberg A/S. Beskæftiger sig i dag udelukkende med bestyrelsesarbejde o.l.

Særlige kompetencer inden for international procesindustri, produktion, salg, ledelse og økonomi.

Bestyrelseshverv
Formand: Arkil Holding A/S og investeringsforeningerne Danske Invest, Danske Invest Select, Profil Invest og ProCapture samt kapitalforeningerne Danske Invest Institutional og AP Invest.
Næstformand: Dalhoff Larsen & Horneman A/S, Novozymes A/S (revisionsudvalg) og Solar A/S (revisionsudvalg).
Medlem: Aktieselskabet Schouw & Co. (revisionsudvalg) og Danske Invest Management A/S.

Niels Hermansen
Næstformand for bestyrelsen

Direktør i Stjerneskansen Holding ApS. Frem til 2005 adm. direktør i emballagevirksomheden Neoplex/Mondi Packaging Nyborg A/S og forinden i Fritz Hansen A/S. Beskæftiger sig i dag udelukkende med bestyrelsesarbejde o.l.

Særlige kompetencer inden for generel virksomhedsledelse i proces- og emballageindustrien.

Bestyrelseshverv
Formand: Fredericia Furniture A/S, Idavang A/S (revisionsudvalg) og Vikan A/S.
Medlem: Nito A/S, Stjerneskansen Holding A/S, Vissing Holding A/S og Vissingfonden.

Jørn Mørkeberg Nielsen
Bestyrelsesmedlem

Frem til 2016 adm. direktør i Xilco Holding CH AG (moderselskab for Sonion A/S) og bestyrelsesformand i en række Sonion-datterselskaber.

Særlige kompetencer inden for international ledelse, innovationsledelse, business-to-business salg og markedsføring, produktionsoptimering og finansiel styring.

Bestyrelseshverv
Medlem: KK Group A/S og Viet-Jacobsen Fonden.

Steen Parsholt
Bestyrelsesmedlem

Frem til 2005 nordisk chef for Aon og medlem af den europæiske ledelse. Tidligere koncernchef i NCM Holding i Amsterdam og i Citibank bl.a. som adm. direktør i Danmark. Beskæftiger sig i dag udelukkende med bestyrelsesarbejde o.l.

Særlige kompetencer inden for international ledelse, økonomi og finans.

Bestyrelseshverv
Formand: Coinify ApS, Dades A/S, Ejendomsaktieselskabet af 1. maj 2015, Equinox Global Ltd. og Reviva SA.
Medlem: Glitnir HoldCo ehf, Secure Alternative Investments A/S, Secure Capital A/S og Secure Fondsmæglerselskab A/S.

Bestyrelse og direktion

Bestyrelse – fortsat

Jan Peter Antonisen
Bestyrelsesmedlem

Teamlederafløser hos Brødrene Hartmann A/S i Tønder, Danmark, siden 1993.

Niels Christian Petersen
Bestyrelsesmedlem

Servicemedarbejder hos Brødrene Hartmann A/S i Tønder, Danmark, siden 1988.

Andy Hansen
Bestyrelsesmedlem

Kedelpasser hos Brødrene Hartmann A/S i Tønder, Danmark, siden 2004.

Bestyrelse

Navn	Født	Køn	Nationalitet	Først valgt	Uafhængig	Stilling	Revisionsudvalg	Aktiebeholdning 31. december 2016	Ændring i 2016
Agnete Raaschou-Nielsen	1957	Kvinde	Dansk	2010	Ja	Formand		2.000	-
Niels Hermansen	1953	Mand	Dansk	2006	Ja	Næstformand		0	-
Jørn Mørkeberg Nielsen	1961	Mand	Dansk	2011	Ja	Medlem	Medlem	2.700	-
Steen Parsholt	1951	Mand	Dansk	2013	Ja	Medlem	Formand	2.781	-
Jan Peter Antonisen	1965	Mand	Dansk	2008	Ja	Medlem*		0	-
Niels Christian Petersen	1954	Mand	Dansk	2010	Ja	Medlem*		72	-
Andy Hansen	1977	Mand	Dansk	2014	Ja	Medlem*		56	-

* Medarbejdervalgt bestyrelsesmedlem i perioden frem til ordinær generalforsamling 2018

Bestyrelse og direktion

Direktion

Ulrik Kolding Hartvig
Adm. direktør

Har varetaget ledelsesposter i internationale danske industrivirksomheder i Danmark og i udlandet. Inden sin tiltrædelse Senior Vice President i FLSmidth med ansvar for forretningsenheden Global Customer Services Cement.

Bestyrelseshverv
Formand: Fencorp ApS og Handelsbanken, Filial af Svenska Handelsbanken AB (publ), Sverige.

Marianne Rørslev Bock
Koncernfinansdirektør

Har omfattende international ledelseserfaring og stærke kompetencer inden for finans, treasury, skat og it. Inden sin tiltrædelse Senior Vice President Corporate Finance i Danisco. Uddannet statsautoriseret revisor.

Bestyrelseshverv
Medlem: Finanstilsynet (formand for regnskabskyndigt underudvalg), Kemp & Lauritzen A/S (vederlagsudvalg) og TDC Group (formand for revisionsudvalg).

Direktion

Navn	Født	Køn	Nationalitet	Ansat siden	Stilling	Aktiebeholdning 31. december 2016	Ændring i 2016
Ulrik Kolding Hartvig	1969	Mand	Dansk	2014	Adm. direktør	3.135	-
Marianne Rørslev Bock	1963	Kvinde	Dansk	2012	Koncernfinansdirektør	1.250	-

Think performance

Regnskab

32 Totalindkomstopgørelse

33 Pengestrømsopgørelse

34 Balance

35 Egenkapitalopgørelse

37 Noter

80 Ledelsespåtegning

81 Revisionspåtegning

Totalindkomstopgørelse

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Nettoomsætning	5	2.096,1	2.133,4	1.260,0	1.299,4
Produktionsomkostninger	6	(1.428,3)	(1.446,6)	(948,8)	(1.019,1)
Bruttoresultat		**667,8**	**686,8**	**311,2**	**280,3**
Salgs- og distributionsomkostninger	7	(317,0)	(364,0)	(162,5)	(187,1)
Administrationsomkostninger	8	(102,3)	(89,8)	(63,3)	(58,6)
Andre driftsindtægter og -omkostninger	10	(0,3)	0,8	0,0	0,0
Resultat af primær drift før særlige poster		**248,2**	**233,8**	**85,4**	**34,6**
Særlige poster	11	0,0	(100,5)	0,0	(85,0)
Resultat af primær drift		**248,2**	**133,3**	**85,4**	**(50,4)**
Resultat efter skat i associerede virksomheder	20	0,1	0,1	-	-
Finansielle indtægter	12	10,5	7,8	45,0	352,4
Finansielle omkostninger	12	(37,5)	(30,4)	(13,8)	(18,7)
Resultat før skat		**221,3**	**110,8**	**116,6**	**283,3**
Skat af årets resultat	13	(46,6)	0,2	(20,2)	13,4
ÅRETS RESULTAT		**174,7**	**111,0**	**96,4**	**296,7**

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Årets resultat		**174,7**	**111,0**	**96,4**	**296,7**
Poster som ikke kan blive omklassificeret til resultatet:					
Aktuarmæssige gevinster/(tab) på ydelsesbaserede pensionsordninger	26	(2,7)	(12,4)	0,0	0,0
Skat	13	0,7	3,5	0,0	0,0
Poster som kan blive omklassificeret til resultatet:					
Valutakursregulering af:					
Udenlandske dattervirksomheder		60,8	(99,4)	-	-
Egenkapitallignende lån til dattervirksomheder		0,0	0,8	-	-
Værdiregulering af sikringsinstrumenter:					
Indregnet i anden totalindkomst		18,7	(20,3)	13,6	(4,8)
Overført til nettoomsætning		(10,8)	14,4	(12,4)	7,0
Overført til produktionsomkostninger		(1,2)	0,3	(1,2)	0,3
Overført til finansielle poster		0,2	2,2	(0,4)	1,5
Skat	13	(1,9)	0,7	0,1	(1,0)
Anden totalindkomst efter skat		**63,8**	**(110,2)**	**(0,3)**	**3,0**
TOTALINDKOMST		**238,5**	**0,8**	**96,1**	**299,7**
Resultat pr. aktie, kr.	14	25,3	16,1	-	-
Udvandet resultat pr. aktie, kr.	14	25,3	16,1	-	-

Pengestrømsopgørelse

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Resultat af primær drift før særlige poster		248,2	233,8	85,4	34,6
Afskrivninger		104,2	92,5	33,7	33,1
Regulering for andre ikke-kontante poster	15	0,3	(0,8)	0,0	0,0
Ændring i driftskapital mv.	15	33,9	(44,0)	(21,7)	42,4
Betalte restruktureringsomkostninger mv.		(70,6)	(12,0)	(70,6)	(12,0)
Pengestrømme fra primær drift		**316,0**	**269,5**	**26,8**	**98,1**
Modtagne renter mv.		2,2	6,4	7,4	2,1
Betalte renter mv.		(42,9)	(30,3)	(18,1)	(11,7)
Betalt selskabsskat, netto		(27,0)	(24,5)	(6,9)	(9,0)
Pengestrømme fra driftsaktivitet		**248,3**	**221,1**	**9,2**	**79,5**
Køb af immaterielle aktiver		(0,9)	(1,0)	(0,8)	(1,0)
Køb af materielle aktiver		(338,6)	(186,4)	(10,0)	(17,6)
Salg af materielle aktiver		0,3	0,5	0,0	0,0
Køb af dattervirksomheder	36	0,0	(327,1)	0,0	(300,0)
Kapitalindskud i dattervirksomheder		-	-	(72,4)	(0,1)
Tilbagebetalt kapitalindskud i dattervirksomhed		-	-	313,6	0,0
Modtaget udbytte fra dattervirksomheder		-	-	24,0	33,0
Modtagne offentlige tilskud		2,7	2,0	0,0	0,0
Pengestrømme fra investeringsaktivitet		**(336,5)**	**(512,0)**	**254,4**	**(285,7)**
Pengestrømme fra drifts- og investeringsaktivitet		**(88,2)**	**(290,9)**	**263,6**	**(206,2)**

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Pengestrømme fra drifts- og investeringsaktivitet		**(88,2)**	**(290,9)**	**263,6**	**(206,2)**
Optagelse af langfristede gældsforpligtelser		60,0	402,5	60,0	400,0
Afdrag på langfristede gældsforpligtelser		(20,7)	(5,1)	0,0	(59,1)
Dattervirksomheders optagelse af langfristede lån		-	-	(370,5)	(65,2)
Dattervirksomheders afdrag på langfristede lån		-	-	30,8	17,6
Udbetalt udbytte		(65,7)	(65,7)	(65,7)	(65,7)
Pengestrømme fra finansieringsaktivitet		**(26,4)**	**331,7**	**(345,4)**	**227,6**
PENGESTRØMME I ALT		**(114,6)**	**40,8**	**(81,8)**	**21,4**
Likvider 1. januar		104,0	56,0	47,0	26,0
Valutakursregulering		(1,0)	7,2	(2,8)	(0,4)
Likvider 31. december		**(11,6)**	**104,0**	**(37,6)**	**47,0**
Likvider 31. december indregnes således:					
Likvide beholdninger		54,3	128,9	4,2	47,0
Kassekreditter		(65,9)	(24,9)	(41,8)	0,0
Likvider 31. december		**(11,6)**	**104,0**	**(37,6)**	**47,0**

Pengestrømsopgørelsen kan ikke udledes alene af det offentliggjorte regnskabsmateriale.

Balance

Aktiver

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Goodwill		79,2	65,5	10,7	10,7
Øvrige immaterielle aktiver		36,3	35,6	1,3	1,0
Immaterielle aktiver	16	**115,5**	**101,1**	**12,0**	**11,7**
Grunde og bygninger		279,7	136,0	15,0	17,4
Produktionsanlæg og maskiner		529,0	436,7	92,6	101,6
Andre anlæg, driftsmateriel og inventar		17,0	14,9	8,4	9,8
Produktionsanlæg under opførelse		166,2	118,5	4,3	15,4
Materielle aktiver	17	**991,9**	**706,1**	**120,3**	**144,2**
Kapitalandele i dattervirksomheder	18	-	-	828,3	1.061,0
Tilgodehavender hos dattervirksomheder	19	-	-	544,1	191,6
Kapitalandele i associerede virksomheder	20	3,0	2,9	1,2	1,2
Andre tilgodehavender	21	1,6	5,1	0,0	0,0
Udskudt skat	22	99,0	120,8	0,0	13,8
Andre langfristede aktiver		**103,6**	**128,8**	**1.373,6**	**1.267,6**
Langfristede aktiver		**1.211,0**	**936,0**	**1.505,9**	**1.423,5**
Varebeholdninger	23	222,8	213,9	73,0	87,7
Tilgodehavender fra salg	24	360,3	353,6	201,8	219,6
Tilgodehavender hos dattervirksomheder		-	-	50,1	37,6
Selskabsskat		11,7	8,1	0,0	0,0
Andre tilgodehavender		65,1	63,5	24,2	25,8
Periodeafgrænsningsposter		17,2	16,3	7,6	6,5
Likvide beholdninger		54,3	128,9	4,2	47,0
Kortfristede aktiver		**731,4**	**784,3**	**360,9**	**424,2**
AKTIVER		**1.942,4**	**1.720,3**	**1.866,8**	**1.847,7**

Passiver

mio. kr.	Note	Koncern 2016	Koncern 2015	Moderselskab 2016	Moderselskab 2015
Aktiekapital	25	140,3	140,3	140,3	140,3
Reserve for sikringstransaktioner		0,1	(4,9)	0,8	1,7
Reserve for valutakursreguleringer		(86,8)	(147,6)	-	-
Overført resultat		651,3	544,3	656,7	625,4
Foreslået udbytte		65,7	65,7	65,7	65,7
Egenkapital		**770,6**	**597,8**	**863,5**	**833,1**
Udskudt skat	22	11,0	7,1	1,8	0,0
Pensionsforpligtelser	26	50,8	51,5	0,0	0,0
Kreditinstitutter	34	624,9	589,5	618,8	558,2
Offentlige tilskud	27	8,2	11,9	1,4	2,0
Langfristede forpligtelser		**694,9**	**660,0**	**622,0**	**560,2**
Kreditinstitutter	34	7,5	9,5	0,0	0,0
Offentlige tilskud	27	2,0	2,4	0,6	0,7
Kassekreditter	34	65,9	24,9	41,8	0,0
Forudbetalinger fra kunder		41,4	32,1	28,4	28,9
Leverandørgæld		185,0	156,6	58,5	61,7
Gæld til dattervirksomheder		-	-	140,4	195,7
Gæld til associerede virksomheder		5,3	5,7	5,3	5,7
Selskabsskat		9,0	13,7	8,2	10,9
Hensatte forpligtelser	28	5,9	75,6	5,9	75,3
Anden gæld	29	154,9	142,0	92,2	75,5
Kortfristede forpligtelser		**476,9**	**462,5**	**381,3**	**454,4**
Forpligtelser		**1.171,8**	**1.122,5**	**1.003,3**	**1.014,6**
PASSIVER		**1.942,4**	**1.720,3**	**1.866,8**	**1.847,7**

Egenkapitalopgørelse

Koncern	2016						2015					
mio. kr.	Aktie-kapital	Reserve for sikrings-transaktioner	Reserve for valutakurs-reguleringer	Overført resultat	Foreslået udbytte	Egenkapital i alt	Aktie-kapital	Reserve for sikrings-transaktioner	Reserve for valutakurs-reguleringer	Overført resultat	Foreslået udbytte	Egenkapital i alt
Egenkapital 1. januar	**140,3**	**(4,9)**	**(147,6)**	**544,3**	**65,7**	**597,8**	**140,3**	**(2,5)**	**(48,7)**	**507,9**	**65,7**	**662,7**
Årets resultat	-	-	-	109,0	65,7	174,7	-	-	-	45,3	65,7	111,0
Poster som ikke kan blive omklassificeret til resultatet												
Aktuarmæssige gevinster/(tab) på ydelsesbaserede pensionsordninger	-	-	-	(2,7)	-	(2,7)	-	-	-	(12,4)	-	(12,4)
Skat	-	-	-	0,7	-	0,7	-	-	-	3,5	-	3,5
Poster som kan blive omklassificeret til resultatet												
Valutakursregulering af:												
Udenlandske dattervirksomheder	-	-	60,8	-	-	60,8	-	-	(99,4)	-	-	(99,4)
Egenkapitallignende lån til dattervirksomheder	-	-	0,0	-	-	0,0	-	-	0,8	-	-	0,8
Værdiregulering af sikringsinstrumenter:												
Indregnet i anden totalindkomst	-	18,7	-	-	-	18,7	-	(20,3)	-	-	-	(20,3)
Overført til nettoomsætning	-	(10,8)	-	-	-	(10,8)	-	14,4	-	-	-	14,4
Overført til produktionsomkostninger	-	(1,2)	-	-	-	(1,2)	-	0,3	-	-	-	0,3
Overført til finansielle poster	-	0,2	-	-	-	0,2	-	2,2	-	-	-	2,2
Skat	-	(1,9)	0,0	-	-	(1,9)	-	1,0	(0,3)	-	-	0,7
Anden totalindkomst	**0,0**	**5,0**	**60,8**	**(2,0)**	**0,0**	**63,8**	**0,0**	**(2,4)**	**(98,9)**	**(8,9)**	**0,0**	**(110,2)**
Totalindkomst i alt	**0,0**	**5,0**	**60,8**	**107,0**	**65,7**	**238,5**	**0,0**	**(2,4)**	**(98,9)**	**36,4**	**65,7**	**0,8**
Transaktioner med ejerne												
Udbetalt udbytte	-	-	-	-	(65,7)	(65,7)	-	-	-	-	(65,7)	(65,7)
Egenkapitalbevægelser i året	**0,0**	**5,0**	**60,8**	**107,0**	**0,0**	**172,8**	**0,0**	**(2,4)**	**(98,9)**	**36,4**	**0,0**	**(64,9)**
Egenkapital 31. december	**140,3**	**0,1**	**(86,8)**	**651,3**	**65,7**	**770,6**	**140,3**	**(4,9)**	**(147,6)**	**544,3**	**65,7**	**597,8**

Egenkapitalopgørelse

Moderselskab			**2016**					**2015**		
mio. kr.	**Aktie-kapital**	**Reserve for sikringstrans-aktioner**	**Overført resultat**	**Foreslået udbytte**	**Egenkapital i alt**	**Aktie-kapital**	**Reserve for sikringstrans-aktioner**	**Overført resultat**	**Foreslået udbytte**	**Egenkapital i alt**
Egenkapital 1. januar	**140,3**	**1,7**	**625,4**	**65,7**	**833,1**	**140,3**	**(1,3)**	**394,4**	**65,7**	**599,1**
Overførsel	0,0	(0,6)	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Årets resultat	-	-	30,7	65,7	96,4	-	-	231,0	65,7	296,7
Poster som kan blive omklassificeret til resultatet										
Værdiregulering af sikringsinstrumenter:										
Indregnet i anden totalindkomst	-	13,6	-	-	13,6	-	(4,8)	-	-	(4,8)
Overført til nettoomsætning	-	(12,4)	-	-	(12,4)	-	7,0	-	-	7,0
Overført til produktionsomkostninger	-	(1,2)	-	-	(1,2)	-	0,3	-	-	0,3
Overført til finansielle poster	-	(0,4)	-	-	(0,4)	-	1,5	-	-	1,5
Skat	-	0,1	-	-	0,1	-	(1,0)	-	-	(1,0)
Anden totalindkomst	**0,0**	**(0,3)**	**0,0**	**0,0**	**(0,3)**	**0,0**	**3,0**	**0,0**	**0,0**	**3,0**
Totalindkomst i alt	**0,0**	**(0,9)**	**31,3**	**65,7**	**96,1**	**0,0**	**3,0**	**231,0**	**65,7**	**299,7**
Transaktioner med ejerne										
Udbetalt udbytte	-	-	-	(65,7)	(65,7)	-	-	-	(65,7)	(65,7)
Egenkapitalbevægelser i året	**0,0**	**(0,9)**	**31,3**	**0,0**	**30,4**	**0,0**	**3,0**	**231,0**	**0,0**	**234,0**
Egenkapital 31. december	**140,3**	**0,8**	**656,7**	**65,7**	**863,5**	**140,3**	**1,7**	**625,4**	**65,7**	**833,1**

Noter

Generelle

38	Note 01	Anvendt regnskabspraksis
40	Note 02	Regnskabsregulering
40	Note 03	Væsentlige regnskabsmæssige skøn og vurderinger
41	Note 04	Segmentoplysninger

Totalindkomstopgørelsen

43	Note 05	Nettoomsætning
43	Note 06	Produktionsomkostninger
44	Note 07	Salgs- og distributionsomkostninger
44	Note 08	Administrationsomkostninger
44	Note 09	Personaleomkostninger
46	Note 10	Andre driftsindtægter og -omkostninger
46	Note 11	Særlige poster
47	Note 12	Finansielle indtægter og omkostninger
48	Note 13	Skat af årets resultat
49	Note 14	Resultat pr. aktie

Pengestrømsopgørelsen

49	Note 15	Pengestrømme

Balancen

49	Note 16	Immaterielle aktiver
52	Note 17	Materielle aktiver
54	Note 18	Kapitalandele i dattervirksomheder
55	Note 19	Tilgodehavender hos dattervirksomheder
55	Note 20	Kapitalandele i associerede virksomheder
56	Note 21	Andre tilgodehavender
57	Note 22	Udskudt skat
60	Note 23	Varebeholdninger
60	Note 24	Tilgodehavender fra salg
61	Note 25	Aktiekapital
62	Note 26	Pensionsforpligtelser
65	Note 27	Offentlige tilskud
65	Note 28	Hensatte forpligtelser
66	Note 29	Anden gæld

Øvrige

66	Note 30	Honorar til generalforsamlingsvalgt revisor
66	Note 31	Sikkerhedsstillelser og eventualforpligtelser
67	Note 32	Operationel leasing
67	Note 33	Finansielle risici
70	Note 34	Finansielle instrumenter
77	Note 35	Nærtstående parter
77	Note 36	Køb af virksomheder
79	Note 37	Efterfølgende begivenheder

Noter

01 Anvendt regnskabspraksis

Regnskabsgrundlag
Koncernregnskabet og moderselskabsregnskabet for 2016 for henholdsvis koncernen og Brødrene Hartmann A/S er aflagt i overensstemmelse med International Financial Reporting Standards som godkendt af EU og yderligere krav i årsregnskabsloven. Brødrene Hartmann A/S er et aktieselskab med hjemsted i Danmark.

Koncernregnskabet og moderselskabsregnskabet aflægges i danske kroner (DKK), der er præsentationsvaluta for koncernens aktiviteter og den funktionelle valuta for moderselskabet.

Koncernregnskabet og moderselskabsregnskabet aflægges på basis af historiske kostpriser, bortset fra afledte finansielle instrumenter, der måles til dagsværdi.

Den anvendte regnskabspraksis er anvendt konsistent i regnskabsåret og for sammenligningstallene.

Koncernregnskabet
Koncernregnskabet omfatter moderselskabet Brødrene Hartmann A/S samt virksomheder, hvori moderselskabet direkte eller indirekte besidder flertallet af stemmerettighederne eller på anden måde har kontrol over virksomhederne (dattervirksomheder). Virksomheder, hvori koncernen besidder mellem 20% og 50% af stemmerettighederne og udøver betydelig, men ikke bestemmende indflydelse, betragtes som associerede virksomheder. Koncernregnskabet udarbejdes på grundlag af regnskaber for moderselskabet og dattervirksomhederne som et sammendrag af regnskabsposter af ensartet karakter. De regnskaber, der er anvendt til brug for konsolideringen, er udarbejdet i overensstemmelse med koncernens regnskabspraksis. Der foretages eliminering af koncerninterne indtægter og omkostninger, aktiebesiddelser, udbytter og mellemværender samt realiserede og urealiserede interne gevinster og tab ved transaktioner mellem de konsoliderede virksomheder. Moderselskabets kapitalandele i de konsoliderede dattervirksomheder udlignes med moderselskabets andel af dattervirksomhedernes dagsværdi af identificerede nettoaktiver opgjort på det tidspunkt, hvor koncernforholdet blev etableret.

Omregning af fremmed valuta
For hver af de rapporterende virksomheder i koncernen fastsættes en funktionel valuta. Den funktionelle valuta er den valuta, som benyttes i det primære økonomiske miljø, hvori den enkelte rapporterende virksomhed opererer. Transaktioner i andre valutaer end den funktionelle valuta er transaktioner i fremmed valuta. Transaktioner i fremmed valuta omregnes ved første indregning til den funktionelle valuta efter transaktionsdagens kurs. Gevinster og tab, der opstår mellem transaktionsdagens kurs og kursen på betalingsdagen, indregnes i totalindkomstopgørelsen som en finansiel post. Tilgodehavender, gæld og andre monetære poster i fremmed valuta omregnes til den funktionelle valuta til balancedagens kurs. Forskelle mellem balancedagens kurs og transaktionsdagens kurs eller kursen i den seneste årsrapport indregnes i totalindkomstopgørelsen som en finansiel post. Ved indregning af udenlandske dattervirksomheder og associerede virksomheder med en anden funktionel valuta end danske kroner omregnes totalindkomstopgørelserne til transaktionsdagens kurs, og balanceposterne inkl. goodwill omregnes til balancedagens valutakurser. Som transaktionsdagens kurs anvendes gennemsnitskurs for de enkelte måneder.

Kursforskelle, opstået ved omregning af disse virksomheders egenkapital ved årets begyndelse til balancedagens valutakurser samt ved omregning af totalindkomstopgørelser fra gennemsnitskurser til balancedagens valutakurser, indregnes i koncernregnskabet under anden totalindkomst i egenkapitalen som en særskilt reserve. Kursregulering af mellemværender med udenlandske dattervirksomheder, der anses for en del af den samlede investering i dattervirksomheder med en anden funktionel valuta end danske kroner, indregnes i koncernregnskabet under anden totalindkomst.

Ved hel eller delvis afståelse af udenlandske enheder eller ved tilbagebetaling af mellemværender, der anses for en del af nettoinvesteringen, indregnes den andel af de akkumulerede valutakursreguleringer, der er indregnet i egenkapitalen, og som kan henføres hertil, i årets resultat samtidig med eventuel gevinst eller tab ved afståelsen.

Virksomhedssammenslutninger
Anvendt regnskabspraksis for virksomhedssammenslutninger er beskrevet i de respektive noter til regnskabet.

Totalindkomstopgørelse
Anvendt regnskabspraksis for posterne i totalindkomstopgørelsen er beskrevet i de respektive noter til totalindkomstopgørelsen.

Pengestrømsopgørelsen
Pengestrømsopgørelsen viser pengestrømme for året opdelt på drifts-, investerings- og finansieringsaktivitet, årets forskydning i likvide beholdninger og bankgæld samt likvide beholdninger og bankgæld ved årets begyndelse og slutning.

Pengestrømme fra driftsaktivitet
Pengestrømme fra driftsaktivitet opgøres efter den indirekte metode som resultat af primær drift før særlige poster reguleret for ikke-kontante poster, ændring i driftskapital, betalte og modtagne renter, betalt selskabsskat samt betalte restruktureringsomkostninger.

Pengestrømme fra investeringsaktivitet
Pengestrømme fra investeringsaktivitet omfatter betalinger ved køb og salg af immaterielle og materielle aktiver, køb af dattervirksomheder, kapitalindskud i dattervirksomheder, udbytte modtaget fra associerede og dattervirksomheder samt modtagne offentlige tilskud.

Pengestrømme fra finansieringsaktivitet
Pengestrømme fra finansieringsaktivitet omfatter optagelse og tilbagebetaling af lån, ændringer i størrelse eller sammensætning af aktiekapitalen, herunder køb og salg af egne kapitalandele og omkostninger forbundet hermed, samt udbyttebetaling til selskabsdeltagere.

Likvider
Likvider omfatter likvide beholdninger og kortfristet bankgæld.

Balancen
Anvendt regnskabspraksis for posterne i balancen er med undtagelse af nedenstående beskrevet i de respektive noter til balancen.

Selskabsskat
Aktuelle skatteforpligtelser og tilgodehavende aktuel skat indregnes i balancen som beregnet skat af årets skattepligtige indkomst reguleret for skat af tidligere års skattepligtige indkomster samt for betalte acontoskatter. Skyldige og tilgodehavende sambeskatningsbidrag indregnes i balancen under selskabsskat.

Periodeafgrænsningsposter
Periodeafgrænsningsposter, indregnet under aktiver, omfatter betalte omkostninger vedrørende efterfølgende regnskabsår.

Noter

01 Anvendt regnskabspraksis – fortsat

Egenkapital

Udbytte

Forslag til udbytte for regnskabsåret vises som en særskilt post under egenkapitalen. Foreslået udbytte indregnes som en forpligtelse på tidspunktet for vedtagelse på generalforsamlingen.

Egne kapitalandele

Anskaffelses- og afståelsessummer for samt udbytte af egne kapitalandele, erhvervet af moderselskabet eller dattervirksomhederne, indregnes i egenkapitalen under overført resultat.

Reserve for valutakursregulering

Reserve vedrørende valutakursregulering i koncernregnskabet omfatter akkumulerede kursforskelle opstået ved omregning af regnskaber for udenlandske dattervirksomheder fra deres funktionelle valuta til koncernens præsentationsvaluta.

Reserve for sikringstransaktioner

Reserve for sikringstransaktioner indeholder den akkumulerede nettoændring i dagsværdien af sikringstransaktioner, der opfylder kriterierne for sikring af fremtidige betalingsstrømme, og hvor den sikrede transaktion endnu ikke er realiseret.

Finansielle forpligtelser

Finansielle forpligtelser omfatter gæld til kreditinstitutter, leverandørgæld, gæld til dattervirksomheder og associerede virksomheder samt anden gæld.

Gæld til kreditinstitutter indregnes ved låneoptagelsen til det modtagne provenu med fradrag af afholdte transaktionsomkostninger. I efterfølgende perioder måles gæld til kreditinstitutter til amortiseret kostpris svarende til den kapitaliserede værdi ved anvendelse af den effektive rente, hvorved forskellen mellem provenuet og den nominelle værdi (kurstabet) indregnes i årets resultat over låneperioden.

Øvrige gældsforpligtelser måles til nettorealisationsværdi.

Nøgletalsdefinitioner

Nettoarbejdskapital

Varebeholdninger + tilgodehavender + øvrige driftsmæssige, kortfristede aktiver - leverandørgæld - øvrige driftsmæssige, kortfristede forpligtelser (ekskl. restrukturering)

Investeret kapital

Nettoarbejdskapital + immaterielle aktiver + materielle aktiver + andre langfristede tilgodehavender - pensionsforpligtelser - offentlige tilskud

Nettorentebærende gæld

Kreditinstitutter + kassekreditter - likvide beholdninger

Overskudsgrad

$$\frac{\text{Resultat af primær drift før særlige poster} \times 100}{\text{Nettoomsætning}}$$

Afkast af investeret kapital (ROIC)

$$\frac{\text{Resultat af primær drift før særlige poster} \times 100}{\text{Gennemsnitligt investeret kapital}}$$

Egenkapitalforrentning

$$\frac{\text{Årets resultat} \times 100}{\text{Gennemsnitlig egenkapital}}$$

Egenkapitalandel

$$\frac{\text{Egenkapital, ultimo} \times 100}{\text{Aktiver, ultimo}}$$

Gearing

$$\frac{\text{Nettorentebærende gæld} \times 100}{\text{Egenkapital, ultimo}}$$

Resultat pr. aktie (EPS)

$$\frac{\text{Årets resultat}}{\text{Gennemsnitligt antal aktier (ekskl. egne aktier)}}$$

Pengestrøm pr. aktie

$$\frac{\text{Pengestrømme fra driftsaktivitet}}{\text{Gennemsnitligt antal aktier (ekskl. egne aktier)}}$$

Indre værdi pr. aktie

$$\frac{\text{Egenkapital, ultimo}}{\text{Antal aktier (ekskl. egne aktier), ultimo}}$$

Børskurs/indtjening (P/E)

$$\frac{\text{Børskurs}}{\text{Resultat pr. aktie (EPS)}}$$

Udbytteandel

$$\frac{\text{Samlet udbytteudbetaling} \times 100}{\text{Årets resultat}}$$

Resultat pr. aktie (EPS) er beregnet i overensstemmelse med IAS 33.

Overskudsgrad og afkast af investeret kapital (ROIC) er beregnet ved anvendelse af resultat af primær drift før særlige poster, da dette er koncernens primære resultatmål.

Øvrige nøgletal er beregnet i overensstemmelse med Finansforeningens 'Anbefalinger & Nøgletal 2015'.

Noter

02 Regnskabsregulering

Nye regnskabsstandarder og fortolkningsbidrag i 2016
Hartmann har implementeret alle nye og reviderede regnskabsstandarder og fortolkningsbidrag, der er godkendt af EU, og som har virkning for regnskabsår, der begynder 1. januar 2016. Hartmann har vurderet, at disse enten ikke er relevante for koncernen og moderselskabet eller ikke har nogen væsentlig betydning.

Nye regnskabsstandarder, der ikke er trådt i kraft og ikke er førtidsimplementeret
IASB har udstedt en række regnskabsstandarder, ændringer og fortolkningsbidrag, som er obligatoriske for koncernen og moderselskabet for regnskabsår, der begynder 1. januar 2017 eller senere.

Betydningen af de regnskabsstandarder, ændringer og fortolkningsbidrag, der endnu ikke er trådt i kraft, vurderes ikke at have væsentlig indvirkning på koncernregnskabet og moderselskabet fremover. Analysen af den forventede effekt af implementeringen af IFRS 9, IFRS 15 og IFRS 16 er dog endnu ikke færdiggjort, jf. nedenfor.

IFRS 9 'Financial Instruments', der erstatter IAS 39, ændrer klassifikation og den deraf afledte måling af finansielle aktiver og forpligtelser. Der introduceres en mere logisk tilgang til klassifikation af finansielle aktiver drevet af virksomhedens forretningsmodel og de underliggende pengestrømmes karakteristika. Samtidig introduceres der en ny nedskrivningsmodel for alle finansielle aktiver.

IFRS 15 'Revenue from Contracts with Customers', der erstatter de nuværende omsætningsstandarder (IAS 11 og IAS 18) og fortolkningsbidrag, indfører en ny model for indregning og måling af omsætning vedrørende salgskontrakter med kunder. Den nye model bygger på en femtrinsproces, som skal følges for alle salgskontrakter med kunder for at fastlægge, hvornår og hvordan omsætning skal indregnes i resultatopgørelsen.

IFRS 16 'Leases', der erstatter IAS 17 medfører, at stort set alle leasingaftaler skal indregnes i balancen i leasingtagers regnskab i form af en leasingforpligtelse og et aktiv, som repræsenterer leasingtagers ret til at bruge det underliggende aktiv. Der skelnes ikke længere mellem operationel og finansiel leasing.

IFRS 9 og IFRS 15 har virkning for regnskabsår, der begynder 1. januar 2018, og IFRS 16 har virkning for regnskabsår, der begynder 1. januar 2019, såfremt den godkendes af EU.

03 Væsentlige regnskabsmæssige skøn og vurderinger

Ved anvendelsen af koncernens og moderselskabets regnskabspraksis er det nødvendigt, at ledelsen foretager vurderinger og skøn af samt opstiller forudsætninger for den regnskabsmæssige værdi af aktiver og forpligtelser, som ikke umiddelbart kan udledes fra andre kilder.

De foretagne vurderinger, skøn og forudsætninger baseres på historiske erfaringer og andre relevante faktorer, som ledelsen vurderer forsvarlige efter omstændighederne, men som i sagens natur er usikre og uforudsigelige.

De foretagne skøn og de underliggende forudsætninger vurderes løbende. Ændringer til de foretagne regnskabsmæssige skøn indregnes i den regnskabsperiode, hvori ændringen finder sted, samt fremtidige regnskabsperioder, hvis ændringen både påvirker den periode, hvori ændringen finder sted, og efterfølgende regnskabsperioder.

Væsentlige regnskabsmæssige skøn, forudsætninger og usikkerheder
Indregning og måling af aktiver og forpligtelser er ofte afhængig af fremtidige begivenheder, hvorom der hersker en vis usikkerhed. I den forbindelse er det nødvendigt at forudsætte et hændelsesforløb, der afspejler ledelsens vurdering af det mest sandsynlige udfald. En række forudsætninger og usikkerheder er væsentlige at bemærke, idet de har haft betydelig indflydelse på de i koncern- og moderselskabsregnskabet indregnede aktiver og forpligtelser og kan nødvendiggøre korrektioner i efterfølgende regnskabsår, såfremt de forudsatte hændelsesforløb ikke realiseres som forventet. Disse forudsætninger og usikkerheder er med undtagelse af nedenstående beskrevet i de respektive noter til regnskabet.

Kraftvarmeværket i Tønder
Tønder Fjernvarmeselskab indgav i 2008 en klage til Energitilsynet omkring prisfastsættelse af fjernvarme leveret fra Hartmanns kraftvarmeværk. I 2015 traf Sekretariatet for Energitilsynet en afgørelse vedrørende principperne for opgørelse af varmeprisen for perioden fra 2003 til og med fjernvarmeleveringens ophør den 8. januar 2015. Hartmann påklagede denne afgørelse til Energiklagenævnet, som den 30. juni 2016 traf en afgørelse, der udelukkende forholdt sig til Energitilsynets kompetence til at udstede fremadrettede pålæg. Da kontrakten mellem Tønder Fjernvarmeselskab og Hartmann er ophørt, medfører Energiklagenævnets afgørelse alene, at der ikke udstedes et pålæg til Hartmann.

I den verserende og relaterede sager har Energitilsynet og Energiklagenævnet fortolket retsgrundlaget forskelligt. Hartmann har derfor påklaget Energitilsynets afgørelse til Energiklagenævnet og stævnet Energiklagenævnet jf. selskabsmeddelelse 16/2016 af den 22. december 2016 med henblik på at opnå klarhed over retsgrundlaget i det samlede sagskompleks, som også omfatter Hartmanns inddrivelse af et tilgodehavende på 39 mio. kr. hos Tønder Fjernvarmeselskab.

Hvis Energitilsynets afgørelse fra 2015 lægges til grund for den endelige afslutning af sagen, har Hartmann opgjort de forventede omkostninger til at udgøre i niveauet 50 mio. kr. og den likviditetsmæssige påvirkning til -10 mio. kr. Tønder Fjernvarmeselskab har derimod opgjort og fremsat et krav på 88 mio. kr.

På baggrund af intern gennemgang af afgørelserne og tilkendegivelser fra eksterne rådgivere vurderer ledelsen, at det er overvejende sandsynligt, at sagen hjemvises til fornyet behandling i Energiklagenævnet, og at denne vil føre til omgørelse af principperne for prisfastsættelse af fjernvarme.

Noter

04 Segmentoplysninger

Aktiviteter

mio. kr.	Europe	Americas	Sum af rapporterings-pligtige segmenter
2016			
Støbepap	1.151,1	838,4	1.989,5
Øvrig omsætning, ekstern	106,6	0,0	106,6
Nettoomsætning	**1.257,7**	**838,4**	**2.096,1**
Resultat af primær drift før særlige poster	**164,2**	**115,7**	**279,9**
Øvrige segmentoplysninger			
Afskrivninger	59,2	45,7	
Investeringer i immaterielle og materielle aktiver	79,9	270,8	
Nettoarbejdskapital	154,2	121,1	
Investeret kapital	512,7	836,6	
Segmentaktiver	807,6	992,9	1.800,5
2015			
Støbepap	1.185,7	885,7	2.071,4
Øvrig omsætning, ekstern	62,0	0,0	62,0
Nettoomsætning	**1.247,7**	**885,7**	**2.133,4**
Resultat af primær drift før særlige poster	**111,9**	**146,1**	**258,0**
Øvrige segmentoplysninger			
Afskrivninger	57,0	36,3	
Investeringer i immaterielle og materielle aktiver	69,5	132,7	
Nettoarbejdskapital	193,1	115,1	
Investeret kapital	530,6	546,3	
Segmentaktiver	818,7	663,0	1.481,7

Afstemninger

mio. kr.	2016	2015
Nettoomsætning		
Nettoomsætning for rapporteringspligtige segmenter	2.096,1	2.133,4
Nettoomsætning, jf. totalindkomstopgørelse	**2.096,1**	**2.133,4**
Resultatmål		
Resultat af primær drift før særlige poster for rapporteringspligtige segmenter	279,9	258,0
Ikke allokerede koncernfunktioner	(32,4)	(25,0)
Elimineringer	0,7	0,8
Resultat af primær drift før særlige poster, jf. totalindkomstopgørelse	248,2	233,8
Særlige poster	0,0	(100,5)
Resultat af primær drift, jf. totalindkomstopgørelse	248,2	133,3
Resultat efter skat i associerede virksomheder	0,1	0,1
Finansielle indtægter	10,5	7,8
Finansielle omkostninger	(37,5)	(30,4)
Resultat før skat, jf. totalindkomstopgørelse	**221,3**	**110,8**
Aktiver		
Aktiver for rapporteringspligtige segmenter	1.800,5	1.481,7
Ikke fordelte aktiver	167,9	260,7
Elimineringer	(26,0)	(22,1)
Aktiver, jf. balance	**1.942,4**	**1.720,3**

Noter

04 Segmentoplysninger – fortsat

Geografisk fordeling

mio. kr.	Danmark	Øvrige Europa	Nord- og Syd-amerika*	Øvrige verden	Koncern i alt
2016					
Nettoomsætning	35,0	1.042,0	886,8	132,3	**2.096,1**
Immaterielle og materielle aktiver	131,2	253,5	684,3	13,7	**1.082,7**
2015					
Nettoomsætning	39,3	1.053,4	920,6	120,1	**2.133,4**
Immaterielle og materielle aktiver	154,9	206,4	429,8	16,1	**807,2**

* Nord- og Sydamerika refererer til de geografiske kontinenter.

§ Anvendt regnskabspraksis

Segmentoplysninger
Rapporteringen af forretningssegmenter er i overensstemmelse med den interne rapportering til koncerndirektion og bestyrelse. Koncerndirektion og bestyrelse udgør Hartmanns øverste operationelle ledelse (Chief Operating Decision Maker).

Hartmanns aktiviteter segmenteres med baggrund i de indrapporterende enheders geografiske placering.

Ingen operative driftssegmenter er sammenlagt for at udgøre de rapporteringspligtige segmenter.

Den interne ledelsesrapportering følger koncernens anvendte regnskabspraksis. Forretningsmæssige beslutninger i relation til ressourceallokering og resultatevaluering for de enkelte segmenter træffes på baggrund af segmentets resultat af primær drift før særlige poster. Finansierings- og skattemæssige beslutninger træffes ud fra oplysninger for Hartmann som helhed og allokeres ikke ud på de rapporteringspligtige segmenter. Prisfastsættelse af transaktioner mellem segmenter sker på markedsvilkår.

§ Anvendt regnskabspraksis – fortsat

Segmentindtægter og -omkostninger samt segmentaktiver og -forpligtelser omfatter de poster, der i den interne ledelsesrapportering direkte er henført til det enkelte segment, samt de poster der indirekte er allokeret til det enkelte segment på et pålideligt grundlag. Resultat af associerede virksomheder, finansielle poster, indkomstskatter, kapitalandele i associerede virksomheder, skatteaktiver og -passiver samt likvider og bankgæld allokeres ikke til rapporteringspligtige segmenter.

De rapporteringspligtige segmenter er:

- **Europe** omfatter produktion og salg af emballage i støbepap. Produkterne produceres på fabrikker i Europa (herunder Israel) og afsættes primært til ægproducenter, ægpakkerier og detailkæder samt aftagere af industriemballage. Endvidere omfatter segmentet salg af maskiner til produktion af støbepapemballage.

- **Americas** omfatter produktion og salg af emballage i støbepap. Produkterne produceres primært på de nord- og sydamerikanske fabrikker og afsættes til æg- og frugtproducenter, -pakkerier og detailkæder.

Øvrig segmentinformation
Ekstern nettoomsætning allokeres på de geografiske områder på basis af kundens geografiske placering. Immaterielle og materielle aktiver er baseret på aktivernes geografiske placering og anvendelse.

Ingen enkeltstående kunde udgør mere end 10% af den eksterne omsætning.

Omsætning fra eksterne kunder, der kan henføres til et enkelt land, er ikke væsentlig.

Noter

05 Nettoomsætning

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Varesalg	2.081,8	2.141,9	1.244,0	1.300,1
Levering af tjenesteydelser	3,5	5,9	3,6	6,3
Effekt af valutakurssikring	10,8	(14,4)	12,4	(7,0)
Nettoomsætning	**2.096,1**	**2.133,4**	**1.260,0**	**1.299,4**

§ Anvendt regnskabspraksis

Nettoomsætning

Omsætning ved salg af handelsvarer og færdigvarer indregnes i årets resultat, når levering og risikoovergang til køber har fundet sted, og såfremt indtægten kan opgøres pålideligt og forventes modtaget. Omsætning vedrørende tjenesteydelser indregnes i takt med, at serviceydelserne leveres. Omsætning fra mindre reparations- og renoveringsarbejder indregnes, når opgaven er udført. Ved større opgaver indregnes omsætning i takt med, at opgaverne udføres. Omsætning måles til dagsværdien af det aftalte vederlag ekskl. moms og afgifter opkrævet på vegne af tredjepart. Alle former for afgivne rabatter modregnes i omsætningen.

06 Produktionsomkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Vareforbrug	1.014,3	1.077,9	806,3	896,1
Personaleomkostninger indeholdt i vareforbrug	(287,0)	(338,4)	(100,1)	(103,4)
Nedskrivning af varebeholdninger	0,8	0,7	(1,0)	(0,6)
Personaleomkostninger, jf. note 9	407,2	430,5	149,7	146,7
Afskrivninger, jf. note 16 og 17	95,9	87,8	28,7	29,4
Øvrige produktionsomkostninger	198,3	187,8	66,4	50,6
Effekt af valutakurssikring	(1,2)	0,3	(1,2)	0,3
Produktionsomkostninger	**1.428,3**	**1.446,6**	**948,8**	**1.019,1**

Der er foretaget korrektion af koncernens tal for 2015. Vareforbrug er forøget med 30,3 mio. kr., og personaleomkostninger er reduceret med 30,3 mio. kr.

I øvrige produktionsomkostninger er indeholdt udviklingsomkostninger med 2,9 mio. kr. (2015: 0,0 mio. kr.)

§ Anvendt regnskabspraksis

Produktionsomkostninger

I produktionsomkostninger indregnes direkte og indirekte omkostninger, herunder afskrivninger og gager, der er afholdt for at opnå årets nettoomsætning. Under produktionsomkostninger indregnes tillige forskningsomkostninger samt de udviklingsomkostninger, der ikke opfylder kriterierne for aktivering.

Noter

07 Salgs- og distributionsomkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Personaleomkostninger, jf. note 9	77,9	81,7	17,1	15,5
Afskrivninger, jf. note 16 og 17	3,1	0,7	0,2	0,2
Øvrige salgs- og distributionsomkostninger	236,0	281,6	145,2	171,4
Salgs- og distributionsomkostninger	**317,0**	**364,0**	**162,5**	**187,1**

I øvrige salgs- og distributionsomkostninger indgår hovedsageligt omkostninger til fragt.

§ Anvendt regnskabspraksis

Salgs- og distributionsomkostninger
I salgs- og distributionsomkostninger indregnes omkostninger til fragt, salgsmedarbejdere, reklame- og udstillingsomkostninger samt afskrivninger.

08 Administrationsomkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Personaleomkostninger, jf. note 9	52,9	47,9	33,7	30,7
Afskrivninger, jf. note 16 og 17	5,2	4,0	4,8	3,5
Øvrige administrationsomkostninger	44,2	37,9	24,8	24,4
Administrationsomkostninger	**102,3**	**89,8**	**63,3**	**58,6**

§ Anvendt regnskabspraksis

Administrationsomkostninger
I administrationsomkostninger indregnes omkostninger til administrative medarbejdere, ledelsen, kontorlokaler, kontoromkostninger samt afskrivninger.

09 Personaleomkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Lønninger og vederlag	465,9	559,9	182,3	248,6
Pensionsomkostninger, ydelsesbaserede ordninger	3,1	3,6	0,0	0,0
Pensionsbidrag, bidragsbaserede ordninger	42,1	40,1	15,5	16,2
Andre udgifter til social sikring	26,9	31,4	2,7	3,0
Personaleomkostninger	**538,0**	**635,0**	**200,5**	**267,8**
Personaleomkostninger indregnes i totalindkomstopgørelsen i følgende poster:				
Produktionsomkostninger	407,2	430,5	149,7	146,7
Salgs- og distributionsomkostninger	77,9	81,7	17,1	15,5
Administrationsomkostninger	52,9	47,9	33,7	30,7
Særlige poster	0,0	74,9	0,0	74,9
	538,0	**635,0**	**200,5**	**267,8**
Antal medarbejdere				
Gennemsnitligt antal fuldtidsbeskæftigede	1.992	2.086	383	404

Pensionsforpligtelser fremgår af note 26.

Vederlag til bestyrelse
Vederlaget til bestyrelsen er et fast honorar, der godkendes på selskabets ordinære generalforsamling. Menige medlemmer honoreres med et årligt honorar på 200.000 kr. pr. medlem. Næstformanden modtager to gange menigt honorar og formanden tre gange menigt honorar.

mio. kr.	**2016**	**2015**
Formand	0,6	0,6
Næstformand	0,4	0,4
Menige medlemmer	1,0	1,0
	2,0	**2,0**

Noter

09 Personaleomkostninger – fortsat

Vederlag til koncerndirektion
Aflønning af koncerndirektionen er baseret på en fast gage, bidragsbaseret pension, bonus samt øvrige goder i form af fri bil og telefon. Bonus tildeles individuelt efter en konkret målopfyldelse. Der er i 2016 vedtaget ny vederlagspolitik for koncerndirektionen, som indeholdender et etårigt og et treårigt bonusprogram.

Det etårige bonusprogram er baseret på finansielle mål og kan maksimalt udgøre 50% af den individuelle basisløn før pension.

Det treårige bonusprogram er baseret på en nominel stigning i koncernens driftsresultat før særlige poster og kan maksimalt udgøre 50% af den individuelle basisløn før pension i optjeningsperioden.

Medlemmer af koncerndirektionen har et opsigelsesvarsel på 12 måneder i tilfælde af opsigelse fra Hartmanns side. Hvis en kontrollerende andel af aktierne i selskabet skifter ejer, forlænges dette opsigelsesvarsel til 18 måneder (24 måneder for Marianne Rørslev Bock) med virkning fra den dag, hvor aktierne sælges. Det forlængede varsel gælder indtil 18 måneder efter overdragelsen.

mio. kr.	Løn	Bonus	Pension	Øvrige goder	Total
2016					
Ulrik Kolding Hartvig	3,3	1,0	0,3	0,2	4,8
Marianne Rørslev Bock	2,3	0,6	0,2	0,2	3,3
	5,6	**1,6**	**0,5**	**0,4**	**8,1**
2015					
Ulrik Kolding Hartvig	2,7	0,8	0,3	0,2	4,0
Marianne Rørslev Bock	2,0	0,6	0,2	0,2	3,0
	4,7	**1,4**	**0,5**	**0,4**	**7,0**

Vederlag til revisionsudvalg
Vederlaget til revisionsudvalget er et fast honorar, der godkendes på selskabets ordinære generalforsamling. Menige medlemmer honoreres med et årligt honorar på 100.000 kr. pr. medlem. Formanden modtager 275.000 kr i honorar. Såfremt formanden også er næstformand for bestyrelsen, honoreres formanden alene med honorar som menigt medlem.

mio. kr.	2016	2015
Formand	0,3	0,2
Menige medlemmer	0,1	0,1
	0,4	**0,3**

Aktiebesiddelser for direktions- og bestyrelsesmedlemmer

	Antal			
	01.01. 2016	Købt	Solgt	31.12. 2016
Direktion				
Ulrik Kolding Hartvig	3.135	0	0	3.135
Marianne Rørslev Bock	1.250	0	0	1.250
Bestyrelse				
Agnete Raaschou-Nielsen	2.000	0	0	2.000
Niels Hermansen	0	0	0	0
Jørn Mørkeberg Nielsen	2.700	0	0	2.700
Steen Parsholt	2.781	0	0	2.781
Jan Peter Antonisen	0	0	0	0
Andy Hansen	56	0	0	56
Niels Christian Petersen	72	0	0	72

Noter

10 Andre driftsindtægter og -omkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Gevinst/(tab) ved salg af immaterielle og materielle aktiver	(0,3)	0,8	0,0	0,0
Andre driftsindtægter og -omkostninger	**(0,3)**	**0,8**	**0,0**	**0,0**

§ Anvendt regnskabspraksis

Andre driftsindtægter og -omkostninger

I andre driftsindtægter og -omkostninger indregnes regnskabsposter af sekundær karakter, herunder gevinster og tab ved salg af immaterielle og materielle aktiver.

11 Særlige poster

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Nedskrivning af materielle aktiver	0	15,5	0	0,0
Fratrædelsesgodtgørelser	0	74,9	0	74,9
Øvrige nedlukningsomkostninger	0	10,1	0	10,1
Særlige omkostninger	**0**	**100,5**	**0**	**85,0**
Særlige poster	**0**	**(100,5)**	**0**	**(85,0)**
Havde særlige poster været indregnet i resultat af primær drift før særlige poster, ville de have indgået i følgende poster i totalindkomstopgørelsen:				
Produktionsomkostninger	0	(91,8)	0	(76,3)
Salgs- og distributionsomkostninger	0	(2,9)	0	(2,9)
Administrationsomkostninger	0	(5,8)	0	(5,8)
	0	**(100,5)**	**0**	**(85,0)**

Den i 2015 iværksatte lukning af Hartmanns fabrik i Tyskland, som fandt sted i 1. halvår af 2016, samt organisatoriske tilpasninger på de europæiske fabrikker og hovedkontoret har ikke medført yderligere omkostninger, der kan klassificeres som særlige poster i 2016. De afholdte omkostninger i 2016 svarede således til den i 2015 indregnede forpligtelse.

I henhold til de indgåede kontraktsproducentaftaler mellem moderselskabet og dets datterviksomheder kompenserer moderselskabet sine datterviksomheder for restruktureringsomkostninger, som ikke vedrører nedskrivning af immaterielle og materielle aktiver.

§ Anvendt regnskabspraksis

Særlige poster

I særlige poster indgår væsentlige ikke tilbagevendende indtægter og omkostninger, der har en særlig karakter i forhold til koncernens indtjeningsskabende driftsaktiviteter, såsom omkostninger til omfattende restrukturering af processer og grundlæggende strukturmæssige omlægninger. Endvidere klassificeres andre væsentlige beløb af engangskarakter under denne post, herunder nedskrivninger af immaterielle og materielle aktiver samt gevinster og tab ved frasalg af aktiviteter. Posterne vises særskilt af hensyn til sammenligneligheden i totalindkomstopgørelsen og for at give et retvisende billede af koncernens og moderselskabets driftsresultat.

Noter

12 Finansielle indtægter og omkostninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Renteindtægter, dattervirksomheder	-	-	7,0	1,7
Renteindtægter, likvider mv.	0,6	1,0	0,1	0,4
Øvrige renteindtægter	1,1	1,4	0,3	0,0
Renteindtægter fra finansielle aktiver, der ikke måles til dagsværdi via resultatet	**1,7**	**2,4**	**7,4**	**2,1**
Udbytte fra dattervirksomheder	-	-	24,0	33,0
Tilbageførsel af tidligere års nedskrivning af kapitalandele i dattervirksomheder, jf. note 18	-	-	8,5	315,7
Valutakursgevinster, netto	7,7	4,7	4,6	1,6
Renteeffekt ved diskontering af langfristede tilgodehavender	0,6	0,7	0,0	0,0
Afledte finansielle instrumenter	0,5	0,0	0,5	0,0
Finansielle indtægter	**10,5**	**7,8**	**45,0**	**352,4**
Renteomkostninger, dattervirksomheder	-	-	2,9	1,8
Renteomkostninger, kreditinstitutter	30,9	22,0	9,7	7,2
Nettoforrentning af ydelsesbaserede pensionsforpligtelser, jf. note 26	1,6	1,1	-	-
Øvrige omkostninger	4,3	5,1	1,1	1,8
Renteomkostninger fra finansielle forpligtelser, der ikke måles til dagsværdi via resultatet	**36,8**	**28,2**	**13,7**	**10,8**
Nedskrivning af kapitalandele i dattervirksomheder	-	-	0,0	6,4
Afledte finansielle instrumenter	0,7	2,2	0,1	1,5
Finansielle omkostninger	**37,5**	**30,4**	**13,8**	**18,7**
Finansielle indtægter og (omkostninger)	**(27,0)**	**(22,6)**	**31,2**	**333,7**

§ Anvendt regnskabspraksis

Finansielle indtægter og omkostninger

Finansielle indtægter og omkostninger indeholder renter, realiserede og urealiserede valutakurs-reguleringer, amortisering samt tillæg og godtgørelse under acontoskatteordningen. Endvidere medtages realiserede og urealiserede gevinster og tab vedrørende afledte finansielle instrumenter, der ikke opfylder kriterierne for effektiv sikring.

Noter

13 Skat af årets resultat

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	2016	2015	2016	2015
Årets skat kan opdeles således:				
Skat af årets resultat	46,6	(0,2)	20,2	(13,4)
Skat af anden totalindkomst	1,2	(4,2)	0,1	1,0
	47,8	**(4,4)**	**20,3**	**(12,4)**
Skat af årets resultat fremkommer således:				
Aktuel skat	19,6	32,1	3,8	8,9
Ændring i udskudt skat	30,7	(24,6)	15,7	(26,1)
Ændring af selskabsskatteprocent	(2,3)	(1,0)	0,0	0,0
Skat vedrørende tidligere år	(1,4)	(6,7)	0,7	3,8
Skat af årets resultat	**46,6**	**(0,2)**	**20,2**	**(13,4)**
Skat af årets resultat kan forklares således:				
Resultat før skat	221,3	110,8	116,6	283,3
Udbytte fra dattervirksomheder og associerede virksomheder	-	-	(24,0)	(33,0)
Tilbageførsel af nedskrivning af kapitalandele i dattervirksomheder	-	-	(8,5)	(315,7)
Nedskrivning af kapitalandele i dattervirksomheder	-	-	0,0	6,4
Resultat efter skat i associerede virksomheder	(0,1)	(0,1)	-	-
	221,2	**110,7**	**84,1**	**(59,0)**
Beregnet 22% skat heraf (2015: 23,5%)	48,7	26,0	18,5	(13,9)
Regulering af beregnet skat i udenlandske dattervirksomheder i forhold til 22% (2015: 23,5%)	4,5	4,7	-	-
Skatteeffekt af:				
Ændring af selskabsskatteprocent*	(2,3)	(1,0)	0,9	0,0
Indregnede udskudte skatteaktiver i udenlandske dattervirksomheder	(1,3)	(36,8)	0,0	0,0
Ikke-skattepligtige indtægter og ikke-fradragsberettigede omkostninger	1,2	5,3	0,5	2,8
Øvrige skatteudgifter	0,3	0,2	0,3	0,2
Udskudt skat vedrørende tidligere år	(3,1)	8,1	(0,7)	(6,3)
Skat vedrørende tidligere år	(1,4)	(6,7)	0,7	3,8
Skat af årets resultat	**46,6**	**(0,2)**	**20,2**	**(13,4)**
Effektiv skatteprocent	**21**	**0**	**24**	**23**

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	2016	2015	2016	2015
Skat af anden totalindkomst:				
Aktuarmæssige gevinster/(tab) på ydelsesbaserede pensionsordninger	(0,7)	(3,5)	0,0	0,0
Valutakursregulering af egenkapitallignende lån til dattervirksomheder	0,0	0,3	0,0	0,0
Værdiregulering af sikringsinstrumenter:				
Indregnet i anden totalindkomst	5,1	(5,2)	(3,0)	(1,2)
Overført til nettoomsætning	(3,0)	3,6	2,7	1,6
Overført til produktionsomkostninger	(0,3)	0,1	0,3	0,1
Overført til finansielle poster	0,1	0,5	0,1	0,5
Skat af anden totalindkomst	**1,2**	**(4,2)**	**0,1**	**1,0**

* Effekten af ændring i skatteprocenten er relateret til den udskudte skat og skyldes reduktion af den danske selskabsskatteprocent til 22% i 2016 samt reduktion af skatteprocenten i Ungarn til 9%.

§ Anvendt regnskabspraksis

Skat af årets resultat

Koncernens danske selskaber er sambeskattet med hovedaktionæren Thornico Holding A/S og dennes danske dattervirksomheder. Den aktuelle danske selskabsskat fordeles mellem de sambeskattede selskaber i forhold til disses skattepligtige indkomster (fuld fordeling med refusion vedrørende skattemæssige underskud).

Årets skat, der består af årets aktuelle selskabsskat, årets sambeskatningsbidrag og ændring i udskudt skat, herunder som følge af ændring i skattesats, indregnes i henholdsvis årets resultat, anden totalindkomst eller i egenkapitalen afhængig af hvor regnskabsposten føres.

Noter

14 Resultat pr. aktie

	Koncern	
	2016	**2015**
Gennemsnitligt antal aktier	7.015.090	7.015.090
Gennemsnitligt antal egne aktier	(100.000)	(100.000)
Gennemsnitligt antal aktier i omløb	**6.915.090**	**6.915.090**
Udestående tegningsrettigheders gennemsnitlige udvandingseffekt	0	0
Gennemsnitligt antal aktier, udvandet	**6.915.090**	**6.915.090**
Årets resultat for aktionærerne i Brødrene Hartmann A/S	**174,7**	**111,0**
Resultat pr. aktie, kr.	25,3	16,1
Udvandet resultat pr. aktie, kr.	25,3	16,1

15 Pengestrømme

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
(Gevinst) og tab ved salg af immaterielle og materielle aktiver	0,3	(0,8)	0,0	0,0
Regulering for andre ikke-kontante poster	**0,3**	**(0,8)**	**0,0**	**0,0**
Varebeholdninger	(9.5)	(40,6)	14,7	(31,9)
Tilgodehavender	0,7	11,0	7,5	(16,0)
Pensionsforpligtelser	(1,9)	(3,7)	0,0	0,0
Forudbetalinger fra kunder	8,7	0,1	(0,4)	(3,1)
Leverandørgæld	23,4	(10,6)	(3,2)	(24,7)
Anden gæld mv.	12,5	(0,2)	(40,3)	118,1
Ændring i driftskapital mv.	**33,9**	**(44,0)**	**(21,7)**	**42,4**

16 Immaterielle aktiver

Koncern

mio. kr.	**Goodwill**	**Øvrige**	**I alt**
Anskaffelsessum 1. januar 2016	65,5	38,2	103,7
Valutakursregulering	13,7	3,4	17,1
Tilgang	0,0	0,9	0,9
Anskaffelsessum 31. december 2016	**79,2**	**42,5**	**121,7**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2016	0,0	2,6	2,6
Valutakursreguleringer	0,0	0,5	0,5
Afskrivninger	0,0	3,1	3,1
Af- og nedskrivninger 31. december 2016	**0,0**	**6,2**	**6,2**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2016	**79,2**	**36,3**	**115,5**
Anskaffelsessum 1. januar 2015	22,8	12,9	35,7
Valutakursregulering	(18,0)	(12,7)	(30,7)
Tilgang ved køb af dattervirksomheder	72,8	49,9	122,7
Tilgang	0,0	1,0	1,0
Afgang	(12,1)	(12,9)	(25,0)
Anskaffelsessum 31. december 2015	**65,5**	**38,2**	**103,7**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2015	12,1	12,9	25,0
Valutakursreguleringer	0,0	(0,9)	(0,9)
Afskrivninger	0,0	3,5	3,5
Afgang	(12,1)	(12,9)	(25,0)
Af- og nedskrivninger 31. december 2015	**0,0**	**2,6**	**2,6**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2015	**65,5**	**35,6**	**101,1**

I øvrige immaterielle aktiver indgår varemærket Sanovo Greenpack med en bogført værdi på 12,4 mio. kr. (2015: 11,4 mio. kr.). Det er ledelsens vurdering, at værdien kan opretholdes på ubestemt tid, da varemærket er veletableret på de sydamerikanske vækstmarkeder, som også på langt sigt forventes at være overskudsgivende. Brugstiden for varemærket vurderes således at være udefinerbar. Værditilvæksten i 2016 kan alene tilskrives valutakursudvikling.

Noter

16 Immaterielle aktiver – fortsat

Moderselskab

mio. kr.	Goodwill	Øvrige	I alt
Anskaffelsessum 1. januar 2016	10,7	1,0	11,7
Tilgang	0,0	0,8	0,8
Anskaffelsessum 31. december 2016	**10,7**	**1,8**	**12,5**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2016	0,0	0,0	0,0
Afskrivninger	0,0	0,5	0,5
Af- og nedskrivninger 31. december 2016	**0,0**	**0,5**	**0,5**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2016	**10,7**	**1,3**	**12,0**
Anskaffelsessum 1. januar 2015	22,8	12,9	35,7
Tilgang	0,0	1,0	1,0
Afgang	(12,1)	(12,9)	(25,0)
Anskaffelsessum 31. december 2015	**10,7**	**1,0**	**11,7**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2015	12,1	12,9	25,0
Afgang	(12,1)	(12,9)	(25,0)
Af- og nedskrivninger 31. december 2015	**0,0**	**0,0**	**0,0**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2015	**10,7**	**1,0**	**11,7**

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	2016	2015	2016	2015
Afskrivninger indregnes i totalindkomstopgørelsen i følgende poster:				
Produktionsomkostninger	0,0	3,5	0,0	0,0
Salgs- og distributionsomkostninger	2,6	0,0	0,0	0,0
Administrationsomkostninger	0,5	0,0	0,5	0,0
	3,1	**3,5**	**0,5**	**0,0**

Nedskrivningstest

Ledelsen har testet den regnskabsmæssige værdi af goodwill og øvrige immaterielle aktiver med udefinerbar brugstid for nedskrivningsbehov i hver af de pengestrømsfrembringende enheder.

Koncern		Goodwill		Varemærker	
mio. kr.	Segment	2016	2015	2016	2015
Pengestrøms-frembringende enhed					
Argentina	Americas	0,2	0,3	4,1	4,8
Brasilien	Americas	68,3	54,5	8,3	6,6
Europe Moulded Fibre	Europe	10,7	10,7	0,0	0,0
I alt		**79,2**	**65,5**	**12,4**	**11,4**

Moderselskab		Goodwill	
mio. kr.	Segment	2016	2015
Pengestrøms-frembringende enhed			
Europe Moulded Fibre	Europe	10,7	10,7
I alt		**10,7**	**10,7**

Primære forudsætninger

Genindvindingsværdierne for enhederne er baseret på kapitalværdierne, som er fastlagt ved opgørelse af forventede nettopengestrømme ud fra bestyrelsesgodkendt forecast for 2017 og prognoser for årene 2018-2021.

Opgørelserne af kapitalværdierne medtager forventede investeringer for årene 2017-2021, og i terminalperioden er forventede investeringer til opretholdelse af kapitalapparatet medtaget. De vægtede gennemsnitlige vækstrater, som er anvendt i terminalperioden, vurderes ikke at overstige de langsigtede gennemsnitlige vækstrater på de pågældende enheders markeder.

Argentina

Effekten af opførelsen af ny fabrik i Gualeguaychú er medtaget i opgørelsen af de forventede pengestrømme. Opførelsen af fabrikken er afsluttet i 2016. Herudover er der i perioden 2017-2021 og terminalperi-

Noter

16 Immaterielle aktiver – fortsat

oden medregnet en vækst, der tager højde for inflationsforventningerne. Det forudsættes, at prisstigninger svarende til inflationsforventningerne kan realiseres. Vækst i terminalperioden er fastsat til 5,9% (2015: 4,0%). Der er anvendt en diskonteringsfaktor før skat på 37% for 2017 (2015: 40% for 2016), som inkluderer en forventet inflation på 23% (2015: 26%). Diskonteringsfaktoren er korrigeret for faldende inflationsforventninger i perioden 2018-2021 samt i terminalperioden, hvor den udgør 19% før skat (2015: 22%).

Brasilien
Effekten af opførelsen af ny fabrik i Lages er medtaget i opgørelsen af de forventede pengestrømme. Opførelsen af fabrikken er afsluttet i 2016. Herudover er der i perioden 2017-2021 og terminalperioden medregnet en vækst, der tager højde for inflationsforventningerne. Det forudsættes, at prisstigninger svarende til inflationsforventningerne kan realiseres. Vækst i terminalperioden er fastsat til 3,5% (2015: 3,5%). Der er anvendt en diskonteringsfaktor før skat på 18% i 2017-2021 samt i terminalperioden (2015: 17%).

Europe Moulded Fibre
Effekten af igangsatte omstruktureringer i det europæiske produktionsnetværk og på hovedkontoret samt den forventede udvikling i salgspriserne på de europæiske markeder, som har været præget af øget priskonkurrence, er medtaget i opgørelsen af de forventede pengestrømme. Vækst i terminalperioden er fastsat til 1,0% (2015: 1,0%), som er på niveau med den forventede inflation. Der er anvendt en diskonteringsfaktor før skat på 13% (2015: 13%) i hele perioden.

Konklusion
På baggrund af de foretagne test er det ledelsens vurdering, at der ikke er nedskrivningsbehov. Ledelsen har vurderet, at der ikke er scenarier, hvor en sandsynlig ændring i forudsætningerne vil medføre en situation, hvor den regnskabsmæssige værdi af goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid væsentligt overstiger genindvindingsværdien. Ledelsen følger løbende den økonomiske udvikling i Argentina og Brasilien.

Væsentlige regnskabmæssige skøn og vurderinger

Genindvindingsværdi for goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid
Fastlæggelse af nedskrivningsbehov på indregnede beløb for goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid kræver opgørelse af kapitalværdier for de pengestrømsfrembringende enheder, hvortil disse beløb er fordelt. Opgørelsen af kapitalværdien fordrer et skøn over forventede fremtidige pengestrømme i den enkelte pengestrømsfrembringende enhed og fastlæggelse af en rimelig diskonteringsfaktor.

Anvendt regnskabspraksis

Goodwill
Goodwill indregnes ved første indregning i balancen til kostpris. Efterfølgende måles goodwill til kostpris med fradrag af akkumulerede nedskrivninger. Goodwill afskrives ikke, men testes minimum en gang årligt for værdiforringelse jf. afsnittet om værdiforringelse af immaterielle aktiver. Den regnskabsmæssige værdi af goodwill allokeres til koncernens pengestrømsfrembringende enheder på overtagelsestidspunktet. Fastlæggelsen af pengestrømsfrembringende enheder følger den ledelsesmæssige struktur og interne økonomistyring.

Øvrige immaterielle aktiver
Øvrige immaterielle aktiver består af software, kunderelationer og varemærker.

Software måles til kostpris med fradrag af akkumulerede afskrivninger. Software afskrives lineært over den forventede brugstid, som udgør 3-5 år.

Kunderelationer, erhvervet i forbindelse med virksomhedssammenslutninger, måles til kostpris med fradrag af akkumulerede afskrivninger. Kunderelationer afskrives lineært over den forventede brugstid, som udgør 10 år.

Varemærker med udefinerbar brugstid erhvervet i forbindelse med virksomhedssammenslutninger måles til kostpris. Varemærker med udefinerbar brugstid afskrives ikke, men testes minimum en gang årligt for værdiforringelse, jf. afsnittet om værdiforringelse af immaterielle aktiver.

Værdiforringelse af immaterielle aktiver
Goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid testes årligt for værdiforringelse, første gang inden udgangen af overtagelsesåret. Den regnskabsmæssige værdi testes minimum en gang årligt sammen med øvrige langfristede aktiver og kortfristede nettoaktiver for værdiforringelse i den pengestrømsfrembringende enhed, hvortil goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid er allokeret, og nedskrives til genindvindingsværdi i årets resultat, såfremt den regnskabsmæssige værdi er højere. Nedskrivninger tilbageføres ikke. Genindvindingsværdien opgøres til nutidsværdien af de forventede fremtidige nettopengestrømme fra den pengestrømsfrembringende enhed, som goodwill og varemærker med udefinerbar brugstid er knyttet til.

Værdiforringelse af øvrige immaterielle aktiver følger regnskabspraksis for værdiforringelse af materielle aktiver beskrevet i note 17.

Noter

17 Materielle aktiver

	2016					2015				
mio. kr.	Grunde og bygninger	Produktions-anlæg og maskiner	Andre anlæg, driftsmateriel og inventar	Aktiver under opførelse	I alt	Grunde og bygninger	Produktions-anlæg og maskiner	Andre anlæg, driftsmateriel og inventar	Aktiver under opførelse	I alt
Koncern										
Anskaffelsessum 1. januar 2016	400,5	1.878,8	103,5	118,5	2.501,3	386,4	1.763,1	95,9	29,2	2.274,6
Valutakursregulering	12,3	48,4	0,7	17,2	78,6	(10,1)	(49,9)	(0,9)	(13,4)	(74,3)
Overførsel	43,0	74,6	0,9	(118,5)	0,0	0,0	27,1	4,5	(31,6)	0,0
Tilgang ved køb af dattervirksomheder	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18,6	100,1	3,2	2,4	124,3
Tilgang	105,1	77,3	7,2	149,0	338,6	5,6	45,2	3,7	131,9	186,4
Afgang	(0,1)	(40,0)	(5,8)	0,0	(45,9)	0,0	(6,8)	(2,9)	0,0	(9,7)
Anskaffelsessum 31. december 2016	**560,8**	**2.039,1**	**106,5**	**166,2**	**2.872,6**	**400,5**	**1.878,8**	**103,5**	**118,5**	**2.501,3**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2016	264,5	1.442,1	88,6	0,0	1.795,2	245,1	1.383,7	85,3	0,0	1.714,1
Valutakursregulering	2,6	24,0	0,3	0,0	26,9	(1,7)	(14,6)	0,0	0,0	(16,3)
Nedskrivninger	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,5	6,7	0,3	0,0	15,5
Afskrivninger	14,1	83,4	6,4	0,0	103,9	12,6	73,1	5,7	0,0	91,4
Afgang	(0,1)	(39,4)	(5,8)	0,0	(45,3)	0,0	(6,8)	(2,7)	0,0	(9,5)
Af- og nedskrivninger 31. december 2016	**281,1**	**1,510,1**	**89,5**	**0,0**	**1.880,7**	**264,5**	**1.442,1**	**88,6**	**0,0**	**1.795,2**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2016	**279,7**	**529,0**	**17,0**	**166,2**	**991,9**	**136,0**	**436,7**	**14,9**	**118,5**	**706,1**
Moderselskab										
Anskaffelsessum 1. januar 2015	166,2	834,6	76,8	15,4	1.093,0	166,2	812,0	71,4	27,0	1.076,6
Overførsel	0,0	15.4	0,0	(15,4)	0,0	0,0	22,5	4,5	(27,0)	0,0
Tilgang	0,2	2,8	2,7	4,3	10,0	0,0	1,2	1,0	15,4	17,6
Afgang	0,0	(37,6)	(4,6)	0,0	(42,2)	0,0	(1,1)	(0,1)	0,0	(1,2)
Anskaffelsessum 31. december 2015	**166,4**	**815,2**	**74,9**	**4,3**	**1,060,8**	**166,2**	**834,6**	**76,8**	**15,4**	**1.093,0**
Af- og nedskrivninger 1. januar 2015	148,8	733,0	67,0	0,0	948,8	146,1	706,5	63,6	0,0	916,2
Afskrivninger	2,6	27,2	4,1	0,0	33,9	2,7	27,6	3,5	0,0	33,8
Afgang	0,0	(37,6)	(4,6)	0,0	(42,2)	0,0	(1,1)	(0,1)	0,0	(1,2)
Af- og nedskrivninger 31. december 2015	**151,4**	**722,6**	**66,5**	**0,0**	**940,5**	**148,8**	**733,0**	**67,0**	**0,0**	**948,8**
Regnskabsmæssig værdi 31. december 2015	**15,0**	**92,6**	**8,4**	**4,3**	**120,3**	**17,4**	**101,6**	**9,8**	**15,4**	**144,2**

Noter

17 Materielle aktiver – fortsat

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Af- og nedskrivningerne kan specificeres således:				
Nedskrivninger	0,0	15,5	0,0	0,0
Afskrivninger	103,9	91,4	33,9	33,8
Indtægtsført andel af offentlige tilskud	(2,8)	(2,4)	(0,7)	(0,7)
	101,1	**104,5**	**33,2**	**33,1**
Af- og nedskrivninger indregnes i totalindkomstopgørelsen i følgende poster:				
Produktionsomkostninger	95,9	84,3	28,7	29,4
Salgs- og distributionsomkostninger	0,5	0,7	0,2	0,2
Administrationsomkostninger	4,7	4,0	4,3	3,5
Særlige poster	0,0	15,5	0,0	0,0
	101,1	**104,5**	**33,2**	**33,1**

§ Anvendt regnskabspraksis

Materielle aktiver

Materielle aktiver måles til kostpris med fradrag af akkumulerede af- og nedskrivninger. Kostprisen omfatter anskaffelsesprisen samt omkostninger direkte tilknyttet anskaffelsen indtil det tidspunkt, hvor aktivet er klar til brug. For egenfremstillede aktiver omfatter kostprisen omkostninger til lønforbrug, materialer, komponenter og underleverandører. Låneomkostninger indregnes ikke, hvis der er tale om kortere fremstillingsperioder. Kostprisen på et samlet aktiv opdeles i separate bestanddele, der afskrives hver for sig, såfremt brugstiden på de enkelte bestanddele er forskellig. Efterfølgende omkostninger, f.eks. ved udskiftning af bestanddele af et materielt aktiv, indregnes i den regnskabsmæssige værdi af det pågældende aktiv, når det er sandsynligt, at afholdelsen vil medføre fremtidige økonomiske fordele for koncernen.

§ Anvendt regnskabspraksis – fortsat

Den regnskabsmæssige værdi af de udskiftede bestanddele ophører med indregning i balancen og overføres til årets resultat. Alle andre omkostninger til almindelig reparation og vedligeholdelse indregnes i årets resultat ved afholdelsen. Materielle aktiver afskrives lineært over aktivernes forventede brugstid, der udgør:

- Bygninger og bygningsbestanddele, 10-25 år
- Produktionsanlæg og maskiner, 3-25 år
- Driftsmidler og inventar, 5-10 år
- It-udstyr inkl. basisprogrammer, 3-5 år

Grunde afskrives ikke. Afskrivningsgrundlaget opgøres under hensyntagen til aktivets scrapværdi og reduceres med eventuelle nedskrivninger. Scrapværdien fastsættes på anskaffelsestidspunktet og revurderes årligt. Overstiger scrapværdien aktivets regnskabsmæssige værdi, ophører afskrivning. Ved ændring i afskrivningsperioden eller scrapværdien indregnes virkningen for afskrivninger fremadrettet som en ændring i regnskabsmæssigt skøn. Afskrivninger indregnes i totalindkomstopgørelsen under henholdsvis produktions-, salgs- og distributions- samt administrationsomkostninger. Gevinster og tab ved afhændelse af materielle aktiver opgøres som forskellen mellem salgsprisen med fradrag af salgsomkostninger og den regnskabsmæssige værdi på salgstidspunktet. Gevinster og tab indregnes i totalindkomstopgørelsen i andre driftsindtægter og -omkostninger.

Værdiforringelse af materielle aktiver

Den regnskabsmæssige værdi af materielle aktiver vurderes årligt for at afgøre, om der er indikation af værdiforringelse. Når en sådan indikation er til stede, beregnes aktivets genindvindingsværdi. Genindvindingsværdien er den højeste af et aktivs nettosalgspris og nutidsværdien af de forventede, fremtidige nettopengestrømme. Et tab ved værdiforringelse indregnes, når den regnskabsmæssige værdi af et aktiv eller dets pengestrømsgenererende enhed overstiger aktivets eller dets pengestrømsgenererende enheds genindvindingsværdi. Tab ved værdiforringelse indregnes i årets resultat. Nedskrivninger på materielle aktiver tilbageføres i det omfang, der er sket ændringer i de forudsætninger og skøn, der førte til nedskrivninger. Nedskrivninger tilbageføres kun i det omfang, aktivets nye regnskabsmæssige værdi ikke overstiger den regnskabsmæssige værdi, aktivet ville have haft efter afskrivninger, såfremt aktivet ikke havde været nedskrevet.

Noter

18 Kapitalandele i dattervirksomheder

	Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**
Anskaffelsessum 1. januar	1.099,7	799,6
Tilgang	72,4	300,1
Afgang	(313,6)	0,0
Anskaffelsessum 31. december	**858,5**	**1.099,7**
Nedskrivninger 1. januar	38,7	348,0
Årets nedskrivninger	0,0	6,4
Årets tilbageførsel af nedskrivninger	(8,5)	(315,7)
Nedskrivninger 31. december	**30,2**	**38,7**
Regnskabsmæssig værdi 31. december	**828,3**	**1.061,0**

Årets tilgang på 72,4 mio. kr. vedrører etablering af dattervirksomhed i USA. Tilgangen i 2015 på 300,1 mio. kr. vedrørte køb af dattervirksomheder i Sydamerika. Årets afgang vedrører tilbagebetaling af selskabskapital fra Hartmann Canada Inc.

Årets tilbageførsel af nedskrivninger på 8,5 mio. kr. består af fuld tilbageførsel af nedskrivninger af dattervirksomheden Hartmann Schwedt GmbH i Tyskland. Tilbageførsel af nedskrivninger i 2015 på 315,7 mio. kr. bestod af fuld tilbageførsel af nedskrivninger i Canada, Kroatien og Israel med henholdsvis 296,5 mio. kr., 15,4 mio. kr. og 3,8 mio. kr. Tilbageførslerne er foretaget ud fra en vurdering af selskabernes fremtidige indtjeningsevne og dagsværdi på balancedagen.

Navn	**Hjemsted**	**Ejerandel**
Hartmann Canada Inc.	Canada	100%
Hartmann Dominion Inc. (dattervirksomhed i Hartmann Canada Inc.)	Canada	100%
Hartmann d.o.o.	Serbien	100%
Hartmann Finance A/S	Danmark	100%
Hartmann France S.a.r.l.	Frankrig	100%
Hartmann-Hungary Kft.	Ungarn	100%
Hartmann Italiana S.r.l.	Italien	100%
Hartmann-Mai Ltd.	Israel	100%
Hartmann Papirna Ambalaža d.o.o.	Kroatien	100%
Hartmann Pólska Sp. z o.o.	Polen	100%
Hartmann-Schwedt GmbH	Tyskland	100%
Hartmann (UK) Ltd.	England	100%
Hartmann USA Inc. (dattervirksomhed i Hartmann Canada Inc.)	USA	100%
Hartmann US Inc.	USA	100%
Hartmann-Varkaus Oy	Finland	100%
Hartmann Verpackung AG	Schweiz	100%
Hartmann Verpackung GmbH (dattervirksomhed i Hartmann Schwedt GmbH)	Tyskland	100%
Molarsa Chile SPA (dattervirksomhed i Moldeados Argentinos SA)	Chile	100%
Moldeados Argentinos SA (dattervirksomhed i Projects A/S)	Argentina	100%
Projects A/S	Danmark	100%
Sanovo Greenpack Argentina SRL (dattervirksomhed i Projects A/S)	Argentina	100%
Sanovo Greenpack Embalagens Do Brasil Ltda (dattervirksomhed i Projects A/S)	Brasilien	100%

§ Anvendt regnskabspraksis

Kapitalandele i dattervirksomheder i moderselskabets årsregnskab

Kapitalandele i dattervirksomheder måles til kostpris. Hvor kostprisen overstiger genindvindingsværdien, nedskrives til denne lavere værdi. Ved tilbageførsel af nedskrivninger opskrives den regnskabsmæssige værdi til genindvindingsværdien, dog maksimalt til kostprisen.

Udbytte fra kapitalandele i dattervirksomheder i moderselskabets årsregnskab

Udbytte fra kapitalandele i dattervirksomheder indregnes i årets resultat i moderselskabet i det regnskabsår, hvor udbyttet deklareres.

§ Anvendt regnskabspraksis – fortsat

Værdiforringelse af kapitalandele i dattervirksomheder i moderselskabets årsregnskab

Den regnskabsmæssige værdi af kapitalandele i dattervirksomheder vurderes årligt for indikation af værdiforringelse. Når der er indikation af værdiforringelse, opgøres kapitalandelens genindvindingsværdi, som nutidsværdien af de forventede, fremtidige nettopengestrømme. Et tab ved værdiforringelse indregnes, når den regnskabsmæssige værdi overstiger genindvindingsværdien. Tab ved værdiforringelse indregnes i årets resultat. Nedskrivninger tilbageføres i det omfang, der er sket ændringer i de forudsætninger og skøn, der førte til nedskrivninger og kun i det omfang den nye regnskabsmæssige værdi ikke overstiger kostprisen.

Noter

19 Tilgodehavender hos dattervirksomheder

	Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**
Regnskabsmæssig værdi 1. januar	191,6	145,1
Valutakursregulering	12,8	(1,1)
Tilgang	371,0	92,8
Afgang	(31,3)	(45,2)
Regnskabsmæssig værdi 31. december	**544,1**	**191,6**

§ Anvendt regnskabspraksis

Tilgodehavender hos dattervirksomheder i moderselskabets årsregnskab

Tilgodehavender hos dattervirksomheder måles til amortiseret kostpris. Der foretages nedskrivning til imødegåelse af tab, såfremt der vurderes at være indtruffet værdiforringelse.

20 Kapitalandele i associerede virksomheder

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Anskaffelsessum 1. januar	1,2	1,2	1,2	1,2
Tilgang	0,0	0,0	0,0	0,0
Anskaffelsessum 31. december	**1,2**	**1,2**	**1,2**	**1,2**
Værdireguleringer 1. januar	1,7	1,6	-	-
Andel af årets resultat	0,1	0,1	-	-
Værdireguleringer 31. december	**1,8**	**1,7**	**0,0**	**0,0**
Regnskabsmæssig værdi 31. december	**3,0**	**2,9**	**1,2**	**1,2**

Navn	**Hjem-sted**	**Ejer-andel**	**Brutto-fortje-neste**	**Årets resul-tat***	**Aktiver**	**Forplig-telser**	**Egen-kapital**
2016							
DanFiber A/S	Allerød	49,0%	4,5	0,1	25,5	19,5	6,0
2015							
DanFiber A/S	Allerød	49,0%	4,4	0,2	22,1	16,2	5,9

* Årets resultat er tilvejebragt af fortsættende aktiviteter og er identisk med årets totalindkomst.

Noter

20 Kapitalandele i associerede virksomheder – fortsat

§ Anvendt regnskabspraksis

Kapitalandele i associerede virksomheder i koncernregnskabet
Kapitalandele i associerede virksomheder måles efter den indre værdis metode. Kapitalandele i associerede virksomheder måles i balancen til den forholdsmæssige andel af virksomhedernes indre værdi opgjort efter koncernens regnskabspraksis.

Kapitalandele i associerede virksomheder i moderselskabets regnskab
Kapitalandele i dattervirksomheder og associerede virksomheder måles til kostpris. Hvor kostprisen overstiger genindvindingsværdien, nedskrives til denne lavere værdi. Ved tilbageførsel af nedskrivninger opskrives den regnskabsmæssige værdi til genindvindingsværdien, dog maksimalt til kostprisen.

Resultat af kapitalandele i associerede virksomheder i koncernregnskabet
I koncernens totalindkomstopgørelse indregnes den forholdsmæssige andel af de associerede virksomheders resultater efter skat og efter eliminering af forholdsmæssig andel af intern avance.

Udbytte af kapitalandele i associerede virksomheder i moderselskabets regnskab
Udbytte fra kapitalandele i associerede virksomheder indregnes i årets resultat i moderselskabet i det regnskabsår, hvor udbyttet deklareres.

21 Andre tilgodehavender

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Regnskabsmæssig værdi 1. januar	5,1	7,0	0,0	0,0
Valutakursregulering	0,0	0,0	0,0	0,0
Udbetalt	(2,7)	(2,6)	0,0	0,0
Nedskrivning	(1,4)	0,0	0,0	0,0
Renteeffekt ved diskontering	0,6	0,7	0,0	0,0
Regnskabsmæssig værdi 31. december	**1,6**	**5,1**	**0,0**	**0,0**
Andre langfristede tilgodehavender forventes at forfalde således:				
Forfalder inden 1 år	1,6	2,7	0,0	0,0
Forfalder 1-5 år	0,0	2,4	0,0	0,0
	1,6	**5,1**	**0,0**	**0,0**

Den ungarske dattervirksomhed har modtaget offentlige tilskud i form af reduktion i fremtidige skattebetalinger. Såfremt tilskudsvilkårene ikke opretholdes, vil der kunne ske reduktion eller bortfald af de fremtidige tilskud. Vilkårene for de modtagne tilskud i Ungarn forventes opfyldt. Grundet reduktion af skatteprocenten i Ungarn til 9% i 2016 er der foretaget revurdering og nedskrivning af tilgodehavendet jf. tillige note 27.

§ Anvendt regnskabspraksis

Andre tilgodehavender (langfristede)
Andre tilgodehavender består af endnu ikke modtagne offentlige tilskud og måles til amortiseret kostpris. Der foretages årlig revurdering af værdien af endnu ikke modtagne offentlige tilskud.

Noter

22 Udskudt skat

Midlertidige afvigelser mellem regnskabs- og skattemæssige værdier

mio. kr.	Immaterielle aktiver	Materielle aktiver	Kortfristede aktiver	Forpligtelser	Øvrige	Fremført skattemæssigt underskud	Total
Koncern							
Udskudt skat 1. januar 2016	8,6	(1,1)	(1,7)	(32,8)	(51,7)	(35,0)	(113,7)
Valutakursregulering	0,8	(0,6)	0,0	(0,7)	(0,1)	(3,3)	(3,9)
Regulering vedrørende tidligere år	0,0	0,0	0,0	(0,1)	(1,8)	(1,3)	(3,2)
Indregnet i årets resultat, netto	(0,6)	(5,8)	1,6	17,8	7,8	10,8	31,6
Indregnet via anden totalindkomst, netto	0,0	0,0	0,0	(0,7)	1,9	0,0	1,2
Udskudt skat 31. december 2016	**8,8**	**(7,5)**	**(0,1)**	**(16,5)**	**(43,9)**	**(28,8)**	**(88,0)**
Udskudt skat 1. januar 2015	1,1	(22,9)	1,1	(12,5)	(55,8)	(0,4)	(89,4)
Valutakursregulering	(4,4)	1,1	0,1	0,8	0,0	4,3	1,9
Tilkøbte dattervirksomheder	17,2	6,4	0,2	(1,9)	0,0	(18,3)	3,6
Regulering vedrørende tidligere år	0,0	(6,0)	0,0	0,9	12,9	0,0	7,8
Indregnet i årets resultat, netto	(5,3)	20,3	(3,1)	(16,6)	(7,8)	(20,9)	(33,4)
Indregnet via anden totalindkomst, netto	0,0	0,0	0,0	(3,5)	(1,0)	0,3	(4,2)
Udskudt skat 31. december 2015	**8,6**	**(1,1)**	**(1,7)**	**(32,8)**	**(51,7)**	**(35,0)**	**(113,7)**
Moderselskab							
Udskudt skat 1. januar 2016	1,1	0,3	0,7	(17,8)	1,9	0,0	(13,8)
Regulering vedrørende tidligere år	0,0	0,0	0,0	(0,1)	(0,6)	0,0	(0,7)
Indregnet i årets resultat, netto	(0,1)	0,3	0,1	16,6	(0,4)	0,0	16,4
Indregnet via anden totalindkomst, netto	0,0	0,0	0,0	0,0	(0,1)	0,0	(0,1)
Udskudt skat 31. december 2016	**1,0**	**0,6**	**0,8**	**(1,3)**	**0,8**	**0,0**	**1,8**
Udskudt skat 1. januar 2015	1,1	6,1	0,9	(1,5)	4,7	0,0	11,3
Regulering vedrørende tidligere år	0,0	(6,8)	0,0	0,9	(0,4)	0,0	(6,3)
Indregnet i årets resultat, netto	0,0	1,0	(0,2)	(17,2)	(3,4)	0,0	(19,8)
Indregnet via anden totalindkomst, netto	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	1,0
Udskudt skat 31. december 2015	**1,1**	**0,3**	**0,7**	**(17,8)**	**1,9**	**0,0**	**(13,8)**

I posten øvrige indgår den forventede skatteeffekt af korresponderende reguleringer i respektive dattervirksomheder af den igangværende skatterevision af koncernens interne afregningspriser i tidligere regnskabsår. I posten indgår derudover udskudt skat af genbeskatningssaldi vedrørende udnyttede underskud i udenlandske dattervirksomheder.

Noter

22 Udskudt skat – fortsat

Udskudte skatteaktiver og -forpligtelser

mio. kr.	2016 Udskudte skatteaktiver	2016 Udskudte skatte-forpligtelser	2016 Netto	2015 Udskudte skatteaktiver	2015 Udskudte skatte-forpligtelser	2015 Netto
Koncern						
Immaterielle aktiver	(4,2)	13,0	8,8	(4,4)	13,0	8,6
Materielle aktiver	(16,6)	9,1	(7,5)	(16,0)	14,9	(1,1)
Kortfristede aktiver	(0,9)	0,8	(0,1)	(2,4)	0,7	(1,7)
Forpligtelser	(16,5)	0,0	(16,5)	(32,8)	0,0	(32,8)
Øvrige	(45,3)	1,4	(43,9)	(53,9)	2,2	(51,7)
Fremførbare skattemæssige underskud	(28,8)	0,0	(28,8)	(35,0)	0,0	(35,0)
Udskudte skatte(aktiver)/-forpligtelser	**(112,3)**	**24,3**	**(88,0)**	**(144,5)**	**30,8**	**(113,7)**
Modregning inden for juridiske skatteenheder	13,3	(13,3)	0,0	23,7	(23,7)	0,0
Netto udskudte skatte(aktiver)/-forpligtelser i alt	**(99,0)**	**11,0**	**(88,0)**	**(120,8)**	**7,1**	**(113,7)**
Moderselskab						
Immaterielle aktiver	0,0	1,0	1,0	0,0	1,1	1,1
Materielle aktiver	(1,4)	2,0	0,6	(1,6)	1,9	0,3
Kortfristede aktiver	0,0	0,8	0,8	0,0	0,7	0,7
Forpligtelser	(1,3)	0,0	(1,3)	(17,8)	0,0	(17,8)
Øvrige	(0,3)	1,0	0,7	0,0	1,9	1,9
Udskudte skatte(aktiver)/-forpligtelser i alt	**(3,0)**	**4,8**	**1,8**	**(19,4)**	**5,6**	**(13,8)**
Modregning inden for juridisk skatteenhed	4,8	4,8	0,0	5,6	(5,6)	0,0
Netto udskudte skatte(aktiver)/-forpligtelser i alt	**1,8**	**0,0**	**1,8**	**(13,8)**	**0,0**	**(13,8)**

Noter

22 Udskudt skat – fortsat

Udskudte skatteaktiver der ikke indregnes

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Udskudte skatteaktiver der ikke indregnes 1. januar	9,6	45,8	0,0	0,0
Valutakursregulering	1,9	(3,2)	0,0	0,0
Ændring af selskabsskatteprocent	0,0	0,0	0,0	0,0
Tilgang	2,2	10,2	0,0	0,0
Afgang	(1,3)	(36,8)	0,0	0,0
Tab af underskud som følge af forældelse	(0,6)	(6,4)	0,0	0,0
Udskudte skatteaktiver der ikke indregnes 31. december	**11,8**	**9,6**	**0,0**	**0,0**

Årets tilgang relaterer sig til fremførbare skattemæssige underskud i Tyskland, som ikke forventes udnyttet inden for nærmeste fremtid. Årets afgang på 1,3 mio. kr. relaterer sig til en revurdering af tidligere ikke indregnede udskudte skatteaktiver primært i Finland, der nu er indregnet i årets resultat (2015: 36,8 mio. kr. vedrørende Nordamerika).

Der indregnes ikke udskudte skatteaktiver, som ikke forventes at kunne realiseres, eller som på anden måde er påvirket af væsentlige risici for ikke at kunne udnyttes. Udskudte skatteaktiver, der ikke indregnes, vedrører dattervirksomheder i Brasilien og USA.

Der påhviler ikke en tidsmæssig begrænsning af udnyttelsesmuligheden af udskudte skatteaktiver, der ikke indregnes.

Væsentlige regnskabsmæssige skøn og vurderinger

Udskudte skatteaktiver

Ved målingen af udskudte skatteaktiver vurderes det, om de kommende års indtjening baseret på budgetter og driftsplaner vil gøre det muligt og sandsynligt at anvende de midlertidige forskelle mellem skatte- og regnskabsmæssige værdier og skattemæssigt fremførbare underskud. Den regnskabsmæssige værdi (netto) af udskudte skatteaktiver pr. 31. december 2016 udgør 88,0 mio. kr. (2015: 113,7 mio. kr.), hvoraf 33 mio. kr. kan henføres til Canada og 44 mio. kr. til den estimerede skattemæssige effekt af korresponderende reguleringer ved verserende skatterevisioner i Europa. Fremførbare skattemæssige underskud i Canada forventes udnyttet inden for 2 år.

Anvendt regnskabspraksis

Udskudt skat

Udskudt skat måles efter den balanceorienterede gældsmetode af alle midlertidige forskelle mellem regnskabsmæssig og skattemæssig værdi af aktiver og forpligtelser. Der indregnes dog ikke udskudt skat af midlertidige forskelle vedrørende skattemæssig, ikke-afskrivningsberettiget goodwill og kontorejendomme samt andre poster, hvor midlertidige forskelle – bortset fra virksomhedsovertagelser – er opstået på anskaffelsestidspunktet uden at have effekt på resultat eller skattepligtig indkomst. I de tilfælde, hvor opgørelse af skatteværdien kan foretages efter forskellige beskatningsregler, måles udskudt skat på henholdsvis grundlag af den af ledelsen planlagte anvendelse af aktivet og afvikling af forpligtelsen. Udskudte skatteaktiver, herunder skatteværdien af fremførselsberettigede, skattemæssige underskud, indregnes under andre langfristede aktiver med den værdi, hvortil de forventes at blive anvendt, enten ved udligning i skat af fremtidig indtjening eller ved modregning i udskudte skatteforpligtelser inden for samme juridiske skatteenhed og jurisdiktion. Der foretages regulering af udskudt skat vedrørende foretagne elimineringer af urealiserede koncerninterne gevinster og tab. Udskudt skat måles på grundlag af de skatteregler og skattesatser i de respektive lande, der med balancedagens lovgivning vil være gældende, når den udskudte skat forventes udløst som aktuel skat.

Værdiforringelse af udskudte skatteaktiver

Udskudte skatteaktiver vurderes årligt for værdiforringelse og nedskrives, såfremt det vurderes som sandsynligt, at det udskudte skatteaktiv ikke kan udlignes i skat af fremtidig indtjening eller ved modregning i udskudte skatteforpligtelser inden for samme juridiske skatteenhed og jurisdiktion. Ved vurderingen lægges vægt på typen og arten af det indregnede udskudte skatteaktiv, den forventede tidshorisont for udligningen af det udskudte skatteaktiv mv.

Noter

23 Varebeholdninger

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Råvarer og hjælpematerialer	116,0	113,4	39,3	48,5
Varer under fremstilling	12,7	13,8	10,9	12,7
Fremstillede færdig- og handelsvarer	94,1	86,7	22,8	26,5
Varebeholdninger	**222,8**	**213,9**	**73,0**	**87,7**
Varebeholdninger optaget til nettorealisationsværdi	7,4	6,9	2,9	2,8

Koncernen har ikke stillet varebeholdninger til sikkerhed for tredjemand.

§ Anvendt regnskabspraksis

Varebeholdninger
Varebeholdninger måles til kostpris efter FIFO-metoden.

Kostpris for handelsvarer samt råvarer og hjælpematerialer omfatter købspris med tillæg af hjemtagelsesomkostninger.

Kostpris for fremstillede færdigvarer samt varer under fremstilling omfatter kostpris for råvarer, hjælpematerialer og direkte løn med tillæg af indirekte produktionsomkostninger. Indirekte produktionsomkostninger indeholder indirekte materialer og løn samt vedligeholdelse af og afskrivning på de i produktionsprocessen benyttede maskiner, fabriksbygninger og udstyr samt omkostninger til fabriksadministration og ledelse.

Er nettorealisationsværdien lavere end kostprisen, nedskrives til denne lavere værdi. Nettorealisationsværdien for varebeholdninger opgøres som salgssum med fradrag af færdiggørelsesomkostninger og omkostninger, der afholdes for at effektuere salget, og fastsættes under hensyntagen til omsættelighed, ukurans og udvikling i forventet salgspris.

24 Tilgodehavender fra salg

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Tilgodehavender fra salg, brutto	387,9	382,9	225,1	242,7
Nedskrivning til imødegåelse af tab på dubiøse debitorer:				
Nedskrivning 1. januar	29,3	22,2	23,1	18,2
Årets nedskrivning, netto	(1,7)	7,0	0,2	4,9
Realiserede tab i året	0,0	0,1	0,0	0,0
Nedskrivning 31. december	27,6	29,3	23,3	23,1
Tilgodehavender fra salg, netto	**360,3**	**353,6**	**201,8**	**219,6**

Den samlede nedskrivning vedrører i al væsentlighed kunder under konkursbehandling eller rekonstruktion. En endelig afklaring af disse forhold afventer fortsat og har således ikke ført til realiserede tab i året.

§ Anvendt regnskabspraksis

Tilgodehavender fra salg
Tilgodehavender fra salg måles til amortiseret kostpris. Der foretages nedskrivning til imødegåelse af tab, hvor der vurderes at være indtruffet værdiforringelse. Nedskrivning foretages individuelt.

Noter

24 Tilgodehavender fra salg – fortsat

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Tilgodehavender fra salg, netto svarer til en gennemsnitlig kredittid på (dage)	63	61	59	62
Ikke nedskrevne tilgodehavender fra salg kan specificeres som følger:				
Ej forfaldne	256,0	245,8	122,9	130,5
Forfaldne med:				
Mellem 1 og 30 dage	37,5	46,8	27,0	39,7
Mellem 31 og 60 dage	5,7	5,2	2,8	2,8
Over 60 dage	5,6	3,9	1,8	0,8
	304,8	**301,7**	**154,5**	**173,8**
Nedskrevne tilgodehavender fra salg kan specificeres som følger:				
Ej forfaldne	11,2	10,0	3,5	4,0
Forfaldne med:				
Mellem 1 og 30 dage	0,7	1,1	0,7	1,1
Mellem 31 og 60 dage	0,9	0,7	0,9	0,7
Over 60 dage	42,7	40,1	42,2	40,0
	55,5	**51,9**	**47,3**	**45,8**
Tilgodehavender fra salg, netto	**360,3**	**353,6**	**201,8**	**219,6**

Nedskrevne tilgodehavender fra salg over 60 dage består primært af tilgodehavende fra Tønder Fjernvarmeselskab, som er omtalt i note 3.

25 Aktiekapital

mio. kr.		Moderselskab
Aktiekapital 1. januar 2012		140,3
Aktiekapital 31. december 2016	**7.015.090 stk. a 20 kr.**	**140,3**

Ingen aktier har særlige rettigheder.

Egne aktier

Brødrene Hartmann A/S kan i henhold til bemyndigelse fra generalforsamlingen erhverve maksimalt 10% af selskabets egne aktier. Bemyndigelsen gælder frem til 4. april 2017.

Hartmanns beholdning af egne aktier pr. 31. december 2016 udgør 100.000 stk. (2015 100.000 stk.) med en nominel værdi på 2 mio. kr. svarende til 1,4% af den samlede aktiekapital. Aktiernes værdi pr. 31. december 2016 udgjorde 33,8 mio. kr. (2015: 27,1 mio. kr.).

Udbytte

Foreslået udbytte

For regnskabsåret 2016 har bestyrelsen foreslået udbytte på 65,7 mio. kr. (2015: 65,7 mio. kr.) svarende til 9,50 kr. (2015: 9,50 kr.) pr. aktie, der vil blive udbetalt til aktionærerne umiddelbart efter afholdelse af selskabets ordinære generalforsamling den 4. april 2017, forudsat at generalforsamlingen godkender bestyrelsens forslag. Da udbyttet er betinget af generalforsamlingens godkendelse, er dette ikke indregnet som en forpligtelse i balancen pr. 31. december 2016. Foreslået udbytte er eksklusiv udbytte på egne aktier.

Udbetalt udbytte

Der er i regnskabsåret 2016 udbetalt 65,7 mio. kr. (2015: 65,7 mio. kr.) i udbytte svarende til 9,50 kr. (2015: 9,50 kr.) pr. aktie.

Noter

26 Pensionsforpligtelser

Bidragsbaserede ordninger
Hartmann har pensionsordninger, som omfatter visse grupper af medarbejdere. Pensionsordningerne er som hovedregel bidragsbaserede. I disse ordninger udgiftsfører Hartmann løbende præmieindbetalinger (f.eks. et fast beløb eller en fast procentdel af lønnen) til uafhængige forsikringsselskaber, som er ansvarlige for pensionsforpligtelserne. I bidragsbaserede ordninger bærer koncernen ingen risici forbundet med fremtidig udvikling i rente, inflation, dødelighed og invaliditet. Når pensionsbidrag for bidragsbaserede ordninger er indbetalt, har Hartmann ingen yderligere pensionsforpligtelser over for ansatte eller fratrådte medarbejdere.

Ydelsesbaserede ordninger
I ydelsesbaserede ordninger er Hartmann forpligtet til at betale en bestemt ydelse (f.eks. alderspension som et fast beløb af slutlønnen). I de ydelsesbaserede ordninger er det Hartmann, der bærer risici forbundet med fremtidig udvikling i rente, inflation, dødelighed mv. Ved en ændring af beregningsforudsætningerne for disse opstår en ændring i den aktuarmæssigt beregnede kapitalværdi.

Ved en ændring i beregningsforudsætningerne for de ydelsesbaserede ordninger, der vedrører nuværende og tidligere ansættelser, indregnes aktuarmæssige gevinster og tab i anden totalindkomst.

De samlede pensionsforpligtelser vedrører afdækkede ordninger i dattervirksomheden Hartmann Canada Inc. og uafdækkede ordninger i dattervirksomheden Hartmann Verpackung GmbH.

De vægtede gennemsnitlige løbetider af forpligtelserne er 16-19 år i Canada og 15 år i Tyskland.

	Koncern	
mio. kr.	**2016**	**2015**
Ydelsesbaserede pensionsordninger er indregnet i totalindkomstopgørelsen således:		
Årets pensionsomkostninger	3,2	3,6
Årets omkostninger til administration af pensionsordningerne	0,3	0,3
Renteomkostninger på aktivloft	0,5	0,0
Nettorenteomkostninger	1,0	1,1
Indregnet i årets resultat	**5,0**	**5,0**
Afkast af pensionsordningernes aktiver (ekskl. beløb indregnet i nettorenteomkostninger)	(0,9)	1,3
Aktuarmæssige (gevinster)/tab:		
– Fra ændringer i demografiske forudsætninger	0,0	0,0
– Fra ændringer i finansielle forudsætninger	4,7	(0,5)
– Fra erfaringsmæssige reguleringer	0,4	0,3
Ikke indregnede aktiver som følge af begrænsning ved aktivloft	(1,5)	11,3
Skat	(0,7)	(3,5)
Indregnet i anden totalindkomst (indtægt)	**2,0**	**8,9**
Indregnet i totalindkomst (indtægt)	**7,0**	**13,9**
Ydelsesbaserede pensionsordninger er indregnet i balancen således:		
Nutidsværdi af ordning med tilknyttede aktiver	97,4	83,0
Markedsværdi af tilknyttede aktiver	(89,0)	(73,5)
Nettoforpligtelse for ordninger med tilknyttede aktiver	8,4	9,5
Nutidsværdi af ordning uden tilknyttede aktiver	31,3	30,7
Ikke indregnede aktiver som følge af begrænsning ved aktivloft	11,1	11,3
Indregnet nettoforpligtelse	**50,8**	**51,5**

Pensionerne forfalder i al væsentlighed mere end et år efter balancedagen.

Noter

26 Pensionsforpligtelser – fortsat

mio. kr.	Koncern 2016	Koncern 2015
Udvikling i ydelsesbaserede pensionsforpligtelser		
Nutidsværdi af pensionsforpligtelser 1. januar	113,7	115,5
Valutakursregulering	5,2	(5,9)
Årets pensionsomkostninger	3,2	3,6
Forrentning af pensionsforpligtelsen	4,3	4,1
Bidrag fra deltagere i pensionsordningen	2,4	1,8
Aktuarmæssige (gevinster)/tab:		
– Fra ændringer i demografiske forudsætninger	0,0	0,0
– Fra ændringer i finansielle forudsætninger	4,7	(0,5)
– Fra erfaringsmæssige reguleringer	0,4	0,3
Udbetalte pensionsydelser	(4,9)	(5,2)
Nutidsværdi af pensionsforpligtelser 31. december	**129,0**	**113,7**
Udvikling i ydelsesbaserede pensionsordningers aktiver		
Dagsværdi af pensionsordningernes aktiver 1. januar	73,5	72,0
Valutakursregulering	4,8	(5,4)
Afkast af pensionsordningens aktiver (ekskl. beløb indregnet i nettorenteomkostninger)	0,9	(1,3)
Forrentning af pensionsaktiverne	3,2	3,0
Administrationsomkostninger	(0,2)	(0,3)
Bidrag fra arbejdsgiver	9,8	8,7
Udbetalte pensionsydelser	(2,9)	(3,2)
Dagsværdi af pensionsordningernes aktiver 31. december	**89,1**	**73,5**

Hartmann forventer at indbetale 9,8 mio. kr. (2015: 8,7 mio. kr.) til pensionsordningerne i 2017.

mio. kr.	Koncern 2016	Koncern 2015
Faktisk afkast på pensionsordningernes aktiver kan opgøres således:		
Afkast af pensionsordningens aktiver (ekskl. beløb indregnet i nettorenteomkostninger)	0,9	(1,3)
Forrentning af pensionsaktiverne	3,2	3,0
	4,1	**1,7**

	2016		2015	
	mio. kr.	**%**	**mio. kr.**	**%**
Pensionsordningernes aktiver er sammensat således:				
Aktier og investeringsforeninger	54,7	61,4	45,9	62,4
Obligationer og andre værdipapirer	21,2	23,8	17,9	24,4
Likvider	13,2	14,8	9,7	13,2
	89,1	**100,0**	**73,5**	**100,0**

Pensionsordningernes aktiver måles til dagsværdi baseret på noterede priser på et aktivt marked. Ingen af pensionsordningernes aktiver har tilknytning til koncernens virksomheder.

Noter

26 Pensionsforpligtelser – fortsat

%	Koncern 2016	Koncern 2015
Ydelsesbaserede pensionsforpligtelser er opgjort på baggrund af følgende aktuarmæssige forudsætninger:		
Diskonteringssats		
– Tyskland	1,41	2,06
– Canada, timelønnede	3,90	4,10
– Canada, funktionærer	3,90	4,00
Forventet lønstigning		
– Tyskland	-	-
– Canada, timelønnede	0,00	0,00
– Canada, funktionærer	3,00	3,00

Den væsentligste forudsætning anvendt i beregning af pensionsforpligtelserne er diskonteringssatsen. Nedenstående sensitivitetsanalyse indikerer udviklingen i pensionsforpligtelsen ved en ændring af diskonteringssatsen på +/- 1 procentpoint.

	2016		2015	
%	+ 1%	- 1%	+ 1%	- 1%
Pensionsforpligtelsens følsomhed over for ændringer i diskonteringssatsen:				
– Tyskland	(3,2)	3,3	(3,1)	3,3
– Canada, timelønnede	(11,0)	14,1	(9,3)	11,9
– Canada, funktionærer	(4,3)	5,5	(3,6)	4,7

§ Anvendt regnskabspraksis

Pensionsforpligtelser

Ydelser vedrørende bidragsbaserede pensionsordninger, hvor koncernen løbende indbetaler faste pensionsbidrag til uafhængige pensionsselskaber, indregnes i årets resultat i den periode de optjenes, og skyldige indbetalinger indregnes i balancen under anden gæld.

For ydelsesbaserede pensionsordninger foretages en årlig aktuarberegning af kapitalværdien af de fremtidige ydelser, som skal udbetales i henhold til ordningen. Kapitalværdien beregnes på grundlag af forudsætninger om den fremtidige udvikling i bl.a. lønniveau, rente, inflation og dødelighed. Kapitalværdien beregnes alene for de ydelser, som de ansatte har optjent ret til gennem deres hidtidige ansættelse i koncernen. Den aktuarmæssigt beregnede kapitalværdi med fradrag af dagsværdien af eventuelle aktiver knyttet til ordningen indregnes i balancen under pensionsforpligtelser. I årets resultat indregnes årets pensionsomkostninger baseret på aktuarmæssige skøn og finansielle forventninger ved årets begyndelse. Forskelle mellem den forventede udvikling af pensionsaktiver og -forpligtelser og de realiserede værdier betegnes aktuarmæssige gevinster eller tab og indregnes i totalindkomstopgørelsen via anden totalindkomst. Såfremt en pensionsordning netto er et aktiv, indregnes aktivet alene i det omfang, det modsvarer fremtidige tilbagebetalinger fra ordningen, eller det vil føre til reducerede, fremtidige indbetalinger til ordningen.

Noter

27 Offentlige tilskud

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Offentlige tilskud 1. januar	14,3	17,1	2,7	3,4
Valutakursregulering	0,1	0,2	-	-
Afgang	(1,4)	(0,6)	0,0	0,0
Indregnet i totalindkomstopgørelsen	(2,8)	(2,4)	(0,7)	(0,7)
Offentlige tilskud 31. december	**10,2**	**14,3**	**2,0**	**2,7**
Heraf indregnet som langfristede forpligtelser	8,2	11,9	1,4	2,0
Heraf indregnet som kortfristede forpligtelser	2,0	2,4	0,6	0,7
	10,2	**14,3**	**2,0**	**2,7**

Hartmann modtager løbende offentlige tilskud til udviklingsrelaterede og energibesparende projekter.

I 1995 modtog Brødrene Hartmann A/S et større tilskud til opførelsen af kraftvarmeværket.

Herudover har den ungarske dattervirksomhed modtaget offentlige tilskud i form af direkte tilskud og reduktion i fremtidige skattebetalinger. Tilskuddene er begrænset til 50% af den i perioden 2006-2008 foretagne investering på 72,3 mio. kr., hvoraf de direkte tilskud udgør 9,0 mio. kr. Såfremt tilskudsvilkårene ikke opretholdes, vil der kunne ske reduktion eller bortfald af de fremtidige tilskud, som modtages i form af reduktion af skattebetalinger. Faktisk modtagne tilskud i form af reducerede skattebetalinger udgør akkumuleret pr. 31. december 2016 24,1 mio. kr. (2015: 21,4 mio. kr.). Tilskudsvilkårene forventes opfyldt.

Der er ingen aktuelle tilbagebetalingsforpligtelser relateret til tilskuddene.

§ Anvendt regnskabspraksis

Offentlige tilskud

Tilskud vedrørende materielle aktiver indregnes i balancen som forpligtelser. Tilskuddene indregnes i årets resultat over aktivernes brugstid.

28 Hensatte forpligtelser

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Garantiforpligtelser 1. januar	2,6	2,6	2,3	2,1
Tilgang	2,8	1,7	2,8	1,4
Afgang	(1,9)	(1,7)	(1,6)	(1,2)
Garantiforpligtelser 31. december	**3,5**	**2,6**	**3,5**	**2,3**
Restrukturering 1. januar	73,0	0,0	73,0	0,0
Tilgang	0,0	85,0	0,0	85,0
Betalt	(70,6)	(12,0)	(70,6)	(12,0)
Restrukturering 31. december	**2,4**	**73,0**	**2,4**	**73,0**
Hensatte forpligtelser 31. december	**5,9**	**75,6**	**5,9**	**75,3**

Garantiforpligtelser er hensat til dækning af kontraktrelaterede garantireklamationer på varer, hvor levering har fundet sted. Hensatte forpligtelser til restrukturering omfatter restruktureringer besluttet og kommunikeret i 2015 i forbindelse med organisatoriske tilpasninger i det europæiske produktionsnetværk og på hovedkontoret samt omkostninger i forbindelse med lukningen af Hartmanns fabrik i Tyskland.

§ Anvendt regnskabspraksis

Hensatte forpligtelser

Hensatte forpligtelser indregnes, når koncernen som følge af en begivenhed indtruffet før eller på balancedagen har en retslig eller faktisk forpligtelse, og det er sandsynligt, at indfrielsen af forpligtelsen vil medføre et forbrug af koncernens økonomiske ressourcer. Hensatte forpligtelser måles til ledelsens bedste skøn over de omkostninger, der er nødvendige for på balancedagen at afvikle forpligtelserne.

Garantiforpligtelser indregnes i takt med salg af varer og er opgjort med udgangspunkt i historiske garantiomkostninger.

Omkostninger til restruktureringer indregnes som forpligtelser, når en detaljeret, formel plan for restruktureringen er offentliggjort senest på balancedagen over for de parter, der er berørt af planen.

Noter

29 Anden gæld

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Løn og feriepenge mv.	86,5	79,3	42,9	38,8
Moms og andre afgifter	2,8	0,1	1,9	0,0
Valutaterminskontrakter	4,4	9,4	3,5	1,2
Øvrige gældsforpligtelser	61,2	53,2	43,9	35,5
Anden gæld	**154,9**	**142,0**	**92,2**	**75,5**

§ Anvendt regnskabspraksis

Anden gæld

Anden gæld måles til nettorealisationsværdi.

30 Honorar til generalforsamlingsvalgt revisor

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Honorar til Deloitte				
Lovpligtig revision	3,2	2,8	1,6	1,2
Andre erklæringsopgaver med sikkerhed	0,0	0,1	0,0	0,1
Skatte- og momsmæssig rådgivning	0,5	0,1	0,4	0,0
Andre ydelser	1,4	1,1	1,3	1,1
Honorar til generalforsamlingsvalgt revisor	**5,1**	**4,1**	**3,3**	**2,4**

31 Sikkerhedsstillelser og eventualforpligtelser

Garantier

Brødrene Hartmann A/S har ydet en moderselskabsgaranti til Hartmann (UK) Ltd., der giver dem ret til fritagelse fra revision i henhold til Section 479A i den britiske selskabslov, Companies Act 2006. Gæld til kreditorer i Hartmann (UK) Ltd. pr. 31. december 2016 udgjorde 0,4 mio. kr. (2015: 0,8 mio. kr.).

Sambeskatning

Brødrene Hartmann A/S og danske dattervirksomheder indgår i en dansk sambeskatning med Thornico Holding A/S som administrationsselskab. Selskabet og danske dattervirksomheder hæfter derfor subsidiært for indkomstskatter mv. og subsidiært for eventuelle forpligtelser til at indeholde kildeskat på renter, royalties og udbytter for de sambeskattede selskaber. Den subsidiære hæftelse udgør dog højst et beløb svarende til den andel af kapitalen i selskabet, der ejes direkte eller indirekte af det ultimative moderselskab. Den samlede skatteforpligtelse for de sambeskattede selskaber fremgår af regnskabet for administrationsselskabet.

Verserende retssager

Som anført i note 3 er Hartmann part i en tvist med Tønder Fjernvarmeselskab. Tønder Fjernvarmeselskab indgav i 2008 en klage til Energitilsynet omkring prisfastsættelse af fjernvarme leveret fra Hartmanns kraftvarmeværk. I 2015 traf Sekretariatet for Energitilsynet en afgørelse vedrørende principperne for opgørelse af varmeprisen for perioden fra 2003 til og med fjernvarmeleveringens ophør den 8. januar 2015. Hartmann påklagede denne afgørelse til Energiklagenævnet, som den 30. juni 2016 traf en afgørelse, der udelukkende forholdt sig til Energitilsynets kompetence til at udstede fremadrettede pålæg. Da kontrakten mellem Tønder Fjernvarmeselskab og Hartmann er ophørt, medfører Energiklagenævnets afgørelse alene, at der ikke udstedes et pålæg til Hartmann.

I den verserende og relaterede sager har Energitilsynet og Energiklagenævnet fortolket retsgrundlaget forskelligt. Hartmann har derfor påklaget Energitilsynets afgørelse til Energiklagenævnet og stævnet Energiklagenævnet jf. selskabsmeddelelse 16/2016 af den 22. december 2016 med henblik på at opnå klarhed over retsgrundlaget i det samlede sagskompleks, som også omfatter Hartmanns inddrivelse af et tilgodehavende på 39 mio. kr. hos Tønder Fjernvarmeselskab.

Hvis Energitilsynets afgørelse fra 2015 lægges til grund for den endelige afslutning af sagen, har Hartmann opgjort de forventede omkostninger til at udgøre i niveauet 50 mio. kr. og den likviditetsmæssige påvirkning til -10 mio. kr. Tønder Fjernvarmeselskab har derimod opgjort og fremsat et krav på 88 mio. kr.

På baggrund af intern gennemgang af afgørelserne og tilkendegivelser fra eksterne rådgivere vurderer ledelsen, at det er overvejende sandsynligt, at sagen hjemvises til fornyet behandling i Energiklagenævnet, og at denne vil føre til omgørelse af principperne for prisfastsættelse af fjernvarme.

Herudover er koncernen part i enkelte retssager og tvister. Det er ledelsens opfattelse, at disse sager ikke vil have væsentlig påvirkning på koncernens og moderselskabets finansielle stilling.

Noter

32 Operationel leasing

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Forventet forfald				
Forfalder inden for 1 år	14,3	13,6	6,3	6,5
Forfalder mellem 1 og 5 år	18,7	30,4	7,1	12,7
Forfalder efter 5 år	0,0	0,0	0,0	0,0
Leje- og leasingforpligtelser	**33,0**	**44,0**	**13,4**	**19,2**
Årets leje- og leasingomkostning, operationel	13,6	12,9	6,5	6,4

33 Finansielle risici

Generelt
Udviklingen i Hartmanns resultat og egenkapital er påvirket af en række finansielle risici, herunder rente-, valuta-, likviditets- og kreditrisici.

Finansielle instrumenter er specificeret i note 34.

Styring af finansielle risici
Retningslinjer for styring af koncernens finansielle risici reguleres i den af bestyrelsen årligt godkendte finanspolitik og kreditpolitik.

Hartmann anvender finansielle instrumenter til afdækning af en række af de finansielle risici, der kan henføres til koncernens kommercielle aktiviteter. Koncernen foretager ikke spekulative dispositioner.

Hartmann har centraliseret styringen af finansielle risici i koncernens finansfunktion, der samtidig fungerer som servicecenter for alle dattervirksomheder.

Renterisiko
Hartmanns renterisiko relaterer sig i al væsentlighed til den rentebærende gæld til kreditinstitutter.

Styring af renterisiko
Det er Hartmanns politik i videst muligt omfang at begrænse effekten af rentefluktuationer på koncernens resultat og finansielle stilling.

Hartmann finansierer sig hovedsageligt ved optagelse af langfristede og kommittede kreditfaciliteter i DKK eller EUR.

Det er Hartmanns politik løbende at vurdere, hvorvidt en andel af koncernens langfristede kreditfaciliteter med fordel kan omlægges til fast forrentning ved renteswap.

Indgåede kreditfaciliteter er variabelt forrentede og Hartmann har valgt ikke at omlægge til fast forrentning.

Såfremt det generelle renteniveau relateret til kommittede kreditfaciliteter i DKK ændrer sig med 1 procentpoint, vil det medføre en ændring i resultat før skat på ca. 6 mio. kr. (2015: ca. 6 mio. kr.).

I forbindelse med opførsel af ny fabrik i Argentina blev der i 2015 optaget et variabelt og et fastforrentet lån. Som følge af væsentlig rentestigning i Argentina i 2016 er det variabelt forrentede lån indfriet.

Valutarisiko
Hartmanns valutarisiko består af henholdsvis transaktions- og translationsrisiko.

Hartmann er udsat for transaktionsrisici som følge af transaktioner på tværs af landegrænser, hvorved der opstår kontraktuelle pengestrømme i udenlandsk valuta.

Valutaeksponeringen USD/CAD repræsenterer en af koncernens største enkeltstående transaktionsrisici. Eksponeringen er en følge af, at størstedelen af den nordamerikanske forretnings omsætning faktureres i USD, mens den største del af omkostningerne afholdes i CAD.

Øvrige væsentlige transaktionsrisici vedrører valutaerne CHF, EUR, GBP, HRK, HUF og PLN.

Hartmann er som følge af dets udenlandske dattervirksomheder udsat for translationsrisici, idet en del af koncernens indtjening og nettoaktiver stammer fra udenlandske dattervirksomheder og derfor omregnes og indgår i koncernregnskabet, som præsenteres i DKK.

Den største translationseksponering, målt på nettopositionen, har Hartmann over for udenlandske dattervirksomheder, der aflægger regnskab i valutaerne ARS, BRL, CAD, HRK, HUF og ILS.

Noter

33 Finansielle risici – fortsat

Valutaoversigt

Valutakurs, DKK pr. 100		2016	2015
ARS	Gennemsnitskurs	45,7	73,1
	Ultimokurs	44,5	53,0
	Ændring i ultimokurs, %	(16,0)	(26,9)
BRL	Gennemsnitskurs	194,1	205,2
	Ultimokurs	216,7	173,1
	Ændring i ultimokurs, %	25,2	(24,7)
CAD	Gennemsnitskurs	508,1	527,1
	Ultimokurs	524,0	493,7
	Ændring i ultimokurs, %	6,1	(6.7)
EUR	Gennemsnitskurs	744,5	745,9
	Ultimokurs	743,4	746,3
	Ændring i ultimokurs, %	(0,4)	0,2
GBP	Gennemsnitskurs	912,1	1.028,2
	Ultimokurs	868,3	1.016,8
	Ændring i ultimokurs, %	(14,6)	6,4
HRK	Gennemsnitskurs	98,8	98,0
	Ultimokurs	98,3	97,7
	Ændring i ultimokurs, %	0,7	0,5
HUF	Gennemsnitskurs	2,39	2,41
	Ultimokurs	2,40	2,36
	Ændring i ultimokurs, %	1,6	0,1
ILS	Gennemsnitskurs	175,3	173,1
	Ultimokurs	183,8	175,7
	Ændring i ultimokurs, %	4,6	11,5
PLN	Gennemsnitskurs	170,7	178,4
	Ultimokurs	168,6	175,0
	Ændring i ultimokurs, %	(3,7)	0,5
USD	Gennemsnitskurs	673,2	672,8
	Ultimokurs	705,3	685,5
	Ændring i ultimokurs, %	2,9	11,8

Styring af valutarisiko
Det er Hartmanns politik i videst muligt omfang at begrænse effekten af valutakursfluktuationer på koncernens resultat og finansielle stilling.

Til illustration af koncernens eksponering over for udsving i valutakurser er det i nedenstående skema vist, hvad udsving på 5% i den enkelte valuta ville have haft af betydning for årets resultat.

Hartmann foretager afdækning af koncernens transaktionsrisici, så de primære valutaer til stadighed er afdækket i en periode på mindst 9 og maksimalt 12 måneder.

Gevinster og tab på afledte finansielle instrumenter resultatføres i takt med, at de sikrede transaktioner realiseres. Sikringens effektivitet vurderes løbende.

En stigning på 5% i ultimokursen mod DKK eller EUR vil påvirke dagsværdiregulering af anden totalindkomst med -0,1 mio. kr. (2015: 0,3 mio. kr.).

Translationsrisici afdækkes ikke, da disse ikke har nogen umiddelbar likviditetsmæssig effekt og således ikke påvirker de underliggende pengestrømme direkte.

Valutarisikoen på investeringer i udenlandske dattervirksomheder afdækkes ikke.

Ændring i årets resultat ved en kursstigning på 5%

Noter

33 Finansielle risici – fortsat

Likviditetsrisiko
Likviditetsrisiko er risikoen for, at Hartmann ikke er i stand til løbende at opfylde forpligtelser som følge af manglende evne til at realisere aktiver eller opnå tilstrækkelig finansiering.

Styring af likviditetsrisiko
Det er Hartmanns politik at sikre størst mulig fleksibilitet og tilstrækkeligt finansielt råderum til fortsat at kunne disponere hensigtsmæssigt i tilfælde af uforudsete udsving i likviditeten.

Koncernens langfristede kommittede kreditfacilitet har en låneramme på 350 mio. kr. Koncernen har endvidere i 2015 optaget et femårigt lån på 400 mio. kr. i til brug for opkøb af dattervirksomheder i Sydamerika. Hartmann har i 2016 udnyttet option på forlængelse af kreditfaciliteten på 350 mio. kr. således at begge lån udløber den 31. december 2019.

Rentemarginalen på begge lån er variabel og fastsættes kvartalsvis baseret på koncernens indtjening.

Lånene er betinget af sædvanlige vilkår (covenants), som Hartmann skal overholde for at opretholde lånene, herunder finansielle covenants, som omfatter nøgletallene 'Solvens' samt 'Rentebærende gæld, netto' i forhold til 'Resultat af primær drift før af- og nedskrivninger'. Koncernen har i 2016 overholdt alle covenants.

Aftalen om lånene indeholder endvidere bestemmelser, der medfører, at væsentlige kreditfaciliteter kan tilbagekaldes, såfremt kontrollen med selskabet ændres.

Aftalen indeholder cross-default klausuler.

Koncernens kortsigtede likviditet styres primært ved, at dattervirksomhedernes likviditet overføres til moderselskabet, som udligner likviditetstræk i enheder med likviditetsbehov. Med henblik på effektivt at styre koncernens likviditet for GBP, PLN og EUR anvendes cashpool-ordning.

Hartmanns dattervirksomheder finansierer sig primært gennem moderselskabet, men lokale forhold kan medføre, at finansiering sker gennem en af koncernens udenlandske banker.

Trækningsrettighederne er kortfristede kreditfaciliteter, som koncernen kan trække på, og som til enhver tid kan opsiges af banken.

Koncernens uudnyttede kreditrammer i pengeinstitutter udgjorde 244 mio. kr. pr. 31. december 2016 (2015: 309 mio. kr.) Likvide beholdninger udgjorde 54 mio. kr. pr. 31. december 2016 (2015: 129 mio. kr.). Koncernens samlede likviditet til rådighed udgjorde således 299 mio. kr. pr. 31. december 2016 (2015: 438 mio. kr.). Den samlede likviditet er opgjort med hensyntagen til opfyldelse af covenants.

Det er ledelsens vurdering, at koncernen råder over et tilstrækkeligt likviditetsberedskab til løbende finansiering af den planlagte drift og løbende investeringer.

Kreditrisiko
Hartmanns kreditrisiko opstår i relation til risikoen for tab på tilgodehavender, finansielle instrumenter med positiv dagsværdi og likvide beholdninger.

Styring af kreditrisiko
Det er Hartmanns politik, at tilgodehavender fra salg skal kreditforsikres. Der kan være tilfælde, hvor lokale forhold ikke muliggør kreditforsikring. I disse tilfælde skærpes den interne kreditvurdering gennem søgning af forskellige informationer vedrørende virksomheders kreditværdighed.

Nedskrivning af debitorer foretages på individuelt niveau. Kreditrisikoen på tilgodehavender vurderes derfor at være medtaget i de regnskabsmæssige værdier.

Det er Hartmanns politik, at handel med afledte finansielle instrumenter og likviditetsplaceringer begrænses til pengeinstitutter, der har en tilfredsstillende kreditvurdering fra et eller flere kreditvurderingsbureauer.

Der er ingen væsentlig kreditrisiko på afledte finansielle instrumenter og likvide beholdninger. Den maksimale kreditrisiko svarer til den regnskabsmæssige værdi.

Kapitalstruktur
Det er koncernens målsætning at skabe den nødvendige fleksibilitet til at kunne gennemføre og opfylde de strategiske mål samt sikre et konkurrencedygtigt afkast til virksomhedens aktionærer. Det er desuden et mål at sikre finansiel stabilitet med henblik på at reducere virksomhedens kapitalomkostninger.

Det er bestyrelsens generelle indstilling at udbetale overskydende kapital i form af udbytte eller aktietilbagekøb, så Hartmanns egenkapitalandel som udgangspunkt udgør maksimalt 45%. Udlodning af udbytte vil dog altid ske under hensyntagen til Hartmanns planer for vækst og likviditetsbehov. Den indgåede låneaftale indeholder desuden begrænsninger i Brødrene Hartmann A/S' mulighed for at udbetale udbytte, idet ændringer i den generelle udbyttepolitik kræver samtykke fra banken.

Bestyrelsen vil på generalforsamlingen den 4. april 2017 foreslå, at der udbetales et udbytte for 2016 på 9,50 kr. pr. aktie.

Noter

34 Finansielle instrumenter

Forfaldstidspunkt for finansielle gældsforpligtelser inklusiv rentebetalinger

	2016					2015				
mio. kr.	**Regnskabs-mæssig værdi**	**Betalings-forpligtelse**	**Inden for 1 år**	**Mellem 1-5 år**	**Efter 5 år**	**Regnskabs-mæssig værdi**	**Betalings-forpligtelse**	**Inden for 1 år**	**Mellem 1-5 år**	**Efter 5 år**
Koncern										
Kreditinstitutter	632,4	659,8	17,4	642,5	0,0	599,0	674,6	29,3	645,3	0,0
Kassekreditter	65,9	65,9	65,9	0,0	0,0	24,9	24,9	24,9	0,0	0,0
Leverandørgæld	185,0	185,0	185,0	0,0	0,0	156,6	156,6	156,6	0,0	0,0
Gæld til associerede virksomheder	5,3	5,3	5,3	0,0	0,0	5,7	5,7	5,7	0,0	0,0
Restruktureringsforpligtelser	2,4	2,4	2,4	0,0	0,0	73,0	73,0	73,0	0,0	0,0
Anden gæld	154,9	154,9	154,9	0,0	0,0	142,0	142,0	142,0	0,0	0,0
	1.045,9	**1.073,3**	**430,9**	**642,5**	**0,0**	**1.001,2**	**1.076,8**	**431,5**	**645,3**	**0,0**
Moderselskab										
Kreditinstitutter	618,8	641,9	7,3	634,6	0,0	558,2	592,4	8,6	583,8	0,0
Kassekreditter	41,8	41,8	41,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Leverandørgæld	58,5	58,5	58,5	0,0	0,0	61,7	61,7	61,7	0,0	0,0
Gæld til dattervirksomheder	140,4	140,4	140,4	0,0	0,0	195,7	195,7	195,7	0,0	0,0
Gæld til associerede virksomheder	5,3	5,3	5,3	0,0	0,0	5,7	5,7	5,7	0,0	0,0
Restruktureringsforpligtelser	2,4	2,4	2,4	0,0	0,0	73,0	73,0	73,0	0,0	0,0
Anden gæld	92,2	92,2	92,2	0,0	0,0	75,5	75,5	75,5	0,0	0,0
	959,4	**982,5**	**347,9**	**634,6**	**0,0**	**969,8**	**1.004,0**	**420,2**	**583,8**	**0,0**

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Kategorier af finansielle instrumenter

	Koncern				Moderselskab			
	2016		2015		2016		2015	
mio. kr.	Regnskabs-mæssig værdi	Dagsværdi	Regnskabs-mæssig værdi	Dagsværdi	Regnskabs-mæssig værdi	Dagsværdi	Regnskabs-mæssig værdi	Dagsværdi
Afledte finansielle instrumenter indgået til sikring af fremtidige pengestrømme	4,5	4,5	2,6	2,6	4,5	4,5	2,6	2,6
Finansielle aktiver anvendt som sikringsinstrumenter	**4,5**	**4,5**	**2,6**	**2,6**	**4,5**	**4,5**	**2,6**	**2,6**
Tilgodehavender fra salg	360,3	360,3	353,6	353,6	201,8	201,8	219,6	219,6
Øvrige tilgodehavender	72,0	72,0	69,0	69,0	19,7	19,7	23,2	23,2
Likvide beholdninger	54,3	54,3	128,9	128,9	4,2	4,2	47,0	47,0
Udlån og tilgodehavender	**486,6**	**486,6**	**551,5**	**551,5**	**225,7**	**225,7**	**289,8**	**289,8**
Afledte finansielle instrumenter indgået til sikring af fremtidige pengestrømme	4,4	4,4	9,4	9,4	3,5	3,5	1,2	1,2
Finansielle forpligtelser anvendt som sikringsinstrumenter	**4,4**	**4,4**	**9,4**	**9,4**	**3,5**	**3,5**	**1,2**	**1,2**
Kreditinstitutter	698,3	699,5	623,9	625,7	660,6	661,8	558,2	560,0
Øvrige forpligtelser	352,1	352,1	381,6	381,6	302,5	302,5	421,3	421,3
Finansielle forpligtelser, der måles til amortiseret kostpris	**1.050,4**	**1.051,6**	**1.005,5**	**1.007,3**	**963,1**	**964,3**	**979,5**	**981,3**

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Dagsværdi af afledte finansielle instrumenter

Hartmanns væsentligste valutaeksponering relaterer sig til salg i en anden valuta end de enkelte koncernvirksomheders funktionelle valuta. Renteeksponering relaterer sig til ændringer i markedsrente vedrørende koncernens rentebærende gæld. Til sikring af fremtidige pengestrømme anvendes valutaterminskontrakter. Dagsværdien af finansielle instrumenter er i overensstemmelse med den anvendte regnskabspraksis indregnet i tilgodehavender og gæld pr. 31. december 2016. Ændringer i dagsværdien af finansielle instrumenter, der opfylder betingelserne for sikring af fremtidige pengestrømme, indregnes i anden totalindkomst. Dagsværdien af afledte finansielle instrumenter til sikring af fremtidige pengestrømme er baseret på observerbare input (niveau 2).

	Koncern						Moderselskab					
	2016			2015			2016			2015		
mio. kr.	Positive	Negative	Netto	Positive	Negative	Netto	Positive	Negative	Netto	Positive	Negative	Netto
Terminskontrakt, CHF/DKK	0,1	(0,2)	(0,1)	0,0	(0,2)	(0,2)	0,1	(0,2)	(0,1)	0,0	(0,2)	(0,2)
Terminskontrakt, DKK/HUF	0,0	(0,4)	(0,4)	0,0	(0,3)	(0,3)	0,0	(0,4)	(0,4)	0,0	(0,3)	(0,3)
Terminskontrakt, EUR/HRK	0,0	(0,6)	(0,6)	0,1	(0,3)	(0,2)	0,0	(0,6)	(0,6)	0,1	(0,3)	(0,2)
Terminskontrakt, EUR/HUF	0,0	(0,3)	(0,3)	0,0	0,0	0,0	0,0	(0,3)	(0,3)	0,0	0,0	0,0
Terminskontrakt, GBP/DKK	4,1	(1,4)	2,7	2,5	(0,1)	2,4	4,1	(1,4)	2,7	2,5	(0,1)	2,4
Terminskontrakt, PLN/DKK	0,3	0,0	0,3	0,0	(0,3)	(0,3)	0,3	0,0	0,3	0,0	(0,3)	(0,3)
Terminskontrakt, SEK/DKK	0,0	(0,6)	(0,6)	-	-	-	0,0	(0,6)	(0,6)	-	-	-
Terminskontrakt, USD/CAD	0,0	(0,9)	(0,9)	0,0	(8,2)	(8,2)	-	-	-	-	-	-
	4,5	**(4,4)**	**0,1**	**2,6**	**(9,4)**	**(6,8)**	**4,5**	**(3,5)**	**1,0**	**2,6**	**(1,2)**	**1,4**
Forventet forfald												
Inden for 1 år	4,5	(4,4)	0,1	2,6	(9,4)	(6,8)	4,5	(3,5)	1,0	2,6	(1,2)	1,4
	4,5	**(4,4)**	**0,1**	**2,6**	**(9,4)**	**(6,8)**	**4,5**	**(3,5)**	**1,0**	**2,6**	**(1,2)**	**1,4**

§ Anvendt regnskabspraksis

Afledte finansielle instrumenter

Koncernen anvender valutaterminskontrakter til at begrænse valutarisici. Afledte finansielle instrumenter anvendes ikke i spekulationsøjemed. Afledte finansielle instrumenter indregnes på handelsdagen til kostpris og efterfølgende til dagsværdi på balancedagen. Dagsværdi af afledte finansielle instrumenter præsenteres i andre tilgodehavender (ved positiv værdi) og anden gæld (ved negativ værdi). Såvel realiserede som urealiserede gevinster og tab på kontrakter indregnes i totalindkomstopgørelsen under finansielle poster, medmindre de afledte finansielle instrumenter er indgået til sikring af fremtidige pengestrømme. Værdireguleringer af afledte finansielle instrumenter, der er indgået til sikring af fremtidige pengestrømme, og som er effektive, indregnes i anden totalindkomst. Værdireguleringer af en eventuel ikke-effektiv del af de pågældende afledte finansielle instrumenter indregnes under finansielle poster. I takt med at de sikrede transaktioner realiseres, indregnes gevinst eller tab på sikringsinstrumentet i samme regnskabspost som de sikrede poster, og posteringerne i anden totalindkomst tilbageføres. Hvis en sikret transaktion ikke længere forventes at indtræffe, overføres de akkumulerede nettogevinster eller nettotab til årets resultat fra anden totalindkomst. Dagsværdier af afledte finansielle instrumenter beregnes på grundlag af aktuelle markedsdata og anerkendte værdiansættelsesmetoder.

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Sikring af fremtidige pengestrømme

	2016			2015		
mio. kr.	**Beregnings-mæssig hovedstol**	**Dagsværdi**	**Indregnet i anden total-indkomst**	**Beregnings-mæssig hovedstol**	**Dagsværdi**	**Indregnet i anden total-indkomst**
Koncern						
Terminskontrakt, CHF/DKK	39,5	(0,1)	(0,1)	49,6	(0,2)	(0,2)
Terminskontrakt, DKK/HUF	18,0	(0,4)	(0,4)	30,7	(0,3)	(0,3)
Terminskontrakt SEK/DKK	31,1	(0,6)	(0,6)	-	-	-
Terminskontrakt, EUR/HRK	47,2	(0,6)	(0,6)	70,3	(0,2)	(0,2)
Terminskontrakt, EUR/HUF	36,0	(0,3)	(0,3)	0,0	0,0	0,0
Terminskontrakt, GBP/DKK	91,2	2,7	2,7	82,4	2,4	2,4
Terminskontrakt, PLN/DKK	67,8	0,3	0,3	31,5	(0,3)	(0,3)
Terminskontrakt, USD/CAD	101,8	(0,9)	(0,9)	164,5	(8,2)	(8,2)
	432,6	**0,1**	**0,1**	**429,0**	**(6,8)**	**(6,8)**
Moderselskab						
Terminskontrakt, CHF/DKK	39,5	(0,1)	(0,1)	49,6	(0,2)	(0,2)
Terminskontrakt, DKK/HUF	18,0	(0,4)	(0,4)	30,7	(0,3)	(0,3)
Terminskontrakt, SEK/DKK	31,1	(0,6)	(0,6)	-	-	-
Terminskontrakt, EUR/HRK	47,2	(0,6)	(0,6)	70,3	(0,2)	(0,2)
Terminskontrakt, EUR/HUF	36,0	(0,3)	(0,3)	0,0	0,0	0,0
Terminskontrakt, GBP/DKK	91,2	2,7	2,7	82,4	2,4	2,4
Terminskontrakt, PLN/DKK	67,8	0,3	0,3	31,5	(0,3)	(0,3)
	330,8	**1,0**	**1,0**	**264,5**	**1,4**	**1,4**

Alle terminskontrakter overføres til årets resultat inden for 1 år.

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Sikring af dagsværdier

	2016				2015			
	Monetære poster		Afdækket ved sikrings-instrumenter	Netto-position	Monetære poster		Afdækket ved sikrings-instrumenter	Netto-position
mio. kr.	Aktiver	Forpligtelser			Aktiver	Forpligtelser		
Koncern								
ARS	53,3	(50,3)	0,0	3,0	47,9	(81,0)	0,0	(33,1)
BRL	50,8	(44,9)	0,0	5,8	63,5	(43,4)	0,0	20,1
CAD	26,3	(23,3)	0,0	3,0	44,5	(17,2)	0,0	27,3
CHF	6,6	(0,1)	0,0	6,5	10,6	(1,9)	0,0	8,7
EUR	107,0	(46,9)	0,0	60,1	117,7	(110,8)	0,0	6,9
GBP	25,3	(0,4)	0,0	24,8	34,8	(0,8)	0,0	34,0
HUF	21,2	(24,3)	0,0	(3,1)	19,5	(21,7)	0,0	(2,2)
ILS	27,9	(10,6)	0,0	17,4	-	-	-	-
PLN	18,8	(0,8)	0,0	18,1	33,7	(1,0)	0,0	32,7
SEK	9,5	0,0	0,0	9,5	21,5	(0,3)	0,0	21,2
USD	49,3	(21,5)	0,0	27,8	49,5	(9,3)	0,0	40,2
Øvrige valutaer	34,1	(10,3)	0,0	23,7	63,3	(21,4)	0,0	41,9
Moderselskab								
BRL	47,8	0,0	0,0	47,8	68,1	0,0	0,0	68,1
CAD	3,1	0,0	0,0	3,1	8,5	(76,3)	0,0	(67,8)
CHF	4,0	0,2	0,0	4,2	6,6	(0,8)	0,0	5,8
EUR	325,8	(98,4)	0,0	227,5	257,5	(147,7)	0,0	109,8
GBP	25,2	(7,0)	0,0	18,2	34,6	(6,5)	0,0	28,1
HUF	6,3	(49,4)	0,0	(43,1)	3,8	(35,0)	0,0	(31,2)
PLN	18,8	(2,0)	0,0	16,8	33,6	(5,0)	0,0	28,6
SEK	9,5	0,0	0,0	9,5	21,5	(0,3)	0,0	21,2
USD	311,2	(0,6)	0,0	310,6	20,1	(0,6)	0,0	19,5
Øvrige valutaer	11,8	(11,1)	0,0	0,7	16,4	(9,7)	0,0	6,7

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Sikring af nettoaktiver i udenlandske dattervirksomheder

	2016				2015			
mio. kr.	**Investering**	**Sikret beløb**	**Nettoposition**	**Årets kursregulering indregnet i anden totalindkomst**	**Investering**	**Sikret beløb**	**Nettoposition**	**Årets kursregulering indregnet i anden totalindkomst**
Koncern								
ARS	60,2	0,0	60,2	(11,3)	68,2	0,0	68,2	(24,6)
BRL	228,3	0,0	228,3	45,5	172,0	0,0	172,0	(54,6)
CAD	125,4	0,0	125,4	27,7	349,4	0,0	349,4	(24,7)
CHF	1,9	0,0	1,9	0,0	2,1	0,0	2,1	0,2
EUR	37,9	0,0	37,9	(0,1)	37,2	0,0	37,2	0,1
GBP	5,9	0,0	5,9	(1,0)	3,3	0,0	3,3	0,1
HRK	48,8	0,0	48,8	0,2	39,1	0,0	39,1	0,4
HUF	101,8	0,0	101,8	1,5	83,5	0,0	83,5	(0,1)
ILS	44,0	0,0	44,0	1,8	45,1	0,0	45,1	4,2
PLN	1,0	0,0	1,0	(0,1)	2,6	0,0	2,6	0,0
USD	62,2	0,0	62,2	0,0	(3,5)	0,0	(3,5)	0,4
Øvrige valutaer	1,4	0,0	1,4	0,1	1,4	0,0	1,4	0,0
	718,8	**0,0**	**718,8**	**64,3**	**800,4**	**0,0**	**800,4**	**(98,6)**

Noter

34 Finansielle instrumenter – fortsat

Renterisiko

	2016				2015			
mio. kr.	**Nominel værdi**	**Regnskabs-mæssig værdi**	**Rente-sats**	**Rente-risiko**	**Nominel værdi**	**Regnskabs-mæssig værdi**	**Rente sats**	**Rente-risiko**
Koncern								
Kreditinstitutter								
Fastforrentet	13,6	13,6	19,0%	Dagsværdi	24,3	24,3	19,0%	Dagsværdi
Variabelt forrentet	620,0	618,8	1,2%	Pengestrøm	576,5	574,7	1,5%	Pengestrøm
Moderselskab								
Tilgodehavender hos dattervirksomheder								
Fastforrentet	47,1	47,1	8,0%	Dagsværdi	37,7	37,7	8,0%	Dagsværdi
Variabelt forrentet	496,1	497,0	0,8%-3,3%	Pengestrøm	153,9	153,9	1,0%-1,5%	Pengestrøm
Kreditinstitutter								
Variabelt forrentet	620,0	618,2	1,2%	Pengestrøm	560,0	558,2	1,5%	Pengestrøm
Gæld til dattervirksomheder								
Fastforrentet	0,0	0,0	4%	Dagsværdi	7,0	7,0	4,0%	Dagsværdi
Variabelt forrentet	0,0	0,0	1,4%-3,3%	Pengestrøm	98,4	98,4	1,5%-3,3%	Pengestrøm

Noter

35 Nærtstående parter

Salg af varer til nærtstående parter sker til normale salgspriser. Køb af varer er ligeledes foretaget til markedsbaserede priser med fradrag af rabatter ydet på baggrund af omfanget af aftagne mængder.

Der er ikke stillet sikkerhed eller garantier for mellemværender på balancedagen. Såvel tilgodehavender og leverandørgæld afvikles ved kontant betaling. Der er ikke realiseret tab på tilgodehavender hos nærtstående parter eller foretaget nedskrivninger til imødegåelse af sandsynlige tab.

Udover udbetaling af udbytte indeholder totalindkomstopgørelsen og balancen nedenstående transaktioner med nærtstående parter.

	Koncern		Moderselskab	
mio. kr.	**2016**	**2015**	**2016**	**2015**
Virksomheder med bestemmende indflydelse				
Betalte sambeskatningsbidrag	6,2	8,2	6,2	8,2
Andre tilgodehavender	1,3	0,1	0,0	0,0
Anden gæld	2,8	1,3	0,0	0,0
Associerede virksomheder				
Produktionsomkostninger	49,5	41,7	49,5	41,7
Gæld til associerede virksomheder	5,3	5,7	5,3	5,7
Dattervirksomheder				
Nettoomsætning	-	-	111,6	110,5
Produktionsomkostninger	-	-	468,1	567,5
Øvrige indtægter indregnet i resultat af primær drift	-	-	1,4	0,3
Renteindtægter	-	-	7,0	1,7
Renteomkostninger	-	-	2,9	1,8
Tilgodehavender hos dattervirksomheder, langfristede	-	-	544,1	191,6
Tilgodehavender hos dattervirksomheder, kortfristede	-	-	50,1	37,6
Gæld til dattervirksomheder	-	-	140,4	195,7
Andre nærtstående parter				
Nettoomsætning	(2,0)	0,5	(2,0)	0,5
Forudbetalinger fra kunder	2,1	0,0	2,1	0,0

Herudover købte Hartmann i 2015 virksomheden Projects A/S af Lactosan-Sanovo Holding A/S, jf. note 36.

Virksomheder med bestemmende indflydelse over Brødrene Hartmann A/S udgøres af Lactosan-Sanovo Holding A/S, som er den umiddelbare ejer, samt Thornico Holding A/S, som er den ultimative ejer. Brødrene Hartmann A/S indgår i koncernregnskabet for Thornico Holding A/S.

Associerede virksomheder udgøres af Danfiber A/S, jf. note 20.

Dattervirksomheder omfatter virksomheder, hvori Brødrene Hartmann A/S har bestemmende indflydelse, jf. note 18. Transaktioner med dattervirksomheder er elimineret i koncernregnskabet i overensstemmelse med den anvendte regnskabspraksis.

Andre nærtstående parter består af virskomheder under bestemmende indflydelse af Hartmanns ultimative ejer, Thornico Holding A/S og som ikke er under bestemmende indflydelse af Brdr. Hartmann A/S.

Vederlag til direktions- og bestyrelsesmedlemmer er oplyst i note 9.

36 Køb af virksomheder

Virksomhedssammenslutninger
Hartmann har ikke foretaget virksomhedssammenslutninger i 2016.

Hartmann købte i 2015 Sanovo Greenpack af Lactosan-Sanovo Holding A/S.

Sanovo Greenpack er Sydamerikas førende producent af æg- og frugtemballage i støbepap med omkring 600 medarbejdere i Argentina og Brasilien. Sanovo Greenpacks omsætning hidrører fra afsætning af æg- og frugtemballage i støbepap primært til argentinske og brasilianske markeder.

Transaktionen blev gennemført som aktiekøb i selskabet Projects A/S, hvor Hartmann erhvervede 100% af såvel stemmerettigheder som ejerandel. Den samlede købesum udgjorde 300 mio. kr. Indregningen af identificerede aktiver, forpligtelser og eventualforpligtelser til dagsværdi blev afsluttet i 2015. Goodwill blev i den forbindelse opgjort til 73 mio. kr. og repræsenterer værdien af den ved overtagelsen eksisterende medarbejderstab, adgang til nye markeder samt forventede synergier fra sammenlægningen med Hartmann.

Af koncernens omsætning i 2015 på 2.133 mio. kr. kan 461 mio. kr. henføres til Sanovo Greenpack. Af koncernens resultat for 2015 på 111 mio. kr. kan 19 mio. kr. henføres til Sanovo Greenpack.

Noter

36 Køb af virksomheder – fortsat

§ Anvendt regnskabspraksis

Virksomhedssammenslutninger
Nyerhvervede virksomheder indregnes i koncernregnskabet fra overtagelsestidspunktet. Overtagelsestidspunktet er det tidspunkt, hvor kontrollen over virksomheden faktisk overtages.

Ved køb af nye virksomheder, hvor koncernen opnår bestemmende indflydelse over den erhvervede virksomhed, anvendes overtagelsesmetoden, hvorefter de nytilkøbte virksomheders identificerbare aktiver, forpligtelser og eventualforpligtelser måles til dagsværdi på overtagelsestidspunktet. Omstruktureringsomkostninger indregnes alene i overtagelsesbalancen, hvis de udgør en forpligtelse for den overtagne virksomhed. Der tages hensyn til skatteeffekten af de foretagne omvurderinger.

Købsvederlaget for en virksomhed består af dagsværdien af det erlagte vederlag for den overtagne virksomhed. Hvis vederlagets endelige fastsættelse er betinget af en eller flere fremtidige begivenheder, indregnes disse til dagsværdien heraf på overtagelsestidspunktet. Omkostninger, der vedrører virksomhedsovertagelsen, indregnes i resultatet ved afholdelsen.

Positive forskelsbeløb (goodwill) mellem købsvederlaget for den erhvervede virksomhed og dagsværdien af de overtagne aktiver, forpligtelser og eventualforpligtelser indregnes som et aktiv i immaterielle aktiver og testes minimum en gang årligt for værdiforringelse. Hvis den regnskabsmæssige værdi af aktivet overstiger dets genindvindingsværdi, nedskrives det til den lavere genindvindingsværdi.

Hvis der på overtagelsestidspunktet er usikkerhed om identifikation eller måling af overtagne aktiver, forpligtelser eller eventualforpligtelser eller fastlæggelsen af købsvederlaget, sker første indregning på grundlag af foreløbigt opgjorte værdier. De foreløbigt opgjorte værdier kan reguleres, eller yderligere aktiver eller forpligtelser indregnes, indtil 12 måneder efter overtagelsen, hvis der er fremkommet ny information vedrørende forhold, der eksisterede på overtagelsestidspunktet, som ville have påvirket opgørelsen af værdierne på overtagelsestidspunktet, havde informationen været kendt.

Efterfølgende ændringer i skøn over betingede købsvederlag indregnes som hovedregel direkte i resultatet.

i Væsentlige regnskabmæssigeskøn og vurderinger

Købesumsallokering
Ved overtagelse af virksomheder skal de overtagne virksomheders aktiver, forpligtelser og eventualforpligtelser indregnes i henhold til overtagelsesmetoden.

For en væsentlig del af de aktiver og forpligtelser, der overtages, findes der ingen effektive markeder, som kan anvendes til at fastsætte dagsværdien. Dette er især gældende for overtagne immaterielle aktiver. Ledelsen foretager derfor skøn i forbindelse med opgørelse af dagsværdien for de overtagne aktiver, forpligtelser og eventualforpligtelser. Afhængigt af postens art kan opgørelsen af dagsværdi være behæftet med usikkerhed og muligvis blive genstand for efterfølgende regulering. Den ikke-allokerede købesum (positivt beløb) indregnes i balancen som goodwill, som fordeles på pengestrømsfrembringende enheder.

Nutidsværdien af skønnede fremtidige pengestrømme baseres på budgetter og forretningsplaner, fremskrivninger for efterfølgende år og ledelsens forventninger til udviklingen. Væsentlige parametre er omsætningsudvikling, overskudsgrad, fremtidige investeringer i materielle aktiver samt vækstforventninger for efterfølgende år. Ledelsen forventer, at den i koncernregnskabet indregnede købspris er det bedste skøn over den samlede dagsværdi i virksomhederne og dermed af allokeringen af goodwill.

Varemærker
Ved virksomhedssammenslutninger foretages en vurdering af værdien af de overtagne varemærker samt den forventede brugstid for disse. Dagsværdien af overtagne varemærker opgøres ved tilbagediskontering af sparede royalty-betalinger ved at eje brugsretten til varemærket (Relief from royalty-metoden).

Kundeporteføljer
Ved virksomhedssammenslutninger foretages vurdering af værdien af de overtagne kundeporteføljer. Værdien opgøres til nutidsværdien af det netto-cashflow, der opnås gennem salg til kunderne fratrukket afkast på øvrige pengestrømsgenererende aktiver.

Noter

36 Køb af virksomheder – fortsat

Væsentlige regnskabmæssigeskøn og vurderinger – fortsat

Købesumsallokering – dagsværdi af materielle aktiver

Dagsværdien for grunde og bygninger og for tekniske- samt andre anlæg overtaget ved virksomhedssammenslutninger baseres så vidt muligt på dagsværdien for et tilsvarende aktiv i tilsvarende stand, der kan købes og sælges i et effektivt marked. Dagsværdien for materielle aktiver, hvor der ikke er pålidelig markedsdokumentation for dagsværdien, er fastsat på baggrund af en beregnet værdi for den afskrevne genanskaffelsespris. Fastsættelsen er baseret på genanskaffelsesværdien for et tilsvarende aktiv med samme funktionalitet og kapacitet. Den opgjorte genanskaffelsesværdi for det enkelte aktiv er herefter reduceret for at afspejle funktionel og fysisk slitage.

De forventede synergier og brugerspecifikke hensigter med anvendelse af de enkelte aktiver indgår ikke i vurderingen af dagsværdien.

37 Efterfølgende begivenheder

Der er efter regnskabsårets afslutning ikke indtruffet væsentlige begivenheder af betydning for koncern- og moderselskabsregnskabet, der ikke er indregnet eller omtalt i årsrapporten.

Ledelsespåtegning

Bestyrelsen og direktionen har dags dato behandlet og godkendt årsrapporten for 2016 for Brødrene Hartmann A/S.

Årsrapporten er aflagt i overensstemmelse med International Financial Reporting Standards som godkendt af EU og yderligere krav ifølge årsregnskabsloven.

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og moderselskabsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og moderselskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af koncernens og moderselskabets aktiviteter og pengestrømme for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2016.

Ledelsesberetningen indeholder efter vores opfattelse en retvisende redegørelse for udviklingen i koncernens og moderselskabets aktiviteter og økonomiske forhold, årets resultater, pengestrømme og finansielle stilling samt en beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som koncernen og moderselskabet står over for.

Årsrapporten indstilles til generalforsamlingens godkendelse.

Gentofte, 8. marts 2017

Direktion:

Ulrik Kolding Hartvig
Adm. direktør

Marianne Rørslev Bock
Koncernfinansdirektør

Bestyrelsen:

Agnete Raaschou-Nielsen
Formand

Niels Hermansen
Næstformand

Jan Peter Antonisen

Jørn Mørkeberg Nielsen

Steen Parsholt

Niels Christian Petersen

Andy Hansen

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

Til aktionærerne i Brødrene Hartmann A/S

Konklusion
Vi har revideret koncernregnskabet og årsregnskabet for Brødrene Hartmann A/S for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016, der omfatter resultatopgørelse, totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse, pengestrømsopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis, for såvel koncernen som selskabet. Koncernregnskabet og årsregnskabet udarbejdes efter International Financial Reporting Standards som godkendt af EU og yderligere krav i årsregnskabsloven.

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og årsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af koncernens og selskabets aktiviteter og pengestrømme for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med International Financial Reporting Standards som godkendt af EU og yderligere krav i årsregnskabsloven.

Grundlag for konklusion
Vi har udført vores revision i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark. Vores ansvar ifølge disse standarder og krav er nærmere beskrevet i revisionspåtegningens afsnit 'Revisors ansvar for revisionen af koncernregnskabet og årsregnskabet'. Vi er uafhængige af koncernen i overensstemmelse med internationale etiske regler for revisorer (IESBA's Etiske regler) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, ligesom vi har opfyldt vores øvrige etiske forpligtelser i henhold til disse regler og krav. Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Centrale forhold ved revisionen
Centrale forhold ved revisionen er de forhold, der efter vores faglige vurdering var mest betydelige ved vores revision af koncernregnskabet og årsregnskabet for regnskabsåret 2016. Disse forhold blev behandlet som led i vores revision af koncernregnskabet og årsregnskabet som helhed og udformningen af vores konklusion herom. Vi afgiver ikke nogen særskilt konklusion om disse forhold.

Nedskrivningstest af goodwill og immaterielle aktiver med ubestemmelig levetid og andre langfristede aktiver
Koncernens goodwill er allokeret til 3 pengestrømsgenererende enheder; Argentina, Brasilien og Europe Moulded Fibre som vist i note 16, hvor ledelsens årlige nedskrivningstest er beskrevet i detaljer. Ingen nedskrivning er indregnet i året.

Vi har fokuseret vores revision på dette område, da der i nedskrivningstesten indgår betydelige og komplekse skøn foretaget af ledelsen om den fremtidige indtjening.

Vi har især fokuseret vores revision på nedskrivningstesten for Argentina og Brasilien, der begge er udsat for høj inflation og svækkede valutaer, og som vi derfor vurderer indeholder den største grad af skøn, og som udgør den største del af den samlede indregnede værdi af goodwill og øvrige immaterielle aktiver med ubestemmelig levetid.

Forholdet er behandlet således i revisionen
Vi har som led i revisionen vurderet, om beregningsmetoden til opgørelse af kapitalværdierne er egnet, samt om ledelsens forventninger til fremtidig indtjening og den forelagte dokumentation udgør et forsvarligt grundlag for beregning af kapitalværdierne. Herunder har vi:

- Indhentet understøttende dokumentation for regnskabsmæssige vurderinger og væsentlige forudsætninger anvendt i nedskrivningstestene, med fokus på forventninger til udvikling i omsætning, indtjening, og inflation og drøftet disse med ledelsen.
- Sammenholdt forventninger til fremtidige resultater med seneste bestyrelsesgodkendte forecast og de historisk realiserede resultater.
- Vurderet de anvendte forudsætninger i nedskrivningstestene, herunder anvendelse af dynamiske diskonteringssatser i nedskrivningstesten for Argentina som følge af de høje inflationsrater, og om nedskrivningstesten er udarbejdet på en konsistent basis, og baseret på anerkendte vilkår og metoder ved brug af vores interne værdiansættelseseksperter.
- Testet ledelsens følsomhedsberegninger.
- Vurderet om noteoplysninger er i overensstemmelse med gældende krav i regnskabsstandarder og er tilstrækkelige og fyldestgørende.

Sagsanlæg mod Tønder Fjernvarmeselskab
Brødrene Hartmann A/S er part i en verserende retssag mod Tønder Fjernvarmeselskab omkring inddrivelsen af tilgodehavende for fjernvarme leveret til Tønder Fjernvarmeselskab fra Brødrene Hartmanns kraftvarmeværk i perioden 2003-2014. Tønder Fjernvarmeselskab er uenig i prisfastsættelsen og har fremsat et modkrav, som omtalt i note 3, der afvises af Brødrene Hartmann A/S.

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

Vi har fokuseret på dette område, da sagens udfald er behæftet med usikkerhed. Såfremt sagens endelige udfald måtte afvige fra ledelsens forventning, kan det få væsentlig negativ indflydelse på koncernregnskabet

Forholdet er behandlet således i revisionen
Vi har som led i revision af ledelsens vurdering af sagen og den regnskabsmæssige behandling foretaget følgende:

- Drøftet den verserende sag med ledelsen og ansvarlige medarbejdere, samt indhentet ledelsens notat om sagen og de foretagne skøn.
- Gennemgået relevant dokumentation til støtte for ledelsens vurdering af sagen, herunder korrespondance i sagen og afgørelser fra Energitilsynet og Energiklagenævnet samt Tønder Fjernvarmeselskabs modkrav.
- Indhentet vurdering fra og afholdt samtaler med koncernens eksterne juridiske rådgivere for at sikre at de indhentede juridiske vurderinger er egnet til at underbygge den regnskabsmæssige konklusion, herunder grundlaget for ikke at hensætte til Tønder Fjernvarmeselskabs modkrav.
- Gennemgået noteoplysningerne i forhold til om disse fyldestgørende oplyser om sagen, usikkerheden forbundet med sagens udfald samt den potentielle effekt på regnskabet.

Udtalelse om ledelsesberetningen
Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om koncernregnskabet og årsregnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af koncernregnskabet og årsregnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med koncernregnskabet eller årsregnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til årsregnskabsloven.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med koncernregnskabet og årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med årsregnskabslovens krav. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Ledelsens ansvar for koncernregnskabet og årsregnskabet
Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et koncernregnskab og et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med International Financial Reporting Standards som godkendt af EU og yderligere krav i årsregnskabsloven. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser for nødvendig for at udarbejde et koncernregnskab og et årsregnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Ved udarbejdelsen af koncernregnskabet og årsregnskabet er ledelsen ansvarlig for at vurdere koncernens og selskabets evne til at fortsætte driften, at oplyse om forhold vedrørende fortsat drift, hvor dette er relevant, samt at udarbejde koncernregnskabet og årsregnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift, medmindre ledelsen enten har til hensigt at likvidere koncernen eller selskabet, indstille driften eller ikke har andet realistisk alternativ end at gøre dette.

Revisors ansvar for revisionen af koncernregnskabet og årsregnskabet
Vores mål er at opnå høj grad af sikkerhed for, om koncernregnskabet og årsregnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, og at afgive en revisionspåtegning med en konklusion. Høj grad af sikkerhed er et højt niveau af sikkerhed, men er ikke en garanti for, at en revision, der udføres i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, altid vil afdække væsentlig fejlinformation, når sådan findes. Fejlinformation kan opstå som følge af besvigelser eller fejl og kan betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller samlet har indflydelse på de økonomiske beslutninger, som regnskabsbrugerne træffer på grundlag af koncernregnskabet og årsregnskabet.

Som led i en revision, der udføres i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, foretager vi faglige vurderinger og opretholder professionel skepsis under revisionen. Herudover:

- Identificerer og vurderer vi risikoen for væsentlig fejlinformation i koncernregnskabet og årsregnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, udformer og udfører revisionshandlinger

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

som reaktion på disse risici samt opnår revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet til at danne grundlag for vores konklusion. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation forårsaget af besvigelser er højere end ved væsentlig fejlinformation forårsaget af fejl, idet besvigelser kan omfatte sammensværgelser, dokumentfalsk, bevidste udeladelser, vildledning eller tilsidesættelse af intern kontrol.

- Opnår vi forståelse af den interne kontrol med relevans for revisionen for at kunne udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke for at kunne udtrykke en konklusion om effektiviteten af koncernens og selskabets interne kontrol.

- Tager vi stilling til, om den regnskabspraksis, som er anvendt af ledelsen, er passende, samt om de regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger, som ledelsen har udarbejdet, er rimelige.

- Konkluderer vi, om ledelsens udarbejdelse af koncernregnskabet og årsregnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift er passende, samt om der på grundlag af det opnåede revisionsbevis er væsentlig usikkerhed forbundet med begivenheder eller forhold, der kan skabe betydelig tvivl om koncernens og selskabets evne til at fortsætte driften. Hvis vi konkluderer, at der er en væsentlig usikkerhed, skal vi i vores revisionspåtegning gøre opmærksom på oplysninger herom i koncernregnskabet og årsregnskabet eller, hvis sådanne oplysninger ikke er tilstrækkelige, modificere vores konklusion. Vores konklusioner er baseret på det revisionsbevis, der er opnået frem til datoen for vores revisionspåtegning. Fremtidige begivenheder eller forhold kan dog medføre, at koncernen og selskabet ikke længere kan fortsætte driften.

- Tager vi stilling til den samlede præsentation, struktur og indhold af koncernregnskabet og årsregnskabet, herunder noteoplysningerne, samt om koncernregnskabet og årsregnskabet afspejler de underliggende transaktioner og begivenheder på en sådan måde, at der gives et retvisende billede heraf.

- Opnår vi tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for de finansielle oplysninger for virksomhederne eller forretningsaktiviteterne i koncernen til brug for at udtrykke en konklusion om koncernregnskabet. Vi er ansvarlige for at lede, føre tilsyn med og udføre koncernrevisionen. Vi er eneansvarlige for vores revisionskonklusion.

Vi kommunikerer med den øverste ledelse om bl.a. det planlagte omfang og den tidsmæssige placering af revisionen samt betydelige revisionsmæssige observationer, herunder eventuelle betydelige mangler i intern kontrol, som vi identificerer under revisionen.

Vi afgiver også en udtalelse til den øverste ledelse om, at vi har opfyldt relevante etiske krav vedrørende uafhængighed, og oplyser den om alle relationer og andre forhold, der med rimelighed kan tænkes at påvirke vores uafhængighed og, hvor dette er relevant, tilhørende sikkerhedsforanstaltninger.

Med udgangspunkt i de forhold, der er kommunikeret til den øverste ledelse, fastslår vi, hvilke forhold der var mest betydelige ved revisionen af koncernregnskabet og årsregnskabet for den aktuelle periode og dermed er centrale forhold ved revisionen. Vi beskriver disse forhold i vores revisionspåtegning, medmindre lov eller øvrig regulering udelukker, at forholdet offentliggøres, eller i de yderst sjældne tilfælde, hvor vi fastslår, at forholdet ikke skal kommunikeres i vores revisionspåtegning, fordi de negative konsekvenser heraf med rimelighed ville kunne forventes at veje tungere end de fordele den offentlige interesse har af sådan kommunikation.

København, 8. marts 2017

Deloitte
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 33 96 35 56

Kim Takata Mücke
statsautoriseret revisor

Morten Dandanell Kiærskou
statsautoriseret revisor

Årsrapporten er udgivet som selskabsmeddelelse nr. 2/2017 via Nasdaq Copenhagen på dansk og engelsk. Såfremt der er forskel på udgaverne og ved tvivlstilfælde, er den danske version gældende.

Alle varemærker såsom handelsnavne og andre fremhævede benævnelser i denne rapport er varemærkebeskyttet af og tilhører Brødrene Hartmann A/S.

© 2017 Brødrene Hartmann A/S

Brødrene Hartmann A/S
Ørnegårdsvej 18
DK-2820 Gentofte

Telefon: (+45) 45 97 00 00
Telefax: (+45) 45 97 00 01
e-mail: bh@hartmann-packaging.com
Web: hartmann-packaging.com

CVR-nr. 63 04 96 11

FSC
www.fsc.org
MIX
Papir fra ansvarlige kilder
FSC® C010493